



Aalto-yliopisto  
Kauppakorkeakoulu

# APURAHASÄÄTIÖN TILINPÄÄTÖS

**Myönnettyjen apurahojen käsittely,  
tilinpäätöksen tarkoitus  
ja muita kysymyksiä**

Pro gradu -tutkielma  
Tomi Vuolteenaho  
Kevät 2017  
Laskentatoimi

Hyväksytty laskentatoimen laitoksella \_\_\_ / \_\_\_ 2017 arvosanalla \_\_\_\_\_

---

---

**Tekijä** Tomi Vuolteenaho

---

**Työn nimi** Apurahasäätiön tilinpäätös: Myönnettyjen apurahojen käsittely, tilinpäätöksen tarkoitus ja muita kysymyksiä

---

**Tutkinto** Kauppatieteiden maisteri

---

**Koulutusohjelma** Laskentatoimi

---

**Työn ohjaaja(t)** Lasse Niemi, Juha Kinnunen

---

**Hyväksymisvuosi** 2017**Sivumäärä** 88**Kieli** Suomi

---

### Tiivistelmä

Tutkielman lähtökohtana on kysymys myönnettyjen apurahojen käsittelytavasta apurahasäätiön tilinpäätöksessä. Teoreettiselta tai periaatteelliselta kannalta katsoen voidaan ajatella kaksi perusvaihtoehtoa: apurahojen kirjaaminen kuluiksi tuloslaskelmaan tai niiden vähentäminen suoraan säätiön omasta pääomasta. Kumpi näistä kirjaustavoista olisi periaatteen tasolla parempi tai johdonmukaisempi? Entä millä tavalla apurahasäätiön saamat lahjoitukset tulisi käsitellä? Vastauksen voidaan ehkä ajatella riippuvan apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoituksesta, joten tutkielmassa selvitetään myös sitä. Samalla kysytään, millä tavalla apurahasäätiön tuloslaskelmaa ja tilikauden tulosta tulisi tulkita. Lisäksi kartoitetaan kirjanpidon sääntelyä ja käytännön kirjaustapoja apurahojen ja lahjoitusten suhteen Suomessa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa. Lopuksi kysytään, tulisiko kirjanpidon sääntelyä Suomessa muuttaa apurahasäätiön tilinpäätöksen laatimisen suhteen.

Kaikkiin paitsi kirjauskäytäntöjä ja kirjanpidon sääntelyä koskeviin kysymyksiin haetaan vastauksia asiantuntijahaastattelujen avulla. Haastateltavina oli 12 alan ammattilaista ja asiantuntijaa eri tahoilta. Kirjauskäytäntöjä selvitetään analysoimalla säätiöiden todellisia tilinpäätöksiä, ja sääntelyä kartoitetaan ammattikirjallisuuden ja normatiivisten dokumenttien avulla. Suomen osalta kirjanpidon sääntelyä käsiteltiin myös haastatteluissa.

Keskeisinä tutkimustuloksina voidaan esittää, että haastattelujen valossa apurahasäätiön tilinpäätöksen ensisijainen tarkoitus on tarjota informaatiota säätiön hallitukselle ja johdolle toiminnan valvontaa ja kehittämistä varten sekä viranomaisille säätiön valvonnan tarpeisiin. Tilikauden tulosta tulkitaan yleisesti säätiön kestävän varainkäytön kannalta. Suomessa kirjanpidon sääntely edellyttää apurahojen kirjaamista kuluiksi tuloslaskelmaan, kun taas Ruotsissa sääntely määrää käsittelemään ne suoraan oman pääoman vähennyksenä. Yhdysvalloissa apurahat kirjataan kuluiksi laskelmaan nimeltä Statement of Activities. Kirjauskäytännöt kussakin maassa vastaavat pääpiirteissään kyseisen maan sääntelyä. Haastatteluissa saatujen vastausten perusteella apurahojen kirjaamista kuluiksi pidetään periaatteelliselta kannalta parempana vaihtoehtona, mutta suuret kertaluonteiset lahjoitukset tulisi käsitellä oman pääoman lisäyksenä. Sääntelyn kehittämismahdollisuuksien perusteellisempaa selvittämistä pidetään toivottavana.

---

**Avainsanat** säätiöt, tilinpäätös

---

---

**Author** Tomi Vuolteenaho

---

**Title of thesis** Financial Reporting by Grant-Making Foundation: Treatment of Grants, Objectives of Financial Reporting, and Other Issues

---

**Degree** Master of Science

---

**Degree programme** Accounting

---

**Thesis advisor(s)** Lasse Niemi, Juha Kinnunen

---

**Year of approval** 2017

**Number of pages** 88

**Language** Finnish

---

### Abstract

The starting point for this study is the following question. In principle, or theoretically, what would be the best or most logical way to treat awarded grants in the financial reporting of grantmaking foundations? Two basic alternatives can be considered: to record them as expenses, or to treat them directly as changes in net assets. Correspondingly, what would be the best way to treat grants received by the foundation? One might suppose that the answers to these questions depend on the objectives of financial reporting by grantmaking foundations. Those objectives are therefore investigated. The following questions will also be addressed: How one should interpret the earnings statement of a not-for-profit foundation? What are the requirements of accounting standards with regard to the treatment of grants in Finland, Sweden, and the U.S.? How are they treated in actual financial reports in those three countries? Finally, could the Finnish accounting standards be improved with respect to financial reporting by grantmaking foundations?

Answers to most of the questions are sought for by means of 12 expert interviews. Accounting standards are explored with the help of regulative documents and professional literature, and samples of financial reports by grantmaking foundations in each of the three countries are analyzed.

The main results of the study are, in the light of the interviews, that the primary objectives of financial reporting are to provide information to the board and management of the foundation for the needs of control and planning as well as to authorities for their control purposes. Net earnings are interpreted with regard to long-term asset management. The Finnish accounting standards instruct that awarded grants are to be recorded as expenses, whereas the Swedish accounting standards require that they are to be treated directly as changes in net assets. In the U.S., grants are recorded as expenses on the Statement of Activities. Actual financial statements are largely prepared in accordance with the local standards in each country. In the light of the interviews, recording awarded grants as expenses is generally preferred to their treatment directly as changes in net assets, but large one-off contributions received by a foundation should be added directly to the net assets of the foundation. Further research into possible ways to improve the Finnish accounting standards with respect to financial reporting by grantmaking foundations is considered advisable.

---

**Keywords** foundations, financial reporting

---

## SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO .....	1
1.1 Tutkimuksen taustaa .....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset .....	1
1.3 Tutkimusmenetelmät .....	4
1.4 Yleistä säätiöistä .....	5
1.5 Raja- ja apurahasäätiöihin ja terminologisia selvennyksiä .....	8
1.6 Tutkielman rakenne .....	9
2 TILINPÄÄTÖKSEN TARKOITUS .....	10
2.1 Tilinpäätöksen sääntelyn tarve .....	10
2.2 Tilinpäätöksen tarkoitus osakeyhtiöillä .....	11
2.3 Apurahasäätiön oleelliset erot osakeyhtiöön verrattuna .....	17
2.4 Tilinpäätöksen tarkoitus voittoa tavoittelemattomalla sektorilla ja apurahasäätiöllä .....	19
3 KIRJANPIDON SÄÄNTELY .....	23
3.1 Suomi .....	23
3.1.1 Tilinpäätöstä koskeva lainsäädäntö .....	23
3.1.2 Myönnettyjen apurahojen käsittely .....	27
3.1.3 Vastikkeetta saadut varat .....	29
3.2 Ruotsi .....	31
3.2.1 Tilinpäätöstä koskeva lainsäädäntö .....	31
3.2.2 Myönnettyt vastikkeettomat avustukset .....	33
3.2.3 Vastikkeetta saadut varat .....	35
3.2.4 Laskelma oman pääoman muutoksista .....	35
3.3 Yhdysvallat .....	37
3.3.1 Tilinpäätöstä koskeva lainsäädäntö .....	37
3.3.2 Relevantit säännökset .....	38
3.4 Yhteenveto kirjanpidon sääntelystä .....	39
4 APURAHASÄÄTIÖIDEN TILINPÄÄTÖKSET KÄYTÄNNÖSSÄ .....	40
4.1 Suomi .....	40
4.1.1 Otos säätiöiden tilinpäätöksistä .....	40
4.1.2 Koko otoksen säätiöt .....	41
4.1.3 Apurahoja ja avustuksia myöntäneet säätiöt .....	42
4.1.4 Apurahojen kirjaaminen .....	43
4.1.5 Saatujen avustusten ja lahjoitusten kirjaaminen .....	49
4.1.6 Muita huomioita säätiöiden tilinpäätöksistä .....	50
4.2 Ruotsi .....	51
4.3 Yhdysvallat .....	54
4.4 Yhteenveto kirjauskäytännöistä .....	57

5 ASiantuntijahaastattelut .....	59
5.1 Haastattelujen tarkoitus ja toteutus .....	59
5.2 Haastattelujen tulokset .....	61
5.2.1 Apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoitus .....	61
5.2.2 Suomen kirjanpidon sääntely apurahojen käsittelyn suhteen .....	64
5.2.3 Apurahojen ja lahjoitusten tilinpäätöskäsittely periaatteen tasolla .....	66
5.2.4 Apurahasäätiön tuloslaskelma ja tilikauden tulos .....	71
5.2.5 Suomen kirjanpidon sääntelyn kehitystarpeet .....	74
5.3 Yhteenveto haastattelujen tuloksista .....	77
6 Yhteenveto .....	79
6.1 Johtopäätökset .....	79
6.2 Pohdintaa .....	81
6.3 Jatkotutkimusaiheita .....	83
LÄHDELUETTELO .....	84
Painettu kirjallisuus ja pdf-dokumentit .....	84
Viitatu internetisivut ja -sivustot .....	87
Haastattelut .....	88

## **TAULUKOIDEN LUETTELO**

Taulukko 1: Esimerkilaskelma oman pääoman muutoksista .....	36
Taulukko 2: Tuloslaskelma .....	45
Taulukko 3: Taseen oma pääoma .....	45
Taulukko 4: Oman pääoman erittely .....	46
Taulukko 5: Näyte Ruotsin säätiöistä .....	52
Taulukko 6: Laskelma oman pääoman muutoksista .....	53
Taulukko 7: Näyte Yhdysvaltojen säätiöistä .....	56
Taulukko 8: Kulut Statement of Activities -laskelmassa .....	57

# 1 JOHDANTO

## 1.1 Tutkimuksen taustaa

Säätiö on itsenäinen oikeushenkilö, jolla on varallisuutta, usein sijoitusomaisuuden muodossa, mutta ei omistajia, joille säätiö voisi jakaa mahdollisia voittovaroja. Säätiön toiminnan tarkoitus ja toimintatavat määritellään säätiön säännöissä. Suomessa on noin 2700 säätiötä, joista arviolta puolet toteuttaa tarkoitustaan jakamalla apurahoja, stipendejä tai muita avustuksia.

Kirjanpidon ja tilinpäätösraportoinnin kehittämistä on tehty enimmäkseen yritysmaailman ja ennen kaikkea julkisen osakeyhtiön lähtökohdista. Apurahasäätiö eroaa osakeyhtiöstä monessa oleellisessa suhteessa, eikä kirjallisuudesta ole helppoa löytää kattavaa pohdintaa apurahasäätiön tilinpäätöksen laadintaperiaatteista ja niiden taustalla olevasta logiikasta. Myönnettyjen apurahojen tilinpäätöskäsittelyn suhteen suomalaisessa alan ammattikirjallisuudessa on selvitetty Suomessa vallitsevaa käytäntöä ja sen logiikkaa, mutta muita mahdollisia apurahojen käsittelytapoja kirjallisuudessa ei edes sivuta. Kuitenkin naapurimaassa Ruotsissa apurahasäätiöt pääsääntöisesti käsittelevät myönnetyt apurahat tilinpäätöksessään täysin toisella tavalla kuin mikä Suomessa on vallitseva tapa. Aihepiirin perusteellisempaa kartoittamista voidaan siksi pitää sekä kiinnostavana että relevanttina.

On esitetty ajatus, että tilinpäätöksen laadintaperiaatteita ja yksittäisiä kirjaustapoja koskevia kantoja voidaan muodostaa rationaalisesti vain silloin, jos niitä voidaan peilata ennalta määritellyä tilinpäätöksen tarkoitusta vasten. Apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoitus on myöskin hyvin vähäisesti kirjallisuudessa käsitelty aihe, ja siksi sitäkin on syytä selvittää.

## 1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkielman lähtökohtana on kysymys myönnettyjen apurahojen käsittelytavasta apurahasäätiön tilinpäätöksessä. Apurahojen kirjaaminen kuluiksi tuloslaskelmaan näyttää olevan Suomessa vallitseva käytäntö, mutta voidaan ehkä ajatella, että säätiön hallitus ja muutkin sidosryhmät haluaisivat tuloslaskelmasta nähdä tilikaudella syntyneen jakokelpoisen tuloksen, ja jaetut apurahat käsiteltäisiin sitten voitonjaon tavoin suoraan oman pääoman vähennyksenä. Kumpi kirjaustapa olisi teoreettiselta tai periaatteelliselta kannalta parempi tai johdonmukaisempi tapa apurahojen tilinpäätöskäsittelylle? Teoreettisella tai periaatteellisella tasolla tarkoitetaan tässä

sitä, että nykyisin vallitseva sääntely ja käytäntö käsiteltävien asioiden suhteen ikään kuin jätetään tarkastelussa huomioimatta tai ajatellaan, että sitä olisi mahdollista muuttaa.

Jos apurahasäätiön saamat lahjoitukset voidaan nähdä ikään kuin vastakkaisina tapahtumina jaetuille apurahoille, niin voidaan ehkä ajatella, että molemmat tulisi tilinpäätöksessä käsitellä vastaavalla tavalla eli joko molemmat tuloslaskelmassa tai molemmat oman pääoman muutoksena. Tämän takia tutkielmassa toissijaisesti selvitetään myös saatujen lahjoitusten ja avustusten tilinpäätöskäsittelyä.

Edellä esitettyjen kysymysten asettamiseksi laajempaan kontekstiin etsitään vastausta myös siihen, mikä on apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoitus. Tilinpäätöksen tarkoituksen tai tarkoitusten voidaan nähdä koostuvan kahdesta elementistä: (1) tilinpäätöksen kohderyhmistä eli käyttäjäryhmistä ja (2) sen käyttötarkoituksista eli siitä, mihin tarkoitukseen kohderyhmät käyttävät tilinpäätöstä. Kirjanpidon kehityksen lähtökohtana on yleensä ollut voittoa tavoittelevat yritykset, mutta näiden tilinpäätöksille ajatellut kohderyhmät ja käyttötarkoitukset eivät välttämättä sellaisinaan sovellu voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden tapaukseen. Osakeyhtiöstä apurahasäätiö eroaa mm. siinä suhteessa, että säätiön tarkoitus ei ole tuottaa taloudellista voittoa, säätiöllä ei ole varsinaisia omistajia, ja että vastikkeettomat erät, kuten myönnetty apurahat, ovat keskeisessä asemassa apurahasäätiön tilinpäätöksessä.

Koska apurahasäätiöt eivät tavoittele voittoa eli taloudellista tulosta, niin voidaan kysyä, kuinka tuloksen laskeminen sopii niille. Osakeyhtiön tarkoitus on yleensä tuottaa taloudellista voittoa, joten niillä tilikauden tulos on linjassa organisaation päämäärän kanssa, niin että sikäli kuin kirjanpito pystyy sitä mittaamaan, tilikauden tulos kertoo organisaation onnistumisesta päämääränsä saavuttamisessa. Tutkielmassa pyritään selvittämään, kuinka apurahasäätiön tuloslaskelmaa ja tilikauden tulosta pitäisi tulkita.

Periaatteellisen ja teoreettisen tarkastelun lisäksi tutkielmassa selvitetään, mitä kirjanpidon sääntely määrää apurahasäätiön tilinpäätöksen suhteen, erityisesti liittyen myönnettyjen apurahojen ja saatujen lahjoitusten käsittelyyn Suomessa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa. Ruotsi valittiin mukaan tutkielmaan, koska sen lisäksi että se on Suomen kannalta sekä kaupallisesti että kulttuurillisesti tärkeä maa, vallitseva sääntely ja käytäntö poikkeaa siellä selvästi Suomessa nykyisin vallitsevasta sääntelystä ja käytännöstä. Yhdysvallat puolestaan on kauppatieteellisen tutkimuksen johtava maa.

Tämän jälkeen tutkitaan, millä tavalla apurahat ja muut vastikkeetta jaetut avustukset on käytännössä käsitelty apurahasäätiöiden todellisissa tilinpäätöksissä. Toissijaisesti selvitetään myös saatujen lahjoitusten käsittelyä ja katsotaan, nouseeko tilinpäätöksistä esiin jotain muita tutkielman aihepiiriin kannalta kiinnostavia seikkoja. Suomen säätiöiden tilinpäätöksistä käsitellään laajempi satunnaisotos, Ruotsista ja Yhdysvalloista suppeampi näyte.

Lopuksi voidaan kysyä, tulisiko Suomessa nykyisin vallitsevaa kirjanpidon sääntelyä apurahasäätiöiden tilinpäätöksen suhteen jotenkin muuttaa.

Seuraaviin tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään vastaus:

#### *1. Tilinpäätöksen tarkoitus*

Mikä on apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoitus eli mitkä ovat sen kohderyhmät ja käyttötarkoitukset?

#### *2. Tuloslaskelma ja tilikauden tulos*

Millä tavalla apurahasäätiön tuloslaskelman loppusumma eli tilikauden tulos tulisi tulkita? Mitä se merkitsee ja miten se suhteutuu säätiön toiminnan tarkoitukseen? Miten laskelman otsikko, ”Tuloslaskelma”, sopii voittoa tavoittelemattoman säätiön tapaukseen?

#### *3. Apurahojen ja muiden vastikkeettomien erien käsittely periaatteen tasolla*

Apurahasäätiön myöntämien apurahojen ja muiden vastikkeettomien avustusten tilinpäätöskäsittelylle voidaan periaatteen tasolla ajatella olevan kaksi pääasiallista vaihtoehtoa: kirjata ne kuluiksi tuloslaskelmaan tai vähentää ne suoraan säätiön omasta pääomasta. Kumpi käsittelytapa olisi periaatteelliselta tai teoreettiselta kannalta katsoen parempi tai johdonmukaisempi? Entä tulisiko vastaavasti apurahasäätiön saamat lahjoitukset käsitellä tuottoina tuloslaskelmassa vai suoraan oman pääoman lisäyksenä?

#### *4. Kirjanpidon sääntely*

Mitä kirjanpidon sääntely määrää apurahasäätiön tilinpäätöksen suhteen, erityisesti liittyen myönnettyjen apurahojen ja saatujen lahjoitusten käsittelyyn Suomessa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa?



### *5. Kirjauskäytännöt*

Millä tavalla myönnetyt apurahat ja muut vastikkeetta jaetut avustukset on käsitelty säätiöiden todellisissa tilinpäätöksissä? Millä tavalla saadut lahjoitukset ja vastikkeettomat avustukset on kirjattu niissä säätiöissä, jotka itse jakavat apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia? Nouseeko käytännön tilinpäätöksistä esiin jotain muita tutkielman aihepiirin kannalta mielenkiintoisia seikkoja? Näitä asioita tutkitaan ensisijaisesti Suomen osalta, mutta vertailun vuoksi käydään läpi myös näyte tilinpäätöksiä Ruotsista ja Yhdysvalloista.

### *6. Sääntelyn muutostarpeet*

Tulisiko Suomen kirjanpidon nykyistä sääntelyä apurahasäätiön tilinpäätöksen laatimisen suhteen jotenkin muuttaa tai kehittää?

## **1.3 Tutkimusmenetelmät**

Kaikki luvussa 1.2 esitetyt tutkimuskysymykset liittyvät jollain tavalla toisiinsa, mutta osa niistä on keskenään erityyppisiä ja niitä voidaan käsitellä eri tavoin.

Kaikkiin paitsi kirjauskäytäntöjä koskevaan viidenteen tutkimuskysymykseen haetaan vastauksia ns. puolistrukturoitujen haastattelujen avulla. Tätä kvalitatiivista menetelmää esitellään tarkemmin luvussa 5.1. Tavoitteidensa suhteen haastattelututkimus on kartoittavaa (eksploratiivista), kuvailevaa (deskriptiivistä) ja etenkin sääntelyn muutostarpeita koskevan kuudennen tutkimuskysymyksen osalta myös normatiivista (preskriptiivistä).

Kirjanpidon sääntelyä eri maissa kartoitetaan kirjallisuuden avulla. Tässä käydään läpi ennen kaikkea sääntelyn dokumentteja, joita ovat lähinnä lait, asetukset, standardit sekä kirjanpitolausuntien yleisohjeet ja lausunnot eri maissa. Lisäksi jonkin verran viitataan myös opastavaan ammattikirjallisuuteen, erityisesti Suomen osalta. Kirjanpidon sääntelyn kartoittamista voidaan luonnehtia eksploratiiviseksi tutkimukseksi.

Viides tutkimuskysymys koskee empiiristä tilinpäätösaineistoa ja sitä tutkitaan sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Tavoitteidensa suhteen tilinpäätösaineiston tutkiminen on kartoittavaa ja kuvailevaa. Suomen säätiöiden tilinpäätöksistä otettiin tilastollisesti harhaton satunnaisotos, josta esitetään deskriptiivisiä tilastoja ja näiden pohjalta tehdään muutama yksinkertainen tilastollinen testi. Otantamenetelmä ja tulosten analysointitapa on selitetty

tarkemmin luvussa 4.1. Ruotsin ja Yhdysvaltojen osalta on tutkielman laajuuteen ja tilinpäätösten saatavuuteen liittyvien rajoitusten takia tyydytty tarkastelemaan suppeita näytteitä, jotka eivät täytä kvantitatiiviselle tutkimukselle asetettavia vaatimuksia mutta jotka kuitenkin jollain tavalla demonstroivat kyseisten maiden kirjaustapoja ja vahvistavat maiden sääntelystä luvussa 3 esitettyjä tietoja.

Tutkielmassa siis käytetään aineiston hankinnassa ja sen tutkimisessa useita erityyppisiä menetelmiä, mitä voidaan kutsua menetelmätriangulaatioksi.<sup>1</sup>

#### **1.4 Yleistä säätiöistä**

Säätiö on erillisvarallisuudesta muodostettu itsenäinen oikeushenkilö, jolla ei ole omistajia eikä jäseniä, vaan jonka toiminta perustuu Suomessa säätiön sääntöihin ja säätiölakiin.<sup>2</sup> Säätiö syntyy siten, että sen perustaja lahjoittaa säätiölle sen peruspääoman (vähintään 50 000 euroa) sekä määrittää säätiön tarkoituksen, toimintamuodot ja hallinnon.<sup>3</sup> Säätiön perustamisen jälkeen perustajan määräysvalta säätiöön on hyvin rajallista.<sup>4</sup> Säätiöiden toiminnan lainmukaisuutta ja säätiön sääntöjen noudattamista valvoo Patentti- ja rekisterihallitus (PRH). Valvonnan keskeinen väline on säätiön vuosiselvitys, joka täytyy toimittaa PRH:n ylläpitämään säätiörekisteriin.<sup>5</sup>

Suomen säätiöiden lukumäärä on viime vuosina vaihdellut 2700 ja 2900 välillä. Niiden yhteenlasketuksi nettovarallisuudeksi on arvioitu noin 16–17 miljardia euroa, kun sijoitusomaisuus arvostetaan markkina-arvoihin. Omaisuus on keskittynyt suurimpiin säätiöihin, niin että yli 40% kaikkien säätiöiden taseiden yhteenlasketusta loppusummasta tulee kymmeneltä suurimmalta säätiöltä ja yli 80% sadalta suurimmalta säätiöltä. Huomattava osa säätiöiden omaisuudesta on sijoitettu kotimaisiin osakkeisiin, ja säätiöiden suorat omistukset kattavat noin kolme prosenttia Helsingin pörssin koko markkina-arvosta.<sup>6</sup> Apurahasäätiöillä velkojen merkitys

---

<sup>1</sup> Eskola & Suoranta 2000, 68–74. Hirsjävi & Hurme 2009, 28–33.

<sup>2</sup> Vrt. Kilpinen et al. 2015, 9–10; Kallio et al. 2016, 14.

<sup>3</sup> Säätiölaki 2 luku. Kilpinen et al. 2015, 14–25.

<sup>4</sup> Kilpinen et al. 2015, 60–64. Kallio et al. 2016, 14. Säätiön perustajan oikeudet liittyvät lähinnä tilanteisiin, joissa säätiön sääntöjä halutaan muuttaa tai säätiön hallituksen tai hallintoneuvoston päätöksiä halutaan moittia. Ks. säätiölaki 6:1 §, 6:2 §, 7:1 § ja 7:2 §.

<sup>5</sup> Säätiölaki 13:1 § ja 14:1 §. [www.prh.fi/fi/saatiorekisteri/valvonta.html](http://www.prh.fi/fi/saatiorekisteri/valvonta.html). Internet-sivu tarkistettu 15.5.2017. Ks. myös Kilpinen et al. 2015, 130–142; Kallio et al. 2016, 30–31.

<sup>6</sup> Ahdekivi 2014, 13–19 ja 27–45.

on yleensä hyvin vähäinen, kun taas asuntosäätiöillä vierasta pääomaa on usein huomattavasti.<sup>7</sup> Useimmat säätiöt ovat yleishyödyllisinä yhteisinä verovapaita ns. henkilökohtaisen tulolähteen tuloistaan sekä perintö- ja lahjaverosta.<sup>8</sup>

Säätiöt rahoittavat toimintansa sijoitustuotoilla, varainhankinnalla, liiketoiminnan tuotoilla ja julkisen sektorin myöntämällä avustuksilla. Suomessa varainhankinnan merkitys on vähäinen. Kaikkien Suomen säätiöiden varainhankinnan yhteenlasketut tuotot ovat yleensä olleet vain vähän yli 100 miljoonaa euroa vuodessa, samalla kun sijoitustoiminnan nettotulos ja julkiselta sektorilta saadut yleisavustukset ovat molemmat olleet noin puolen miljardin euron luokkaa vuosittain. Mainittujen yhteissummien suhteen täytyy kuitenkin muistaa, että mukana on hyvin erityyppisiä säätiöitä, joiden talouslukujen yhteenlaskeminen ei välttämättä ole kovin mielekäästä. Esimerkiksi yleisavustuksia saaneiden säätiöiden lukumäärä on ollut vuosittain vain noin reilut 300 ja varainhankinnan tuottoja on ollut alle 600 säätiöllä.<sup>9</sup>

Säätiöiden luokittelulle ei Suomessa ole virallisia määritelmiä tai nimityksiä. Kirjallisuudessa säätiöitä luokitellaan eri tavoin. Yleisimmät ja keskeisimmät luokittelut liittyvät säätiön rahoituspohjaan ja toimintamuotoon. *Pääomasäätiöllä* on sijoitusomaisuutta, jonka tuotoilla säätiön toiminta pääasiassa rahoitetaan. *Jatkuvarahoitteinen säätiö* puolestaan toimii esimerkiksi joltakin julkiselta taholta saatavien avustusten varassa. *Toiminnallinen säätiö* toteuttaa tarkoitustaan omalla toiminnallaan, esimerkiksi ylläpitämällä jotakin hoitolaitosta. *Apurahasäätiö* on yleensä pääomasäätiö, joka toteuttaa tarkoitustaan jakamalla apurahoja ja avustuksia muille tahoille, jotka edistävät säätiön tarkoitusta. Monet säätiöt ovat näiden perustyyppien sekamuotoja. Lisäksi on olemassa jotakin tiettyä tahoja tukevia *tukisäätiöitä* ja *sukusäätiöitä*, joista jälkimmäiset eivät yleensä ole verotuksessa yleishyödyllisiä.<sup>10</sup> Säätiötä ei voida perustaa liiketoiminnan harjoittamiseksi, mutta liiketoiminnan harjoittaminen voi olla säätiön yksi

---

<sup>7</sup> Tästä ei ollut saatavilla kattavaa tilastotietoa, mutta tähän näkemykseen päättyy helposti silmäilemällä suomalaisten säätiöiden tilinpäätöksiä.

<sup>8</sup> Verottajan asiakasrekisterissä vuonna 2009 oli 2769 säätiötä, joista 1689 oli luokiteltu yleishyödyllisiksi ja 229 ei-yleishyödyllisiksi. Myös lopuista rekisterissä luokittelemattomista 851 säätiöstä valtaosa oli verottajan arvion mukaan yleishyödyllisiä. Virén 2014, 8, 13, 23–28 ja 59. Ks. myös Perälä & Perälä 2006, 26–29.

<sup>9</sup> Virén 2014, 36–42 ja 66–67.

<sup>10</sup> Lisäksi on olemassa eläkesäätiöitä, jotka eivät kuulu säätiölain piiriin. Vrt. Kilpinen et al. 2015, 10–13; Ahdekivi 2014, 9–10.

toimintamuoto, jos se suoraan edistää säätiön tarkoitusta tai jos se tapahtuu säätiön varsinaisen toiminnan rahoittamiseksi.<sup>11</sup>

Suomen 20 suurimmasta säätiöstä valtaosa on apurahasäätiöitä. Muut suuret säätiöt ovat lähinnä yliopistosäätiöitä ja asuntosäätiöitä. PRH:n keräämien tietojen mukaan 1390 suomalaista säätiötä jakoi apurahoja vuonna 2012, ja näiden yhteissumma oli noin 300 miljoonaa euroa.<sup>12</sup>

Maailmanlaajuisessa katsannossa ja myös Euroopan sisäisesti säätiösektori ja ylipäänsä voittoa tavoittelematon sektori on historiallisista syistä muotoutunut hyvin erilaiseksi eri maissa. Esimerkiksi Ranskassa säätiösektori on jäänyt suhteellisesti paljon pienemmäksi kuin Pohjoismaissa. Myös säätiöitä koskevassa lainsäädännössä, verotuskohtelussa ja tilinpäätöskäytännöissä on eroja maiden välillä.<sup>13</sup> Säätiösektorin koko ja merkitys ovat olleet selvässä kasvussa viimeisten vuosikymmenten ajan. Euroopan unionin EUFORI-tutkimusprojektin otoksessa 991 eurooppalaisen säätiön vuosittainen tuki tieteelliselle tutkimukselle ja innovaatiotoiminnalle (*research and innovation*) oli noin 5 miljardia euroa vuosittain; kaikkien eurooppalaisten säätiöiden jakama tuki on todennäköisesti paljon enemmän.<sup>14</sup> Yhdysvalloissa säätiöt jakavat apurahoja ja avustuksia yhteensä noin 60 miljardia dollaria vuosittain, ja kyseiset säätiöt saavat itse lahjoituksia lähes saman verran.<sup>15</sup>

Monissa maissa säätiöt nauttivat verohuojennuksista ja verottaja seuraa, että säätiö käyttää yleishyödyllisiin tarkoituksiin tietyn vähimmäisosuuden tuloistaan tai varallisuudestaan: Ruotsissa säätiön on vuosittain käytettävä tarkoituksensa toteuttamiseen vähintään 80% nettotuloistaan ja Yhdysvalloissa vähintään 5% nettovarallisuudestaan usean vuoden keskiarvona.<sup>16</sup> Suomessa ei ole määritelty tarkkoja raja-arvoja, mutta verottajan kerrotaan

---

<sup>11</sup> Kilpinen et al. 2015, 31–32. Valtiontalouden tarkastusviraston raportissa vuodelta 2010 kuitenkin todetaan, että joillakin säätiöillä ”liiketoiminta on niin laajaa suhteessa muuhun toimintaan, että säätiön tosiasiallisena tarkoituksena on selvästi liiketoiminnan harjoittaminen”. Virén 2014, 16.

<sup>12</sup> Virén 2014, 39 ja 76–78.

<sup>13</sup> Torres & Pina 2003, 276–7. Kilcullen et al. 2007. Ahdekivi 2014, 7 ja 22–26 ja 37. Virén 2014, 7–10, 47–65 ja 113–123. Ryan et al. 2014, 384. Gouwenberg et al. 2015, 9 ja 15–16. Ahdekivi 2016, 37.

<sup>14</sup> Ryan et al. 2014, 396. Gouwenberg et al. 2015, 5 ja 14.

<sup>15</sup> [Http://data.foundationcenter.org/#/foundations/all/nationwide/total/list/2014](http://data.foundationcenter.org/#/foundations/all/nationwide/total/list/2014). Internet-sivu tarkistettu 21.5.2017.

<sup>16</sup> Ahdekivi 2014, 23–26.

kuitenkin seuraavan säätiöiden vuosiselvityksiä, ja toisinaan säätiö on menettänyt verotuksessa yleishyödyllisen yhteisön statuksensa.<sup>17</sup>

### 1.5 Rajaus apurahasäätiöihin ja terminologisia selvennyksiä

Tutkielmassa keskitytään apurahasäätiöinä toimiviin pääomasäätiöihin ja siihen, kuinka ne laativat tilinpäätöksensä, erityisesti liittyen myönnettyihin apurahoihin. Tällaisen säätiön toiminta koostuu pääasiassa siitä, että se hoitaa sijoitusomaisuuttaan ja jakaa sen tuotoista apurahoja. Koska kuitenkin käytännössä monet apurahoja jakavat säätiöt eivät ole puhtaita pääoma- ja apurahasäätiöitä, niin rajausta ei ole tehty tiukasti niihin. Tarkka rajanveto apurahasäätiöiden ja muiden säätiöiden välillä perustuisi joka tapauksessa johonkin mielivaltaiseen ratkaisuun. Rajanvetoa ei ole haluttu tehdä myöskään apurahojen ja muun tyyppisten, säätiön tarkoituksen toteuttamiseksi jaettujen vastikkeettomien avustusten välillä. Näin ollen yksinkertaisuuden vuoksi termillä 'apuraha' tarkoitetaan toisinaan myös muunlaisia vastikkeetta jaettuja avustuksia. Empiirisen tilinpäätösaineiston analyysiin otetaan Suomen ja Yhdysvaltojen osalta mukaan kaikki apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia jakavat säätiöt, vaikka ne toteuttaisivat tarkoitustaan muillakin tavoilla ja vaikka ne saisivat rahoitusta muistakin lähteistä kuin sijoitusvarallisuuden tuotoista. Ruotsin osalta pyritään keskittymään apurahasäätiöinä toimiviin pääomasäätiöihin (*avkastningsstiftelse*), koska siellä lainsäädännössä on niitä koskevia erityisiä säännöksiä.

Osa tutkielman problematiikasta koskee laajemminkin voittoa tavoittelematonta sektoria, ja säätiöiden lisäksi muunkinlaiset organisaatiot saattavat jakaa apurahoja, mutta yksinkertaisuuden vuoksi ja käytännöllisten rajoitteiden takia käsittely on rajattu säätiöihin. Kaikkien suomalaisten säätiöiden tilinpäätökset ovat saatavilla säätiörekisteristä, kun taas esimerkiksi yhdistysten tilinpäätöksiä ei välttämättä saa mistään.

Säätiön hoidossa olevien sidottujen ja omakatteisten rahastojen sekä niistä jaettujen apurahojen ja niihin saatujen lahjoitusten tilinpäätöskäsittely rajataan tutkimuksen ulkopuolelle, koska kaikkiin tutkimuskysymyksiin voidaan vastata ilman niiden tarkastelua, ja niiden sisällyttäminen tutkielmaan laajentaisi aiheen käsittelyä tarpeettomasti. Sidottujen ja omakatteisten rahastojen

---

<sup>17</sup> Tämä tuli esiin tutkimushaastatteluiissa useammankin haastatellun taholta.

tilinpäätöskäsittelylle on oma logiikkansa ja omat säännöksensä, joissa on myös huomattavasti vaihtelua eri maiden välillä.<sup>18</sup>

Yleisesti käytetty terminologia on huojuvaa sen suhteen, sisältyykö toimintakertomus tilinpäätökseen vai ei. Tässä tutkielmassa tilinpäätöksellä pääsääntöisesti tarkoitetaan vuosittaisten ulkoisten taloudellisten raporttien kokonaisuutta, joka sisältää myös toimintakertomuksen, sikäli kuin entiteetti on sellaisen laatinut. Joissakin yhteyksissä, esimerkiksi kirjanpidon sääntelyä selvitettäessä, saatetaan kuitenkin sanalla 'tilinpäätös' viitata vain lakisääteisiin taloudellisiin laskelmiin ja liitetietoihin.

Termillä 'osakeyhtiö' tarkoitetaan tutkielmassa pääasiassa julkisia osakeyhtiöitä, joiden osakkeilla käydään julkista kauppaa.

## **1.6 Tutkielman rakenne**

(1) Johdantoluvussa on esitelty tutkielman aihepiiri, rajaukset, tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät. (2) Toisessa luvussa käsitellään kirjallisuuden pohjalta kysymystä tilinpäätöksen tarkoituksesta sekä apurahasäätiöiden erityispiirteistä tilinpäätöksen laadintaan liittyen. (3) Kolmannessa luvussa käydään läpi kirjanpidon sääntelyä aihepiirin suhteen Suomessa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa. (4) Neljännessä luvussa analysoidaan satunnaisotos suomalaisten säätiöiden tilinpäätöksistä sekä suppeammat näytteet ruotsalaisten ja yhdysvaltalaisien säätiöiden tilinpäätöksistä. (5) Viides luku sisältää asiantuntijahaastattelujen esittelyn sekä niiden tulosten analysoinnin ja raportoinnin. (6) Kuudennessa luvussa esitetään vastaukset tutkimuskysymyksiin. Lopussa on tutkimuksen tuloksiin liittyvää pohdintaa ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

---

<sup>18</sup> Ks. Kirjanpitolausunkunnan lausunto 1334/1995; Perälä & Perälä 2006, 165–168 ja 263–264; HE 166/2014 kohta 1.1.3; Ryan et al. 2014, 386–387.

## 2 TILINPÄÄTÖKSEN TARKOITUS

Voittoa tavoittelemattoman sektorin organisaatioiden tilinpäätöksen tarkoitusta on laskentatoimen alan kirjallisuudessa käsitelty melko vähäisesti. Syvällistä periaatteellista pohdintaa etenkin Suomessa yleisimmän apurahasäätiötyypin, joka toimii pääasiassa vain sijoitusomaisuutensa tuotoilla, erityispiirteistä, päämääristä ja laadintaperiaatteista on vaikea löytää. Kirjanpidon ja tilinpäätöksen kehittämistä on tehty pääasiassa osakeyhtiöiden lähtökohdista.<sup>19</sup>

Tilinpäätösraportoinnin kehittämisen osalta nimenomaan julkiset osakeyhtiöt, joiden osakkeilla käydään julkista kauppaa, ovat olleet keskeisessä asemassa, ja sen takia jäljempänä luodaan katsaus siihen, mikä niiden tilinpäätöksen tarkoitukseksi on ajateltu. Apurahasäätiöt kuitenkin eroavat monessa oleellisessa suhteessa osakeyhtiöistä, joten samat päämäärät eivät sellaisenaan ole sovellettavissa apurahasäätiöiden tilinpäätökseen.<sup>20</sup>

Seuraavassa tarkastellaan ensin lyhyesti tilinpäätöksen sääntelyn tarvetta ja hyötyjä. Sitten katsotaan, mikä tai mitkä on nähty osakeyhtiöiden tilinpäätöksen tarkoitukseksi. Tämän jälkeen käydään läpi apurahasäätiön oleelliset erot osakeyhtiöön verrattuna. Lopuksi katsotaan, mitä kirjallisuudessa on sanottu voittoa tavoittelemattoman sektorin organisaatioiden tilinpäätöksen tarkoituksesta eli sen kohderyhmistä ja käyttötavoista.

### 2.1 Tilinpäätöksen sääntelyn tarve

Tilinpäätöksen tarkoituksen pohdinta ja määrittely liittyy usein kirjanpidon sääntelyn kehittämiseen. Voidaan kuitenkin esittää kysymys, miksi ylipäänsä tarvitaan tilinpäätösten sääntelyä. Eikö olisi parempi antaa organisaatioiden raportoinnin kehittyä täysin vapaasti? Sääntelyn tarvetta tilinpäätösten suhteen voidaan perustella ennen kaikkea kolmella seikalla, joissa vapaat markkinat epäonnistuvat ja joista kaksi jälkimmäistä johtuu informaation epäsymmetrisyydestä raportoivan entiteetin sisäpuolella ja ulkopuolella olevien tahojen välillä:<sup>21</sup>

(1) Ulkoisvaikutukset (*externalities*) aiheuttavat sen, että yksittäisten toimijoiden hyödyn maksimointi ei johda koko yhteiskunnan hyödyn maksimointiin. Tilinpäätöksen laatimisen ja julkaisemisen kustannukset entiteetille voivat olla sen saamia hyötyjä suuremmat, mutta koko

<sup>19</sup> Vrt. esim. FASB 1980, 7; Perälä 2013, 50.

<sup>20</sup> FASB 1980, 18. Ryan et al. 2014, 384–385.

<sup>21</sup> Scott 2009, 13–18 ja 443–465.

yhteiskunnan kannalta hyödyt voivat kuitenkin ylittää kustannukset. Tilinpäätösten sääntely voi esimerkiksi edistää niiden vertailtavuutta<sup>22</sup> ja tehostaa resurssien allokoitumista yhteiskunnassa.

(2) Haitallinen valikoituminen (*adverse selection*) on seurausta siitä, ettei yksityisen informaation haltijoilla, tässä tapauksessa niillä joilla on suora pääsy entiteetin taloudellisiin tietoihin, ole insentiiviä paljastaa sitä kattavasti. Tämä voi merkittävästi heikentää markkinamekanismin toimivuutta, koska ulkopuoliset tahot eivät pysty tässä suhteessa tekemään eroa eri entiteettien välillä.

(3) Moraalikato (*moral hazard*) viittaa siihen, ettei ulkopuolisilla tahoilla ole mahdollisuutta suoraan havainnoida entiteetin johdon toimintaa, ja johdolla voi olla insentiivi toimia oman etunsa mukaisesti vastoin koko entiteetin etua. Tähän liittyen johto saattaa yrittää manipuloida ulospäin annettavia tietoja, mitä sääntely voi rajoittaa.

## 2.2 Tilinpäätöksen tarkoitus osakeyhtiöillä

Seuraavassa esitettävä historiallinen katsaus perustuu pääasiassa artikkeliin Zeff (2013), jonka pääpaino on Yhdysvalloissa. 1900-luvun alkupuolelle asti tase ja omaisuuden realisointiartvot olivat olleet tilinpäätöksessä keskeisiä, koska velanantajat olivat kiinnostuneita niistä, mutta sitten huomio alkoi kiinnittyä enemmän yrityksen tulokseen, joka kiinnosti oman pääoman ehtoisia sijoittajia. 1920–30-lukujen amerikkalaisessa kirjallisuudessa yleistä tarkoitusta palvelevan (*general purpose*) tilinpäätöksen pääasiallisina käyttötarkoituksina pidettiin tuloksen ja tulospotentiaalin laskelmista sekä johdon valvontaa. Tilinpäätöksen ensisijaisina käyttäjinä mainittiin yleensä yrityksen johto sekä nykyiset ja potentiaaliset sijoittajat. Lainaa antavien pankkien katsottiin voivan vaatia omia tarpeitaan vastaavia *special purpose* -raportteja. Muina käyttäjinä mainittiin julkinen valta, joka tarvitsi tilinpäätöstä verotuksen ja sääntelyn valvontaan, sekä erilaiset organisaatiot, kuten kauppayhdistykset.<sup>23</sup>

W.A. Paton propagoi 1920-luvulla näkemystä, jonka mukaan tilinpäätös tulisi laatia koko entiteetin ja sen kaikkien pääoman tarjoajien näkökulmasta. Siten tuloslaskelma olisi laadittava niin, että se näyttäisi nettotuloksen suhteessa kaikkiin pääomaeriin, myös vieraan pääoman eriin,

---

<sup>22</sup> Vrt. FASB 1993b, 18.

<sup>23</sup> Zeff 2013, 265–269.



ja näin ollen lainojen korot käsiteltäisiin nettotuloksen jakamisena eikä nettotulosta pienentävinä kuluina. Edelleen Paton katsoi, että julkinen valta on sidosryhmä, jolle maksettavat verot ovat myös nettotuloksen jakamista eikä tulosta vähentävää kuluu. Tutkielman aiheen kannalta Patonin näkemys on siinä mielessä kiinnostava, että siinä kyseenalaistetaan vallitseva näkemys siitä, mitkä erät tulisi kirjata tilinpäätöksessä kuluiksi ja mitkä tulisi käsitellä suoraan oman pääoman muutoksena. Patonin näkemys ei päässyt vallalle, mutta sen ajatuksia on noussut esiin muutama otteeseen myöhemminkin.<sup>24</sup>

Vuonna 1934 luotiin Yhdysvaltojen Securities and Exchange Commission (SEC), ja sen myötä taloudellisen raportoinnin painopisteeksi vahvistui oman ja vieraan pääoman sijoittajien etujen palveleminen. Näiden lisäksi tilinpäätöksen käyttäjäryhmiksi on 1930-luvulta eteenpäin mainittu mm. yrityksen johto, julkinen valta, työntekijät ja suuri yleisö.<sup>25</sup> 1950-luvulta lähtien korostettiin myös johdon valvontaan liittyvää tilinpäätöksen käyttötarkoitusta. Kirjanpidon standardoinnin ja verifioitavuuden tarvetta perusteltiin mm. sillä, että siten sekä yritystä että sen johtoa suojeltaisiin mielivaltaiselta johdon suorituksen mittaukselta.<sup>26</sup> Johdon suorituksen arvioinnin ja toisaalta sijoittajien informointia koskevien tarkoitusten on kuitenkin nähty olevan sillä tavalla ristiriidassa keskenään, että historiallisiin kustannuksiin perustuvaa tilinpäätöstä on pidetty parempana edellisen tarkoituksen suhteen ja käypiin arvoihin perustuvaa jälkimmäisen tarkoituksen suhteen.<sup>27</sup>

Ns. *decision usefulness* -ajattelutapa sai alkunsa 1950-luvulla ja on sittemmin tullut hallitsevaksi. Tämän suuntauksen kirjallisuudessa tilinpäätökselle on nähty kaksi päätarkoitusta: tarjota informaatiota, joka on hyödyllistä sijoittajien päätöksenteossa (*investment focus*) ja johdon suorituksen arvioinnissa (*stewardship focus*). Myös agenttiteoreettinen suuntaus korostaa omistajien tarvetta saada informaatiota johdon toimien seuraamiseksi, kontrolloimiseksi ja palkitsemiseksi. *Stewardship*-käsitteen sisällöstä ei kuitenkaan ole kirjallisuudessa vallinnut yhteisymmärrystä. Varhaisimpina aikoina sillä tarkoitettiin lähinnä johdon vilpittömyyttä, mutta vuosikymmenten myötä käsitteen merkitykseen on alkanut kuulua sekin, kuinka tehokkaasti ja

---

<sup>24</sup> Zeff 2013, 268–272. Zeff (s. 315) huomauttaa Patonin teorian olevan sopusoinnussa Modigliani-Millerin teoreeman kanssa. Vrt. myös Ryan et al. 2014, 390–392.

<sup>25</sup> Zeff 2013, 269–273.

<sup>26</sup> Zeff 2013, 274–275.

<sup>27</sup> Walker 2003, 347. Scott 2009, 14–15.

tuottavasti johto on käyttänyt yrityksen resursseja.<sup>28</sup> *Decision usefulness* -suuntauksessa on keskitytty siihen, minkälaisia päätöstilanteita sijoittajat kohtaavat ja minkälainen tilinpäätösinformaatio olisi niissä hyödyllistä. Tilinpäätöksen keskeisin tarkoitus on siis tarjota tietoa, joka on hyödyllistä rahoitus- ja sijoituspäätösten tekemisessä. Tällä tavalla tilinpäätökset myös osaltaan edistävät resurssien tehokasta allokoitumista ja siten lisäävät yhteiskunnan hyvinvointia.<sup>29</sup>

Tilinpäätöksen tarkoituksen määrittämisessä voidaan erottaa kaksi pääasiallista lähestymistapaa: (1) Funktionaalisessa (*functionalist*) lähestymistavassa tilinpäätöksen tarkoitus määritellään joidenkin toimien kautta, kuten eri käyttäjien käyttötapojen kautta, ja sitten sanotaan, millaisella tilinpäätöksellä tässä onnistutaan parhaiten. Suurin osa *decision usefulness* -tutkimuksesta on ollut funktionaalista. (2) Kuvaavassa (*representationalist*) lähestymistavassa tilinpäätöksen tarkoituksena nähdään jonkin taloudellisen ilmiön kuvaaminen, ja tilinpäätöksen käyttäjät saavat sitten itse päättää, mitä he tekevät tällä informaatiolla. Ajatuksena on, että tuo ilmiö on jotenkin itsenäisesti olemassa, ja sitä sitten yritetään kuvata mahdollisimman tarkkaan. Iso-Britanniasta peräisin olevat ilmaukset “*to give a true and fair view*” ja “*present fairly*” edustavat tätä lähestymistapaa,<sup>30</sup> ja edellinen on päätynyt Suomenkin kirjanpitolakiin:

*”Tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti ottaen huomioon kirjanpitovelvollisen harjoittaman toiminnan laatu ja laajuus.”* (KPL 3:2 §)

1960-luvulta lähtien alkoi ilmetä pyrkimyksiä luoda tilinpäätöksen tarkoitusta ja laadintaperiaatteita määritteleviä viitekehyksiä. Ajatuksena on ollut, että niiden avulla voitaisiin tehdä rationaalisia päätöksiä luotaessa standardeja kirjanpidon yksittäisiin kysymyksiin liittyen ja että tällä tavalla standardit muodostaisivat koherentin kokonaisuuden.<sup>31</sup>

AICPA (American Institute of Certified Public Accountants) julkaisi vuonna 1973 raportin tilinpäätöksen tarkoituksista (*Objectives of Financial Statements*). Sen mukaan tilinpäätöksen perustarkoitus on tarjota taloudellisessa päätöksenteossa hyödyllistä tietoa oman ja vieraan

---

<sup>28</sup> Zeff 2013, 262–264.

<sup>29</sup> Zeff 2013, 276–278.

<sup>30</sup> Zeff 2013, 263–4 ja 290.

<sup>31</sup> Gibson 2004, 169–170. Zeff 2013, 275–276. Ryan et al. 2014, 384.

pääoman sijoittajille, joille tilinpäätös raportin mukaan on pääasiallinen lähde yrityksen taloudesta ja joiden informaatiotarpeet ovat oleellisesti samat. Toinen tilinpäätöksen tarkoitus on johdon suorituksen arviointi. AICPA:n raportin mukaan yritysten voidaan odottaa kertovan myös asioista, jotka vaikuttavat laajemminkin koko yhteiskuntaan.<sup>32</sup> FASB:n vuonna 1978 julkaisema *Conceptual Framework* (SFAC No. 1) oli tilinpäätöksen tarkoituksen suhteen pitkälti samoilla linjoilla.<sup>33</sup>

Iso-Britanniassa johdon valvonta nähtiin pitkään tilinpäätöksen pääasiallisena tarkoituksena. Vuonna 1952 ICAEW (Institute of Chartered Accountants in England and Wales) määritteli, että tilinpäätöksen ensisijainen tarkoitus on antaa omistajille tietoa siitä, kuinka heidän varojaan on käytetty ja kuinka paljon voittoa niiden käytöstä on kertynyt.<sup>34</sup>

Vuonna 1975 Iso-Britanniassa ASSC (Accounting Standards Steering Committee) julkaisi melko radikaalin dokumentin nimeltä *The Corporate Report*, jossa käsiteltiin yleistä tarkoitusta palvelevan tilinpäätöksen tarkoitusta, kohderyhmiä, näiden informaatiotarpeita sekä tilinpäätöksen laadintaperiaatteita. Dokumentti koski yritysten lisäksi kaikkia muitakin taloudellisia entiteettejä, mm. voittoa tavoittelemattomia organisaatioita, ja taloudellisten laskelmien lisäksi myös verbaalisia kertomuksia ja muuta havainnollistavaa materiaalia. Tilinpäätöksen käyttäjiksi määriteltiin kaikki, joilla on kohtuullinen tai perusteltu oikeus (*reasonable right*) raportoivaa entiteettiä koskevaan informaatioon. Tilinpäätöksen perustavaksi päämääräksi muotoiltiin tämä:

*”Välittää sellaista taloudellista tietoa raportoivan entiteetin resursseista ja suorituksesta, joka on hyödyllistä niille, joilla on kohtuullinen tai perusteltu oikeus tällaiseen informaatioon.”*<sup>35</sup>

*The Corporate Report* suositteli peräti kuuden laskelman tai raportin sisällyttämistä tilinpäätökseen. Näistä voidaan mainita erityisesti organisaation luoman arvonlisäyksen, työllistämisen sekä verojen ja julkisten avustusten raportointi, joissa yhteiskunnallinen ulottuvuus

---

<sup>32</sup> Zeff 2013, 281–284.

<sup>33</sup> Zeff 2013, 285–6.

<sup>34</sup> Zeff 2013, 289–290.

<sup>35</sup> “To communicate economic measurements of and information about the resources and performance of the reporting entity useful to those having reasonable rights to such information”. Zeff 2013, 291–293.

on vahvasti esillä. Parikymmentä prosenttia Britannian suurimmista yrityksistä julkaisi arvonlisäystä koskevan laskelman 1970-luvun lopulla. Sen ja työllistämistä koskevan raportin tekemistä lakisääteiseksi ehdittiin jo suunnittelemaan, mutta vuoden 1979 vaaleissa vaihtui poliittinen valta ja nämä suunnitelmat eivät toteutuneet.<sup>36</sup>

Manner-Euroopassa juridiset seikat olivat perinteisesti olleet lähtökohtana tilinpäätöksen tarkoituksen määrittelyssä, ennen kaikkea rajoitettu vastuu osakeyhtiöissä ja velkojien asema. Informaation tarjoaminen sijoittajille alkoi tulla mukaan kuvaan vasta 1960-luvun lopulta lähtien. Euroopan unionissa kehitys johti lopulta IAS-regulaation omaksumiseen, ja sen myötä mannereurooppalainen näkemys kehittyi anglo-amerikkalaiseen suuntaan siten, että informaation tarjoaminen sijoittajille tuli ensisijaiseksi tarkoitukseksi tilinpäätösraportoinnissa.<sup>37</sup> Jo 1980-luvun lopulta lähtien Euroopassa yleistyi näkemys, jonka mukaan sijoittajien informaatiotarpeiden täyttäminen täyttää samalla suurimmaksi osaksi myös muiden käyttäjäryhmien informaatiotarpeet.<sup>38</sup>

Vuonna 2010 eurooppalainen IASB ja amerikkalainen FASB julkaisivat yhteisen käsitteellisen viitekehyksensä ensimmäisen luvun, joka koskee yleistä tarkoitusta palvelevan tilinpäätöksen tarkoitusta. Siinä esitetään, että tilinpäätöksen tarkoitus muodostaa perustan koko käsitteelliselle viitekehykselle, jonka muut osat seuraavat loogisesti tilinpäätöksen tarkoituksesta.<sup>39</sup> Tarkoitus on määritelty seuraavalla tavalla:

*”Yleistä tarkoitusta palvelevan tilinpäätöksen tarkoitus on antaa raportoivasta entiteetistä sellaista taloudellista informaatiota, joka on hyödyllistä olemassa oleville ja potentiaalisille sijoittajille ja lainanantajille näiden tehdessä päätöksiä resurssien tarjoamisesta raportoivalle entiteetille. Tällaiset päätökset liittyvät oman ja vieraan pääoman ehtoisten*

---

<sup>36</sup> Ehdotetut kuusi raporttia olivat: *value-added statement, employment report, statement of money exchanges with government, statement of transactions in foreign currency, statement of future prospects*, ja *statement of corporate objectives*. Zeff 2013, 291–295.

<sup>37</sup> Zeff 2013, 308–310.

<sup>38</sup> Zeff 2013, 298 ja 305–306.

<sup>39</sup> FASB 2010, OB1. IASB 2010, OB1. Näiden dokumenttien varsinainen teksti on sama, mutta niihin liitetyt johdannot ovat erilaisia. Tässä käytetään sivunumeroiden sijaan viittauksia kappaleisiin, jotka on nimetty OB1, OB2, OB3, jne. IASB (2015) on julkaissut myös muutosehdotuksia tähän viitekehykseen, mutta se ei sisällä merkittäviä muutoksia tässä viitattuihin kohtiin.

*rahoitusvälineiden ostamiseen, myymiseen tai pitämiseen sekä lainan ja muun tyyppisten luottojen myöntämiseen.”*<sup>40</sup>

Viitekehyksessä mainitaan, että monet näistä käyttäjistä eivät voi vaatia informaatiota suoraan entiteetiltä vaan joutuvat nojautumaan suureksi osaksi tilinpäätösinformaatioon, ja sen takia heitä on pidettävä yleistä tarkoitusta palvelevan tilinpäätöksen ensisijaisina käyttäjinä. He tarvitsevat tietoa, joka auttaa arvioimaan entiteetin tulevia kassavirtoja. Viitekehyksessä mainitaan, että myös raportoivan entiteetin johto on kiinnostunut entiteettiä koskevasta taloudellisesta informaatiosta, mutta sen ei tarvitse olla pelkästään tilinpäätösinformaation varassa, vaan se voi hankkia tietoa myös sisäisesti. Myös viranomaiset ja suuri yleisö mainitaan tilinpäätöksen hyödyntäjinä, mutta näitä ei pidetä sen ensisijaisena kohderyhmänä.<sup>41</sup> Johdon suorituksen arviointi (*stewardship*) erikseen mainittuna tarkoituksena jätettiin viitekehyksestä pois, mitä ratkaisua on pidetty kiistanalaisena.<sup>42</sup>

Tilinpäätöksen tarkoitusta määrittelevien viitekehysten tarpeellisuutta ja merkitystä on myös epäilty. Ei ole lainkaan selvää, onko niillä lopulta ollut merkitystä sen suhteen, millaisia laadintaperiaatteita ja standardeja on luotu kirjanpidon yksittäisiin kysymyksiin liittyen, tai onko niillä vaikutusta siihen, kuinka tilinpäätöksen laatijat tulkitsevat standardeja.<sup>43</sup>

Osakeyhtiön tuloslaskelmasta (*income statement*) Bazley et al. (2007, 173) esittävät, että sillä on neljä käyttötarkoitusta: (1) Se auttaa arvioimaan johdon suoritusta, kuinka se on onnistunut tehtävässään säilyttää ja lisätä omistajien varallisuutta. (2) Se auttaa yrityksen tulevien tulosten ja kassavirtojen ennustamisessa. (3) Se auttaa arvioimaan yrityksen luottokelpoisuutta, kuinka suuri riski liittyy lainan antamiseen yritykselle. (4) Se auttaa vertailemaan yritystä muihin yrityksiin samalla ja muilla toimialoilla, kuinka suuri riski yritykseen sijoittamiseen liittyy ja kuinka paljon siihen sijoitetut varat tuottavat verrattuna muihin yrityksiin.

---

<sup>40</sup> “The objective of general purpose financial reporting is to provide financial information about the reporting entity that is useful to existing and potential investors, lenders and other creditors in making decisions about providing resources to the entity. Those decisions involve buying, selling or holding equity and debt instruments, and providing or settling loans and other forms of credit.” FASB 2010 ja IASB 2010, OB2.

<sup>41</sup> FASB 2010 ja IASB 2010, OB3, OB5, OB9, OB10.

<sup>42</sup> Zeff 2013, 262–264 ja 306–308.

<sup>43</sup> Zeff 2013, 288 ja 313–314.

### 2.3 Apurahasäätiön oleelliset erot osakeyhtiöön verrattuna

Taloudellista voittoa tavoittelevia julkisia osakeyhtiöitä silmällä pitäen muotoiltuja tilinpäätöksen päämääriä, kohderyhmiä, käyttötarkoituksia ja laadintaperiaatteita ei voida kaikilta osin soveltaa apurahasäätiöihin, koska muutamat oleelliset seikat erottavat ne osakeyhtiöistä. Seuraavassa käydään läpi näitä eroja.

Merkittävin ero on se, että apurahasäätiö ei tavoittele taloudellista voittoa eikä sillä ole omistajia, joille voittovaroja voitaisiin jakaa. Osakeyhtiö yleensä pyrkii maksimoimaan omistajiensa varallisuuden. Tämä perustavoite toteutuu siten, että osakeyhtiö tekee voitollista tulosta ja jakaa voittovaroja omistajille. Tämän takia tuloslaskelman osoittama tilikauden tulos, ”*Bottom line*”, on keskeisessä asemassa osakeyhtiöllä. Voittoa tavoittelemattomilla säätiöillä sen merkitys puolestaan ei ole kovin selvä. On kyseenalaista, kertooko se itsessään mitään organisaation onnistumisesta tarkoituksensa toteuttamisessa. Omistajien puuttumisesta johtuen säätiöllä ei myöskään ole markkina-arvoa, joka antaisi viitteitä toiminnan onnistumisesta. Lisäksi omistajien kontrollin puuttuminen lisää tehottomuuden ja väärinkäytösten vaaraa säätiöissä, kun voitontavoittelu ei ohjaa resursseja tehokkaimpiin kohteisiin eivätkä omistajat valvo hallituksen ja operatiivisen johdon toimintaa. Ei-kaupallisessa ympäristössä toimiva organisaatio ei saa markkinoilta hintatietoa tarjoamiensa palveluiden markkina-arvosta, joten palveluiden hyötyjä ei voida helposti verrata niistä aiheutuviin kustannuksiin eikä toisista palveluista saatavaan hyötyyn. Toisin kuin yrityksillä, säätiöillä ei myöskään ole markkinoiden luomaa taloudellista painetta tehostaa toimintaansa yhdistymällä toisten säätiöiden kanssa.<sup>44</sup>

Toinen merkittävä ero on se, että apurahasäätiöillä tyypillisesti, ainakin Suomessa, on hyvin vähän vierasta pääomaa, eli lainanantajien merkitys on vähäinen.

Ensin mainittu ero sulkee heti pois sen osakeyhtiöiden tilinpäätöksen suhteen usein pääasiallisena mainitun tarkoituksen, että tilinpäätöksen tulisi tarjota sijoittajille sellaista tietoa, joka hyödyllistä heidän tehdessään päätöksiä oman pääoman ehtoisten rahoitusvälineiden ostamisesta, myymisestä ja pitämisestä. Säätiöiden tapauksessa tällaisia rahoitusvälineitä ei ole olemassa.

---

<sup>44</sup> Torres & Pina 2003, 279. Ahdekivi 2014, 20. Ryan et al. 2014, 384. Ahdekivi 2016, 21, 27–33. Kallio et al. 2016, 10 ja 58.

Toisena mainitun eron takia myös vieraan pääoman ehtoisten sijoittajien informaatiotarpeiden tyydyttämisellä on vähäinen merkitys apurahasäätiöiden tapauksessa.

Kolmanneksi apurahasäätiöt eroavat osakeyhtiöistä siinä suhteessa, että niiden kirjanpidossa on huomattavan paljon vastikkeettomia eriä, kuten myönnettyjä apurahoja ja joskus myös saatuja lahjoituksia. Näiden tilinpäätöskäsittely on keskeinen kysymys tässä tutkielmassa. Osakeyhtiöllä vastikkeettomia eriä on tavallisesti hyvin vähän tai ei lainkaan — ellei mukaan lasketa omistajien tekemiä pääoman lisäyksiä ja omistajille maksettuja osinkoja, jotka ovat vastikkeettomia mutta jotka yleensä määritelmässä erikseen rajataan vastikkeettomien erien sekä menojen ja tulojen ulkopuolelle,<sup>45</sup> ja siten ne käsitellään suoraan oman pääoman muutoksina. Apurahojenkin kohdalla niiden oikea kirjaustapa riippuu siitä, määritelläänkö ne menoiksi ja kuluiksi vai ei. Kysymys ei ole siitä, pitääkö kulut kirjata tuloslaskelmaan, koska on itsestäänselvää, että pitää. Kysymys on siitä, pitäisikö apurahasäätiön myöntämät apurahat määrittää kuluiksi vai ei.

Eri sektoreiden toimintaa on luokiteltu niiden pääasiallisten transaktioiden mukaan seuraavasti: voittoa tavoittelevilla yrityksillä ne ovat vapaaehtoisia ja vastikkeellisia, julkisella sektorilla pakollisia ja vastikkeettomia, yksityisellä voittoa tavoittelemattomalla sektorilla vapaaehtoisia ja vastikkeettomia.<sup>46</sup> Julkisen sektorin vastikkeettomia eriä ovat esimerkiksi verot, sakot ja erilaiset jaetut avustukset. Verot ja sakot rajataan määritelmässä usein erilleen vapaaehtoisuuteen perustuvista vastikkeettomista eristä.<sup>47</sup> Yksityisellä voittoa tavoittelemattomalla sektorilla vastikkeettomia eriä ovat esimerkiksi jaetut avustukset ja saadut lahjoitukset, jotka molemmat ovat vapaaehtoisia. Suomessa apurahasäätiöt toimivat pääasiassa peruspääomansa sijoitustuottojen turvin, ja myöhemmin saatavien lahjoitusten merkitys on yleensä vähäinen tai olematon. Kilpailu ulkoisista lahjoitusvaroista on siis vähäistä, mikä osaltaan vähentää toiminnan tehostamispaineita apurahasäätiöissä ja kenties laskee myös intoa tilinpäätösraportoinnin kehittämiseen.

Neljäs apurahasäätiöitä osakeyhtiöistä erottava seikka on verohuojennukset. Suomessa apurahasäätiöt eivät esimerkiksi maksa sijoitustensa tuotoista lainkaan veroa. Eräissä muissa

---

<sup>45</sup> Esim. FASB 1993a, 18; K2, 112; IASB 2015, 47 paragraph 4.48–50.

<sup>46</sup> Ryan et al. 2014, 393 ja 395.

<sup>47</sup> Esim. FASB 1993a, 18; Ryan et al. 2014, 386.

maissa voittoa tavoittelemattomat säätiöt maksavat veroja vain hyvin alhaisen veroprosentin mukaan.

Viidenneksi apurahasäätiöillä ja osakeyhtiöillä on erilaiset sidosryhmät.

Perälä & Perälä (2006) ovat kuvanneet voittoa tavoittelemattoman aatteellisen yhdistyksen ja säätiön ja toisaalta kaupallisen yrityksen toiminta-ajatusten eroa seuraavalla tavalla:

*”Aatteellinen yhteisö ja säätiö hankkii tuloja voidakseen suorittaa menoja, joilla se saa aikaan yhteisön tarkoituksen edellyttämiä suoritteita. Toiminnan päätavoitteena on säännöissä määritetyn aatteellisen tehtävän toteuttaminen. ... Aatteellisen yhteisön ja säätiön toiminnan onnistumisen mitta ei ole saavutetun voiton tai ylijäämän määrä eli kannattavuus vaan se, miten tehokkaasti se on toteuttanut aatteellista tarkoitustaan.”*

*”Kaupallisen samoin kuin muunkin liiketoimintaa harjoittavan yhteisön toiminta-ajatus on erilainen: kaupallinen yhteisö uhraa menoja tuottaakseen suoritteita, joiden avulla se hankkii tuloja. Toiminnan tavoitteena on yleensä voiton tai ylijäämän maksimointi, ja kaikki menot suoritetaan nimenomaan tulojen hankkimiseksi.”*<sup>48</sup>

Tuloksen laskemisesta Perälä & Perälä (2006) kirjoittivat:

*”Tuloslaskennasta ei voida aatteellisissa yhteisöissä ja säätiöissä puhua samassa merkityksessä kuin kaupallisissa yhteisöissä. ... Aatteellisessa yhteisössä ja säätiössä voidaankin tuloslaskentatehtävän sijasta puhua tilityksen laatimisesta yhteisön tai säätiön tuotoista ja kuluista sekä rahoitusasemasta.”*<sup>49</sup>

## **2.4 Tilinpäätöksen tarkoitus voittoa tavoittelemattomalla sektorilla ja apurahasäätiöllä**

FASB julkaisi vuonna 1980 voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden tilinpäätöksen tarkoitusta määrittelevän dokumentin *Statement of Financial Accounting Concepts No. 4, Objectives of Financial Reporting by Nonbusiness Organizations*. FASB:n (1980) dokumentti koskee yleistä tarkoitusta palvelevaa ulkoista tilinpäätösraportointia (*general purpose external financial reporting*), jonka tarkoitus on sillä tavalla rajoitettu, että sen tietyt potentiaaliset

---

<sup>48</sup> Perälä & Perälä 2006, 29–30.

<sup>49</sup> Perälä & Perälä 2006, 38.



käyttäjät voivat saada haluamiaan tietoja muillakin tavoin suoraan organisaatiolta, eikä näitä tietoja siten ole välttämätöntä esittää yleisessä tilinpäätöksessä. Esimerkiksi organisaation johto ja hallitus ovat kyllä kiinnostuneita tilinpäätöksen tarjoamasta informaatiosta, mutta ne tarvitsevat ja saavat muutakin tietoa organisaatiosta. Myös viranomaisilla ja velanantajilla saattaa olla valta hankkia haluamansa tiedot suoraan entiteetiltä. Näin ollen yleistä tarkoitusta palveleva ulkoinen tilinpäätösraportointi keskittyy tarjoamaan informaatiota niiden ulkoisten käyttäjien tarpeisiin, jotka eivät pysty vaatimaan haluamiaan tietoja suoraan organisaatiolta, vaan joiden täytyy tyytyä tähän tilinpäätösraportointiin.<sup>50</sup> FASB (1980) mainitsee viitisentoista tällaista käyttäjäryhmää, joista tärkeimmät ovat:

- Resurssien tarjoajat, kuten lahjoittajat, lainanantajat, tavarantoimittajat, työntekijät, jäsenet ja veronmaksajat
- Edunsaajat, jotka saavat ja käyttävät organisaation tarjoamia palveluja; palvelu (*service*) tarkoittaa tässä kaikkea, mitä organisaatio tarjoaa tarkoituksensa toteuttamiseksi, esimerkiksi apurahoja
- Organisaation hallintoelimet, kuten hallitus ja hallintoneuvosto
- Organisaation operatiivinen johto

Vaikka kaksi jälkimmäistä ryhmää tarvitsevat ja saavat muutakin tietoa suoraan organisaatiosta, ovat ne myös yleistä tarkoitusta palvelevan tilinpäätöksen käyttäjiä.<sup>51</sup>

Tilinpäätöksen tarkoituksen lähtökohta on antaa resurssien tarjoajille, erityisesti lahjoittajille ja lainanantajille, informaatiota, joka on hyödyllistä näiden tehdessä päätöksiä resurssien tarjoamisesta organisaatiolle. Tämä edistää resurssien tehokasta allokoitumista.<sup>52</sup> Tästä lähtökohdasta näkyy, että FASB:n lausunnossa ajatellaan enemmän jatkuvarahoitteista ja toiminnallista organisaatiota kuin sijoituspääoman tuotoilla toimivaa apurahasäätiötä. Tyypillisen suomalaisen apurahasäätiön kannalta lahjoittajien ja velkojien merkitys on vähäinen. Veronmaksajilla toki on Suomessakin syytä kiinnostua verovapaiden säätiöiden toiminnasta, samoin kuin työntekijöillä ja tavarantoimittajilla säätiön taloudellisesta tilanteesta.

---

<sup>50</sup> FASB 1980, 8.

<sup>51</sup> FASB 1980, 8 ja 12–13.

<sup>52</sup> “Financial reporting by nonbusiness organizations should provide information that is useful to present and potential resource providers and other users in making rational decisions about the allocation of resources to those organizations.” FASB 1980, 13–14.

FASB:n mukaan yhteistä kaikille käyttäjäryhmille on kiinnostus siihen, mitä palveluja organisaatio on tarjonnut, kuinka tehokkaasti ja vaikutuksellisesti se on niitä tarjonnut, ja kykeneekö organisaatio jatkossakin tarjoamaan kyseisiä palveluja. Näiden tietojen lisäksi tilinpäätöksessä tulisi antaa informaatiota, joka on hyödyllistä johdon valvonnan ja suorituksen arvioinnin kannalta (*stewardship responsibilities*). Tässä keskeistä on informaatio organisaation suorituksesta (*organization's performance*), jonka mittaaminen on kuitenkin ongelmallista, koska voittoa tavoittelemattoman organisaation onnistumista ei yleensä voida mitata taloudellisen voiton, myynnin tai pääoman tuoton avulla. Yleensä pystytään vain rajallisesti mittaamaan tarjottujen tuotteiden ja palvelujen laatua tai sitä, kuinka hyvin ne tyydyttävät palvelujen ja tuotteiden kuluttajia, koska käytettävissä ei ole markkinoilla määräytyviä hintoja.<sup>53</sup> Edelleen tilinpäätösraportoinnin tulisi tarjota tietoa organisaation likviditeetistä sekä johdon sanallisia selvityksiä, jotka auttavat ymmärtämään tarjottua informaatiota ja organisaation toimintaa.<sup>54</sup>

Tilinpäätöksessä on esitettävä sisään ja ulos virranneiden resurssien määrä ja luonne. Erät, jotka eivät vaikuta nettovarallisuuteen, kuten nostetut lainat ja ostetut kiinteistöt, tulee erottaa nettovarallisuutta muuttavista eristä, kuten maksetuista palkoista ja saaduista tuotoista. Lisäksi tilinpäätösraportoinnin on kerrottava sisään ja ulos virranneiden resurssien keskinäisestä suhteesta. Tämän takia on tehtävä ero operatiivisiin ja ei-operatiivisiin resurssien virtoihin. FASB ei kuitenkaan ota kantaa siihen, millä kriteereillä tämä jako pitäisi tehdä, ja kuinka operatiiviset ja ei-operatiiviset erät tulisi tilinpäätöksessä esittää.<sup>55</sup>

FASB:n standardi voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden tilinpäätöksestä vuodelta 1993 yhtyy FASB (1980) -dokumentin määrittelyihin tilinpäätöksen tarkoituksesta ja kohderyhmistä.<sup>56</sup>

Torres & Pina (2003) esittävät artikkelissaan, että voittoa tavoittelemattoman organisaation tilinpäätöksen perustehtävät ovat tarjota tietoa siitä, kuinka organisaation resursseja saatiin ja

---

<sup>53</sup> FASB 1980, 11–16. GASB (Governmental Accounting Standards Board) on pitkään kehittänyt palveluiden suorituksen arviointia julkisella sektorilla. Ks. [http://www.gasb.org/cs/ContentServer?c=GASBContent\\_C&pagename=GASB%2FGASBContent\\_C%2FProjectPage&cid=1176156646053](http://www.gasb.org/cs/ContentServer?c=GASBContent_C&pagename=GASB%2FGASBContent_C%2FProjectPage&cid=1176156646053). Internet-sivu tarkistettu 24.5.2017.

<sup>54</sup> FASB 1980, 17.

<sup>55</sup> “Financial reporting must distinguish between resource flows that are related to operations and those that are not.” FASB 1980, 15–16.

<sup>56</sup> FASB 1993b, 6, 8 ja 19–20.

käytettiin, kuinka paljon resursseja on jäljellä ja onko organisaatiolla edellytykset jatkaa toimintaansa.<sup>57</sup>

PwC:n (2011) julkaisemassa voittoa tavoittelemattoman sektorin raportointiohjeessa luetellaan raportoinnissa huomioitavia sidosryhmiä, joista apurahasäätiötä koskee lähinnä seuraavat: aktuaaliset ja potentiaaliset lahjoittajat, apurahansaajat, henkilökunta, lainanantajat, tiedotusvälineet ja PRH.<sup>58</sup>

Ryan et al. (2014) mainitsevat artikkelissaan voittoa tavoittelemattoman organisaation tilinpäätöksen käyttäjäryhminä seuraavat: lahjoittajat, työntekijät, vapaaehtoiset, lainanantajat, tavarantoimittajat ja muut, jotka myyvät laskulla, asiakkaat, jäsenet, palveluiden saajat, valvontaviranomaiset ja suuri yleisö.<sup>59</sup>

---

<sup>57</sup> Torres & Pina 2003, 270.

<sup>58</sup> PwC 2011, 6.

<sup>59</sup> Ryan et al. 2014, 393.

### 3 KIRJANPIDON SÄÄNTELY

Tässä luvussa käsitellään sääntelyn normatiivisten dokumenttien ja alan opaskirjallisuuden avulla neljättä tutkimuskysymystä: *Mitä kirjanpidon sääntely määrää apurahasäätiön tilinpäätöksen suhteen, erityisesti liittyen myönnettyjen apurahojen ja saatujen lahjoitusten käsittelyyn Suomessa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa?*

Tietävästi missään maassa voittoa tavoittelemattomien säätiöiden ei edellytetä laativan tilinpäätöksiään kansainvälisten standardien mukaan, vaan kaikkialla noudatetaan paikallisia lakeja ja käytäntöjä, joissa on huomattavaa vaihtelua eri maiden välillä.<sup>60</sup> Kirjanpidon sääntelyn ja käytäntöjen kansainvälistä vertailua pidetään tärkeänä mm. siitä syystä, että maat voivat paremmin kehittää omaa sääntelyään tarkastelemalla, kuinka asiat toimivat muissa maissa.<sup>61</sup> Esimerkiksi Suomen Kirjanpitolaautakunta käsitellessään erästä yksittäistä kysymystä lausunnossaan 1750/2005 vertaili kirjanpidon sääntelyä ja käytäntöjä Suomessa, Ruotsissa ja kansainvälisesti.

#### 3.1 Suomi

Tämän luvun lisäksi Suomen sääntelyä käsitellään jonkin verran myös asiantuntijahaastatteluissa, joiden tuloksia esitellään luvussa 5.

##### 3.1.1 Tilinpäätöstä koskeva lainsäädäntö

Suomen uusi säätiölaki (487/2015) tuli voimaan 1.12.2015, ja säätiön tilinpäätös on laadittava uuden lain mukaisesti jo vuodelta 2015.<sup>62</sup> Koska uusi ja vanha säätiölaki eivät tämän tutkielman kysymysten kannalta kovin merkittävästi eroa toisistaan, viitataan jatkossa vain uuteen lakiin. Säätiölaissa määrätään, että ”tilinpäätös ja toimintakertomus on laadittava kirjanpitolain ja tämän lain säännösten mukaisesti”.<sup>63</sup> Tässä suhteessa relevantit säätiölain säännökset esitetään seuraavassa.

---

<sup>60</sup> Torres & Pina 2003. Ryan et al. 2014, 384. Ahdekivi 2016, 35.

<sup>61</sup> Nobes & Parker 2004, 4–9.

<sup>62</sup> Laki säätiölain voimaantulosta (488/2015), 1 § ja 10 §.

<sup>63</sup> Säätiölaki 5:1 §.

Säätiöllä täytyy olla hyödyllinen tarkoitus, jota edistävää toimintaa säätiö tukee tai harjoittaa itse. Tarkoitus ja toimintamuodot määrätään säätiön säännöissä. Kaikkien säätiöiden on laadittava toimintakertomus, jossa on ilmoitettava, millä tavalla säätiö on tilikaudella toiminut tarkoituksensa toteuttamiseksi.<sup>64</sup> Pienimpienkin säätiöiden on toimitettava tilintarkastus, ja tilintarkastuskertomuksessa on oltava lausunto, joka koskee myös säätiön toimintakertomusta. Vuosiselvitys, joka sisältää tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja tilintarkastuskertomuksen, on toimitettava rekisteriviranomaiselle eli Patentti- ja rekisterihallituksen säätiörekisteriin, josta se on julkisesti saatavilla lukuun ottamatta tase-erittelyjä. Lisäksi säätiölaissa mainitaan, että Kirjanpitolautakunta voi antaa ohjeita ja lausuntoja tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten soveltamisesta.<sup>65</sup>

Kirjanpitolaki sallii, että mikä tahansa kirjanpitovelvollinen voi halutessaan vapaaehtoisesti laatia tilinpäätöksensä kansainvälisiä IAS/IFRS-standardeja noudattaen,<sup>66</sup> mutta koska tietooni ei ole tullut yhtäkään säätiötä, joka olisi laatinut IFRS-tilinpäätöksen, niin en tässä käsittele sitä, vaan keskityn suomalaiseen sääntelyyn.

Kirjanpitolain mukaan kaikki säätiöt ovat kirjanpitovelvollisia.<sup>67</sup> Säätiön toimitusjohtaja vastaa siitä, että säätiön kirjanpito on lain mukainen. Jos säätiöllä ei ole toimitusjohtajaa, niin vastuu kirjanpidosta on hallituksella.<sup>68</sup> Tilikaudelta on kirjanpitolain mukaan laadittava tilinpäätös, joka sisältää mm. taseen, ”tuloksen muodostumista kuvaavan tuloslaskelman” ja liitetiedot.<sup>69</sup> Edelleen kirjanpitolaissa yleisesti kaikille kirjanpitovelvollisille määrätään:

*”Tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti ottaen huomioon kirjanpitovelvollisen harjoittaman toiminnan laatu ja laajuus.”*<sup>70</sup>

---

<sup>64</sup> Säätiölaki 1:2 §. Säätiölaki 5:2 §. Perälä 2013, s. 171–172.

<sup>65</sup> Säätiölaki 4:1 §, 4:2 §, 5:5 §, 5:6 § ja 13:1 §.

<sup>66</sup> Kirjanpitolaki 7 a luku.

<sup>67</sup> Kirjanpitolaki 1:1 §.

<sup>68</sup> Säätiölaki 3:2 §, 3:15 §. Kilpinen et al. 2015, 65–66. Suvikumpu 2015, 26.

<sup>69</sup> Kirjanpitolaki 3:1 §.

<sup>70</sup> Kirjanpitolaki 3:2 §. Tämä sanamuoto on vuodelta 2016. Vuoden 1997 kirjanpitolaissa kohdan teksti oli alunperin muotoiltu näin: ”Tilinpäätöksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (*oikea ja riittävä kuva*).”

Lisäksi säätiölaissa tilintarkastuskertomusta koskevan säännöksen yhteydessä epäsuorasti edellytetään, että säätiön tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa on annettava

*”säätiön toiminnasta tilikaudella tiedot, jotka ovat olennaisia säätiön tarkoitusta ja toimintamuotoja koskevien sääntömääräysten noudattamisen arvioimiseksi”.*<sup>71</sup>

Kirjanpitoaissa todetaan, että tarkempia ohjeita tilinpäätöksen laatimisesta annetaan kirjanpitoasetuksessa.<sup>72</sup> 1.1.2016 tuli voimaan myös erillinen valtioneuvoston asetus pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista (1753/2015), jota pienet säätiöt voivat halutessaan soveltaa kirjanpitoasetuksen määräysten sijaan.<sup>73</sup>

Pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöstä koskeva asetus määrää, että säätiön tulee laatia tuloslaskelmansa kyseisen asetuksen IV liitteessä olevan yhdistys- ja säätiökaavan mukaisesti. Tähän välittömästi täsmennetään, että ”yhdistys- ja säätiökaavassa tarkoitettu varsinainen toiminta on sääntöjen tai yhtiöjärjestyksen mukaisen tarkoituksen toteuttamista”.<sup>74</sup> Asetuksen IV liitteessä annettu kaava on täsmälleen sama kuin kirjanpitoasetuksen ns. järjestökaava (KPA 1:3 §), eikä pien- ja mikroyrityksiä koskevassa asetuksessa näytä olevan muitakaan tämän tutkielman kannalta relevantteja eroja yleiseen kirjanpitoasetukseen nähden, joten seuraavassa keskitytään siihen.

Kirjanpitoasetusta muutettiin 30.12.2015 siten, että uutta asetusta on sovellettava 1.1.2016 tai myöhemmin alkaville tilikausille. Uutta asetusta saadaan soveltaa myös aikaisemmille tilikausille, jos niiden tilinpäätös laaditaan vuoden 2016 puolella. Vuoden 2015 tilinpäätökset on siis voitu laatia joko vanhemman tai uudemman asetuksen mukaan.<sup>75</sup>

Vanhemman kirjanpitoasetuksen mukaan säätiön tuli laatia tuloslaskelma KPA 1:3 §:ssä esitetyn ns. järjestökaavan mukaisesti. Uusi asetus sallii säätiöille tuloslaskelman laatimisen myös KPA

---

<sup>71</sup> Säätiölaki 4:2 §. Pykälän mukaan tilintarkastuskertomuksessa on annettava lausunto tästä.

<sup>72</sup> Kirjanpitolaki 8:6 §.

<sup>73</sup> Säätiö on tässä mielessä pieni, jos sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on ylittynyt korkeintaan yksi seuraavista raja-arvoista: (1) taseen loppusumma 6 miljoonaa euroa, (2) liikevaihto 12 miljoonaa euroa, ja (3) palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä. Kirjanpitolaki 1:4a §. Kirjanpitoasetus 5:1 §. Vielä pienempi, mikroyrityksen kokoinen säätiö saa laatia tilinpäätöksen myös maksuperusteisesti. Kirjanpitolaki 3:4 §.

<sup>74</sup> Valtioneuvoston asetus pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista 2:3§.

<sup>75</sup> Kirjanpitoasetus, Muutossäädösten voimaantulo ja soveltaminen, 30.12.2015/1752.

1:1 §:n kululajikohtaisen tai 1:2 §:n toimintokohtaisen kaavan mukaisesti, mutta nämä soveltuvat huonosti apurahasäätiöiden toimintaan.<sup>76</sup> Uuden asetuksen järjestökaavassa ei ole enää satunnaisia eriä, tilinpäätössiirtojen ryhmässä mainitaan konserniavustus ja vapaaehtoisten varausten muutos on nyt nimetty selkeämmin veroperusteisten varausten muutokseksi. Muita eroja vanhan asetuksen kaavaan ei ole, joten tutkielman aiheen kannalta kaavat ovat olennaisilta osin samanlaiset.

---

<sup>76</sup> Suomalaisista säätiöistä ottamastani 200 säätiön satunnaisotoksesta 187 säätiötä oli 23.2.2017 mennessä toimittanut säätiörekisteriin vuoden 2015 vuosiselvityksensä. Näistä vain yhdessä oli käytetty KPA 1:1 §:n kululajikohtaista tuloslaskelmakaavaa, eikä kyseinen säätiö jakanut apurahoja. Yksikään otoksen säätiö ei ollut soveltanut KPA 1:2 §:n toimintokohtaista kaavaa.

### 3.1.2 Myönnettyjen apurahojen käsittely

Seuraavassa esitetään uuden kirjanpitoasetuksen järjestökaava (KPA 1:3 §) kokonaisuudessaan:

Aatteellisen yhteisön ja säätiön tuloslaskelma laaditaan seuraavan kaavan mukaan:

Varsinainen toiminta

1. Tuotot
2. Kulut
  - a) Henkilöstökulut
  - b) Poistot
  - c) Muut kulut
3. Tuotto-/Kulujäämä

Varainhankinta

4. Tuotot
5. Kulut
6. Tuotto-/Kulujäämä

Sijoitus- ja rahoitustoiminta

7. Tuotot
8. Kulut
9. Tuotto-/Kulujäämä
10. Yleisavustukset
11. Tilikauden tulos
12. Tilinpäätössiirrot
  - a) Poistoeron muutos
  - b) Verotusperusteisten varausten muutos
  - c) Konserniavustus
13. Tilikauden ylijäämä (alijäämä)

Kaavan rakenteessa on ensin kolme pääryhmää: Varsinainen toiminta, Varainhankinta sekä Sijoitus- ja rahoitustoiminta. Tarpeen vaatiessa varsinaisen toiminnan tuotot ja kulut tulee eritellä myös toiminnanaloittain. Kunkin pääryhmän jälkeen tulee rivi *Tuotto-/Kulujäämä*. Kirjanpitolautakunta on selventänyt, että nämä ovat kumulatiivisia eivätkä ryhmäkohtaisia summia.<sup>77</sup>

---

<sup>77</sup> Kirjanpitolautakunnan lausunto 1657/2001. Perälä & Perälä 2006, 93.



Välittömästi järjestökaavan jälkeen ja siihen liittyen kirjanpitoasetuksessa täsmennetään: ”Edellä 1 momentissa tarkoitettu varsinainen toiminta on sääntöjen mukaisen tarkoituksen toteuttamista.” Vanhassa asetuksessa sanamuoto oli: ”Aatteellisen yhteisön tai säätiön varsinainen toiminta on yhteisön tai säätiön säännöissä tai yhtiöjärjestyksessä mainitun tarkoituksen toteuttamista.” Perälä (2013, 62) lisää tähän, että ”sellaiset tuotot ja kulut, jotka eivät välittömästi aiheudu varsinaisesta toiminnasta vaan ennemminkin varsinaisen toiminnan rahoittamisesta, esitetään varainhankinnan tai sijoitus- ja rahoitustoiminnan pääryhmissä”.<sup>78</sup>

Kuten edellä todettiin, säätiön tarkoitus ja toimintamuodot määrätään säätiön säännöissä, ja säätiön täytyy toimintakertomuksessaan ilmoittaa, millä tavalla se on tilikauden aikana toiminut tarkoituksensa toteuttamiseksi.<sup>79</sup> Apurahasäätiön tapauksessa apurahojen myöntäminen on säätiön tarkoituksen pääasiallinen toteuttamistapa, joten vaikuttaa melko selvältä, että apurahat tulee kirjanpitoasetuksen mukaan kirjata kuluiksi tuloslaskelman varsinaisen toiminnan pääryhmään. Näin ohjeistetaan myös alan suomalaisessa ammattikirjallisuudessa.

*”Apurahasäätiön varsinaiseen toimintaan merkitään kuluina lisäksi kaikki sellaiset erät, jotka syntyvät varojen käytöstä säädekirjan edellyttämään tarkoitukseen. Nämä menot ovat tyypillisesti annettuja avustuksia ja apurahoja.”* (Perälä & Perälä 2006, 126)<sup>80</sup>

Kilpinen et al. (2015, 74) toteavat, että apurahasäätiön ”varsinaista toimintaa on jakaa apurahoja säännöissä määrättyyn tarkoitukseen”, ja antavat esimerkin apurahasäätiön tuloslaskelmasta, jossa varsinaisen toiminnan kuluissa on rivi *Jaetut apurahat*.

Suomalaisissa alan oppaissa ei ole edes teoreettista pohdintaa sellaisesta vaihtoehdosta, että myönnetty apurahat voisi vähentää suoraan säätiön omasta pääomasta.<sup>81</sup> Sanottakoon kuitenkin, että missään normatiivisessa lähteessä (lait, asetukset, Kirjanpitolautakunnan yleisohjeet ja

---

<sup>78</sup> Samaan tapaan toteaa myös Kilpinen et al. 2015, 26. Vuonna 2006 Perälä & Perälä (s. 271) kuitenkin esittivät, että ”sijoitustoiminnan voidaan sanoa olevan osa apurahasäätiöiden varsinaista aatteellista toimintaa, jolloin sijoitustoiminnan tuotot ja kulut voidaan esittää myös varsinaisessa toiminnassa”.

<sup>79</sup> Säätiölaki 1:2 § ja 5:2 §.

<sup>80</sup> Saman teoksen sivulla 101 todetaan: ”Varsinaisen toiminnan kuluihin voi sisältyä myös vastikkeettomia menoja, kuten annetut apurahat.” Sivulla 125 annetaan esimerkki tuloslaskelmasta, jossa varsinaisen toiminnan kuluina on erä ”Jaetut apurahat”.

<sup>81</sup> Tässä viitataan erityisesti teoksiin Perälä & Perälä 2006, Perälä 2013, Kilpinen et al. 2015 ja Kallio et al. 2016. Viimeksi mainitussa teoksessa ei suoraan sanota mitään siitä, kuinka apurahasäätiön omasta vapaasta pääomasta jaetut apurahat tulisi tilinpäätöksessä käsitellä.

lausunnot, oikeuskäytäntö) ei myöskään ole aivan eksplisiittistä määräystä, että myönnettyt apurahat olisi kirjattava kuluiksi tuloslaskelmaan.

Kirjanpitoasetuksen järjestökaavassa varsinaisen toiminnan kuluissa on seuraavat erät:

*Henkilöstökulut, Poistot, Muut kulut.* Näistä nimikkeistä ainoastaan ”Muut kulut” soveltuu myönnettyjen apurahojen kirjaamiseen, mikä apurahasäätiön tapauksessa ei ole kovin osuva nimitys sen pääasiallisen toiminnan kuluille. Tarpeen mukaan tuloslaskelma voidaan kuitenkin laatia kaavaa yksityiskohtaisempaan, eli siihen voidaan lisätä uusia eriä omilla nimikkeillään, ja tarvittaessa kaavan eriä voidaan myös jättää pois tai yhdistellä.<sup>82</sup> Varsinaisen toiminnan kuluihin on siis mahdollista lisätä esimerkiksi nimike ”Myönnettyt apurahat” tai ”Jaetut apurahat” tms.<sup>83</sup> Kirjanpitoasetuksen sanamuodosta voisi ehkä päätellä, että näin myös täytyy menetellä, jos apurahat ovat tuloksen muodostumisen suhteen huomattavassa asemassa:

*”Tuloslaskelma ja tase on laadittava kaavoja yksityiskohtaisempina, jos se on tarpeen tilikauden tuloksen muodostumiseen vaikuttaneiden tekijöiden tai tase-erien selventämiseksi.” (KPA 1:9 §)*

Kirjaus myönnetystä apurahasta tai muusta vastikkeettomasta avustuksesta tehdään silloin, kun sitova päätös siitä on tehty.<sup>84</sup> Myönnetty mutta maksamattomat apurahat ja muut avustukset kirjataan taseeseen veloiksi.<sup>85</sup>

### **3.1.3 Vastikkeetta saadut varat**

Säätiöt voivat saada avustuksia joltakin julkisyhteisöltä tai esimerkiksi toiselta säätiöltä. Erityisavustus tai erillisavustus myönnetään määrättyä toiminnanalaa tai projektia varten, yleisavustus on tarkoitettu yleisesti säätiön käyttöön ja sille on tyypillistä jatkuvuus vuodesta toiseen. Avustusta yleensä erikseen haetaan. Lahjoituksille ja testamentteille puolestaan on tyypillistä, että ne tulevat spontaanisti ja ne ovat yleensä kertaluonteisia.<sup>86</sup> Säätiöt voivat vastikkeettomasti saada varallisuutta myös rahankeräysten ja muun sellaisen aktiivisen

---

<sup>82</sup> KPA 1:9–11 §. Kirjanpitolaikakunnan yleisohje 21.11.2006. Kallio et al. 2016, 56–57.

<sup>83</sup> Vrt. Perälä & Perälä 2006, 125; Kilpinen et al. 2016, 74.

<sup>84</sup> Perälä 2013, 44.

<sup>85</sup> Perälä & Perälä 2006, 177–178.

<sup>86</sup> Perälä & Perälä 2006, 261. Perälä 2013, 41. Kallio et al. 2016, 68 ja 128.

varainhankinnan kautta. Investointiavustuksia ja ns. läpikulkueriä ei ole tarpeen käsitellä tässä tutkielmassa.

Alan ammattikirjallisuudessa viitataan useisiin Kirjanpitolautakunnan lausuntoihin ja yksimielisesti ohjeistetaan, että vastikkeetta saadut lahjoitukset, testamentit, julkiselta sektorilta saadut avustukset, saadut jäsenmaksut, keräystuotot yms. tulot kirjataan tuloslaskelmaan tuotoiksi, erän luonteesta riippuen joko varsinaisen toiminnan ryhmään tietyn toiminnanalan tuotoiksi tai sitten varainhankinnan tuotoiksi tai yleisavustuksiksi. Säätiön perustamisen yhteydessä säätiölle lahjoitetut varat kirjataan kuitenkin suoraan säätiön oman pääoman lisäykseksi.<sup>87</sup> Tämän mukaan säätiön perustamisen jälkeen ei siis olisi enää mahdollista sijoittaa varoja suoraan säätiön omaan pääomaan, vaan kaikki lahjoitukset ja muut vastikkeetta saadut varat kirjataan tuotoiksi tuloslaskelmaan, josta ne tilikauden tuloksen kautta kasvattavat säätiön omaa pääomaa.

Säätiölaissa ei suoraan sanota, voidaanko varoja lahjoittaa suoraan säätiön omaan pääomaan vielä säätiön perustamisen jälkeen, mutta tällaiseen mahdollisuuteen näytetään epäsuorasti viittaavan siinä yhteydessä, jossa puhutaan säätiön perustajan oikeudesta määrääjäksi pidättää säätiön peruspääomaan luovuttamaansa varallisuuteen liittyviä oikeuksia. Tähän viitaten lisätään, että sama ”koskee myös varojen vastikkeetonta luovuttamista säätiölle sen toiminnan aikana”.<sup>88</sup>

Hallituksen esityksessä uudeksi säätiölaiksi lukee tähän kohtaan liittyen:

*”Voimassa olevaa oikeutta vastaavasti peruspääoma pitää maksaa kokonaan ennen rekisteröintiä epäselvyyksien välttämiseksi. Ehdotuksen mukaan säätiö voi edelleen saada myös muita omaan pääomaan kirjattavia lahjoitusvaroja, joiden luovuttamisesta voi sopia myös perustamisen yhteydessä ja tällaisen lahjanlupauksen voi merkitä myös perustamiskirjaan. Säätiö voi edelleen vastaanottaa lahjoitusvaroja myös toiminnan aikana.”*<sup>89</sup>

Ilmaus ”omaan pääomaan kirjattavia lahjoitusvaroja” voitaneen tulkita niin, että lahjoitus kirjataan suoraan oman pääoman lisäykseksi eikä tuloslaskelman kautta.

---

<sup>87</sup> Perälä & Perälä 2006, 105–106, 160 ja 255–262. Perälä 2013, 30–31, 44, 63 ja 69. Kallio et al. 2016, 68 ja 131–134. Tässä yhteydessä viitattut Kirjanpitolautakunnan lausunnot ovat 666/1983, 836/1986, 1328/1995, 1607/2000, 1701/2003.

<sup>88</sup> Säätiölaki 1:3 §.

<sup>89</sup> HE 166/2014, Yksityiskohtaiset perustelut, Säätiölaki 1:3 §.

Jos lahjoitukseen tai testamenttiin liittyy ehtoja, joiden takia lahjoitetuista tai testamentatuista varoista on muodostettava omakatteinen rahasto säätiön kirjanpitoon, niin tällöin näillä ei ole vaikutusta säätiön tilikauden tulokseen. Varat kyllä kirjataan tuloslaskelmaan tuotoiksi, mutta ennen tilikauden tulosta tehdään samansuuruinen rahastosiirto kyseiseen omakatteiseen rahastoon, joten tulosvaikutus säätiölle on nolla.<sup>90</sup> Omakatteisten rahastojen käsittely rajataan kuitenkin tämän tutkielman ulkopuolelle.

## 3.2 Ruotsi

### 3.2.1 Tilinpäätöstä koskeva lainsäädäntö

Ruotsin säätiölaissa viitataan kirjanpitolakiin ja sanotaan, että siellä määritellään, onko säätiö kirjanpitovelvollinen vai ei.<sup>91</sup> Kirjanpitolaki määrää, että säätiö on kirjanpitovelvollinen, jos sen varallisuuden arvo on yli 1,5 miljoonaa kruunua (noin 160 000 euroa), ja eräissä tapauksissa tätä pienemmätkin säätiöt ovat kirjanpitovelvollisia.<sup>92</sup> Säätiöllä on oltava vähintään yksi tilintarkastaja.<sup>93</sup> Sukusäätiöitä lukuun ottamatta kirjanpitovelvollisten säätiöiden tulee laatia vuosikertomus (*årsredovisning*), joka on laadittava ja julkaistava vuosikertomuslain säädösten mukaisesti.<sup>94</sup> Vuosikertomus sisältää taseen, tuloslaskelman, liitetiedot ja toimintakertomuksen.<sup>95</sup> Kopio vuosikertomuksesta sekä tilintarkastuskertomus on jätettävä paikalliselle lääninhallitukselle 6 kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä.<sup>96</sup>

Ruotsin kirjanpitolaissa ja vuosikertomuslaissa ei ole kovin yksityiskohtaisia säädöksiä kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä, vaan sen sijaan niissä edellytetään, että kirjanpidossa ja vuosikertomuksen laadinnassa noudatetaan ”hyvää kirjanpitotapaa” (*god redovisningssed*).<sup>97</sup>

---

<sup>90</sup> Kirjanpitolautakunnan lausunnot 1328/1995 ja 1334/1995. Perälä & Perälä 2006, 107–108, viittaavat tässä Kirjanpitolautakunnan lausuntoon 1771/2006, jossa todetaan että vuonna 1995 annettua lausuntoa 1334 voidaan edelleen soveltaa. Samoin todetaan lausunnossa 1884/2012, kuten Perälä 2013, 30–31, mainitsee. Ks. myös Perälä & Perälä 2006, 201. Myös omakatteisista rahastoista jaetut apurahat käsitellään siten, että niillä ei ole vaikutusta säätiön tilikauden tulokseen. Kallio et al. 2016, 106–107.

<sup>91</sup> Stiftelselag 1994:1220, 3 kap. 1 §. Ruotsin lait löytyvät sivustolta [www.riksdagen.se](http://www.riksdagen.se).

<sup>92</sup> Bokföringslag 1999:1078, 2 kap. 3 §.

<sup>93</sup> Stiftelselag 1994:1220, 4 kap. 1 §.

<sup>94</sup> Bokföringslag 1999:1078, 6 kap. 1-2 §.

<sup>95</sup> Årsredovisningslag 1995:1554, 2 kap. 1 §.

<sup>96</sup> Årsredovisningslag 1995:1554, 8 kap. 1 § ja 3 §. Stiftelselag 1994:1220, 9 kap. 1 §.

<sup>97</sup> Bokföringslag 1999:1078, 4 kap. 2 §. Årsredovisningslag 1995:1554, 2 kap. 2 §.

Kirjanpitolaissa todetaan, että hyvän kirjanpitotavan kehittämisestä vastaa Kirjanpitolautakunta (*Bokföringsnämnden*).<sup>98</sup> Käytännössä laki siis vaatii Ruotsin Kirjanpitolautakunnan ohjeiden noudattamista.<sup>99</sup>

Apurahasäätiöt kuuluvat säätiötyyppiin, johon viitataan Ruotsissa termillä *avkastningsstiftelse*. Tällä tarkoitetaan säätiötä, joka toteuttaa tarkoitustaan jakamalla vastikkeettomia rahamääräisiä avustuksia (mm. apurahoja) varallisuutensa sijoitustuotoista.<sup>100</sup>

Tilikausilta, jotka alkavat myöhemmin kuin 31.12.2016, ruotsalaisten apurahasäätiöiden on laadittava vuosikertomuksensa Kirjanpitolautakunnan julkaiseman K2- tai K3-säännösten mukaisesti. Aikaisemmin alkaneilta tilikausilta saadaan vielä käyttää K2- tai K3-säännösten sijaan myös vanhempaa ohjeistusta, mikä apurahasäätiöiden ja tämän tutkielman aiheen suhteen tarkoittaa erityisesti lausuntoa BFN U 95:3.<sup>101</sup>

K3 on vuonna 2012 julkaistu ja vuonna 2016 päivitetty normatiivinen ohjekirja, johon on koottu vuosikertomuksen ja konsernin vuosikertomuksen laatimista koskevan Kirjanpitolautakunnan yleisohjeen BFNAR 2012:1 yleisohjeet sekä näiden myöhemmät muutokset, kommentteja, esimerkkejä ja relevantit lainkohdat. K2 on vuonna 2016 julkaistu vastaava ohjekirja liittyen yleisohjeeseen BFNAR 2016:10, joka koskee vuosikertomuksen laatimista pienissä ”yrityksissä” (*företag*), millä termillä voidaan ruotsalaisessa sääntelyssä viitata kaikenlaisiin organisaatioihin, mm. yhdistyksiin ja säätiöihin, ja jopa luonnollisiin henkilöihin. Suurin osa pienistä säätiöistä voi valita, soveltaako se K2- vai K3-säännöstöä. Muiden säätiöiden on käytettävä K3-säännöstöä.<sup>102</sup> BFN U 95:3 on Kirjanpitolautakunnan vuonna 1995 antama lausunto, joka koskee *avkastningsstiftelse*-tyyppisen säätiön tilinpäätöksen laatimista. Myös K2- ja K3-säännöstoissa on

---

<sup>98</sup> Bokföringslag 1999:1078, 8 kap. 1 §.

<sup>99</sup> Nämä ovat saatavilla sivustolla [www.bfn.se](http://www.bfn.se).

<sup>100</sup> Esim. K3, 268: ”En avkastningsstiftelse främjar sitt ändamål genom att till en eller flera fysiska eller juridiska personer lämna anslag eller bidrag från avkastningen på sin förmögenhet.” Samoin BFN U 95:3; K2, 136; Skatteverket 2012, 49.

<sup>101</sup> [Http://www.bfn.se/sv/redovisningsregler/vad-galler-for/stiftelser](http://www.bfn.se/sv/redovisningsregler/vad-galler-for/stiftelser). Internet-sivu tarkistettu 25.3.2017.

<sup>102</sup> Säätiö on suuri (*större företag*), jos se kahtena viimeisimpänä tilikautena on ylittänyt vähintään kaksi seuraavista raja-arvoista: työntekijöitä keskimäärin 50 henkilöä, taseen loppusumma 40 miljoonaa kruunua, nettoliikevaihto 80 miljoonaa kruunua. Muut säätiöt ovat pieniä (*mindre företag*). Jos kuitenkin pieni säätiö on konsernin emoyhtiö, sen on sovellettava K3-säännöstöä. K2, 13–15. Årsredovisningslag 1995:1554, 1 kap. 3–4 §. [Http://www.bfn.se/sv/redovisningsregler/vad-galler-for/stiftelser](http://www.bfn.se/sv/redovisningsregler/vad-galler-for/stiftelser). Internet-sivu tarkistettu 25.3.2017.

*avkastningsstiftelse*-tyyppisille ja muille säätiöille erityisiä ohjeita, joita näiden säätiöiden on noudatettava muiden ohjeiden sijaan tai lisäksi.<sup>103</sup> Tämän tutkielman aiheiden suhteen näiden kolmen dokumentin (K2, K3 ja BFN U 95:3) ohjeet ovat pitkälti yhteneviä.

### 3.2.2 Myönnetyt vastikkeettomat avustukset

Säätiöitä koskevissa erityisissä ohjeissa myönnetystä vastikkeettomasta avustuksesta käytetään termiä *ett lämnat bidrag* tai *lämnade anslag*.

*”Jos säätiö luovuttaa varallisuutta saamatta vastineeksi takaisin vastaavaa arvoa, niin kyseessä on vastikkeeton avustus (ett lämnat bidrag). ... Avkastningsstiftelse-tyyppisissä säätiöissä käytetään tämän sijaan usein termiä lämnade anslag.”*<sup>104</sup>

Määritelmä on selvä ja kattava, eikä siitä anneta mitään esimerkkejä. Käytännön tilinpäätöksissä säätiöt käsittelevät tällaisina vastikkeettomina avustuksina mm. tieteelliseen tutkimukseen, niin yksittäisille tutkijoille kuin suurille projekteillekin myönnettyjä apurahoja, muille voittoa tavoittelemattomille organisaatioille myönnettyjä avustuksia, Nobelin palkintoja ja huono-osaisille yksityishenkilöille myönnettyjä avustuksia.

Yleisesti kaikille säätiöille ohjeistetaan, että vastikkeeton avustus kirjataan kuluksi, kun päätös siitä on tehty, tai jos avustukseen liittyy ehtoja, se kirjataan kuluiksi sitä mukaa kuin ehtoja täytetään.<sup>105</sup> Tähän kuitenkin liittyy tärkeä poikkeus: *avkastningsstiftelse*-tyyppiset säätiöt, eläkesäätiöt, henkilökuntasäätiöt ja voitto-osuussäätiöt eivät saa kirjata vastikkeetonta avustusta kuluksi, vaan näissä säätiötyypeissä ne on käsiteltävä suoraan oman pääoman vähennyksenä.<sup>106</sup>

<sup>103</sup> K2, 11. K3, 10 ja 266. K2-dokumentissa säätiöitä koskevat erityiset ohjeet on ripoteltu yleisten ohjeiden joukkoon. K3-dokumentissa ne on järjestetty omaksi luvukseen (kapitel 36, s. 266–273).

<sup>104</sup> K2, 149: ”Överlåter en stiftelse en tillgång utan att få tillbaka motsvarande värde i utbyte är transaktionen ett lämnat bidrag. ... I avkastningsstiftelser används i stället ofta begreppet lämnade anslag.” Säätiöille erityisiä ohjeita antavassa luvussa, sivulla 269, K3-ohjekirja määrittelee samalla tavalla: ”Med lämnade bidrag avses i detta kapitel en transaktion i vilken en stiftelse lämnar en tillgång utan att få tillbaka motsvarande värde i utbyte. Med lämnade bidrag avses även lämnade anslag.”

<sup>105</sup> K2, 89 ja 149.

<sup>106</sup> K2, 149–150: ”I avkastningsstiftelser, pensionsstiftelser, personalstiftelser och vinstandelsstiftelser får ett lämnat bidrag inte redovisas som en kostnad. ... Bidrag som avkastningsstiftelser, pensionsstiftelser m.fl. lämnar redovisas som minskning av eget kapital.” Samoin K2, 89.

Näin ohjeistettiin *avkastningsstiftelse*-tyyppisiä säätiöitä jo vuoden 1995 lausunnossa BFN U 95:3:

*”Kuluiksi kirjataan mm. yleiset hallintokulut mutta ei kuitenkaan vastikkeettomia avustuksia (lämnade anslag). ... Avustuksia ei kirjata kuluina vaan vapaan oman pääoman vähennyksenä. Kirjaus tehdään silloin, kun päätös avustuksesta tehdään. Myönnettyt mutta maksamattomat avustukset kirjataan taseen velkoihin omaksi eräkseen.”*<sup>107</sup>

K3-dokumentissa todetaan lyhyesti ja selvästi:

*”Avkastningsstiftelse-tyyppisessä säätiössä myönnetty avustus käsitellään oman pääoman vähennyksenä.”*<sup>108</sup>

K2-dokumentissa ohjeistetaan samalla tavalla, että *avkastningsstiftelse*-tyyppisissä säätiöissä myönnettyjä vastikkeettomia avustuksia ei kirjata kuluiksi, vaan ne käsitellään suoraan vapaan oman pääoman vähennyksenä, ja kirjaus tehdään silloin, kun päätös avustuksesta on tehty. Jos avustukseen liittyy ehtoja, avustus kirjataan vapaan oman pääoman vähennykseksi sitä mukaa kuin ehdot täyttyvät. Myönnettyt mutta maksamattomat avustukset kirjataan veloiksi.<sup>109</sup>

Ruotsissa siis kaikki apurahasäätiöiden tilinpäätöksen laatimista koskevat normatiiviset dokumentit ohjeistavat täysin yhtenevästi, että myönnettyjä apurahoja ei tule kirjata tuloslaskelmaan kuluiksi vaan ne on käsiteltävä suoraan oman pääoman vähennyksenä.

---

<sup>107</sup> BFN U 95:3: “Som kostnader redovisas bl.a. allmänna förvaltningskostnader men däremot inte lämnade anslag ... Anslagen bör inte redovisas som kostnad utan som en minskning av fritt eget kapital. Bokföring skall ske när beslut om anslag fattats. Beslutade, ej utbetalda anslag redovisas som skuld under särskild rubrik.”

<sup>108</sup> K3, 269: “I en avkastningsstiftelse ska ett lämnat bidrag redovisas som en minskning av eget kapital.”

<sup>109</sup> K2, 149 ja 221. Allmänt råd 7.19: “I avkastningsstiftelser, pensionsstiftelser, personalstiftelser och vinstandelsstiftelser får ett lämnat bidrag inte redovisas som en kostnad.” Allmänt råd 15.23: “Ett lämnat bidrag som enligt punkt 7.19 inte får redovisas som kostnad ska redovisas direkt mot fritt eget kapital när beslut om bidraget har fattats.”

### 3.2.3 Vastikkeetta saadut varat

Vastikkeetta saatu varallisuus on lahja (*en gåva*), jos siihen ei liity ehtoja. Jos siihen liittyy ehto, se on saatu avustus (*ett erhållet bidrag*).<sup>110</sup> Saatu avustus, johon liittyy ehto, kirjataan tuotoksi sitä mukaa kuin ehto täyttyy; muu osa avustuksesta kirjataan velaksi.<sup>111</sup> Saatu lahja kirjataan tuotoksi, jos se saadaan suoraan käyttää säätiön tarkoituksen toteuttamiseen; tämä tarkoittaa sitä, että lahjoitetut varat saadaan esimerkiksi jakaa ulos apurahoina tai kuluttaa säätiön omaan toimintaan. Jos lahjoituksen antaja on määrännyt, että saatua lahjaa ei saa suoraan kuluttaa säätiön tarkoituksen toteuttamiseen, niin sitä ei kirjata tuotoiksi vaan se lisätään suoraan säätiön sidottuun omaan pääomaan.<sup>112</sup> Tässä ei tarkoiteta omakatteisen rahaston muodostamista, vaan puheena on lisäys säätiön omaan sidottuun peruspääomaan, jota ei saa suoraan kuluttaa säätiön tarkoituksen toteuttamiseksi, vaan joka on sijoitettu arvopapereihin tms. ja jonka sijoitustuotoilla *avkastningsstiftelse*-tyyppinen säätiö toteuttaa tarkoitustaan.

### 3.2.4 Laskelma oman pääoman muutoksista

Apurahasäätiön tulee joko toimintakertomuksessa, liitetiedoissa tai erillisenä laskelmana eritellä oman pääoman muutokset tilikaudella. K2-dokumentissa annetaan havainnollinen esimerkki *avkastningsstiftelse*-tyyppisen säätiön tilinpäätöksen laatimisesta.<sup>113</sup> Esimerkissä säätiö on saanut 2 miljoonan kruunun arvoisen lahjan, jota lahjakirjan mukaan ei saa suoraan kuluttaa säätiön tarkoituksen toteuttamiseen. Lahjaa ei ole kirjattu tuloslaskelmaan tuotoksi, vaan se on lisätty suoraan säätiön sidottuun omaan pääomaan. Säätiö on myöntänyt 2,7 miljoonaa kruunua avustuksia, joista 0,7 miljoonaa maksetaan vasta tilikauden jälkeen. Avustuksia ei ole kirjattu tuloslaskelmaan kuluiksi, vaan ne on vähennetty suoraan säätiön vapaasta omasta pääomasta. Taseessa on vapaan oman pääoman ryhmässä rivi Myönnetyt ja peruutetut avustukset (*Lämnade och återförda anslag* –2 700 000). Myönnetyt mutta maksamattomat avustukset (700 000) ovat taseessa velkoina. Liitetiedoissa säätiö esittää tarkemman laskelman oman pääoman muutoksista:

---

<sup>110</sup> K3, 267.

<sup>111</sup> K3, 268-269.

<sup>112</sup> BFN U 95:3. K3, 268. K2, 88, 136, 220 ja 343–345.

<sup>113</sup> K2, 343–345.



**Taulukko 1: Esimerkkilaskelma oman pääoman muutoksista**

Noter till balansräkningen		
<i>Eget kapital</i>		
	Bundet eget kapital	Fritt eget kapital
Belopp vid räkenskapsårets början	40 000 000	5 000 000
Erhållna gåvor	2 000 000	
Beviljade anslag		-2 700 000
Årets resultat		5 060 000
Omfört till och från bundet eget kapital		
Kapitalisering	266 000	-266 000
Realisationsresultat	2 400 000	-2 400 000
Belopp vid räkenskapsårets slut	44 660 000	4 694 000

Lausunnossa BFN U 95:3 annetaan samanlainen esimerkki liitetiedoissa esitettävästä laskelmasta oman pääoman muutoksista. K3-dokumentissa todetaan, että säätiöiden tulee joko toimintakertomuksessa tai erillisenä laskelmana eritellä oman pääoman muutokset.<sup>114</sup>

K2 ohjeistaa edelleen, että jos *avkastningsstiftelse* säädekirjansa tai muiden ehtojen takia jakaa oman pääomansa sidottuun ja vapaaseen omaan pääomaan, niin nämä on taseessa näytettävä omina ryhminään. Sidottua omaa pääomaa on sellainen, jota ei suoraan saa kuluttaa säätiön tarkoituksen toteuttamiseen. Vapaan oman pääoman ryhmässä tulee omalla rivillään esittää mm. tilikaudella myönnettyjen ja peruutettujen vastikkeettomien avustusten yhteissumma (*summan av årets lämnade och återförda anslag*).<sup>115</sup> K3-dokumentissa ei ole tällaista ohjetta, eivätkä suuret säätiöt yleensä näytäkään esittävän kyseistä riviä taseessaan.<sup>116</sup>

<sup>114</sup> K3, 266.

<sup>115</sup> K2, 91-92 ja 220.

<sup>116</sup> Ks. kappale 4.2.

### 3.3 Yhdysvallat

#### 3.3.1 Tilinpäätöstä koskeva lainsäädäntö

Yhdysvalloissa yritysten ja muiden yksityisen sektorin kirjanpitovelvollisten organisaatioiden on kirjanpidossaan ja tilinpäätöksensä laadinnassa noudatettava useista lähteistä tulevaa ja useista dokumenteista koostuvaa standardien ja muiden säännösten ja ohjeiden kokonaisuutta, johon viitataan nimellä US GAAP (*Generally Accepted Accounting Principles*) ja jonka auktoritatiiviset säännökset ovat vuodesta 2009 lähtien löytyneet Financial Accounting Standards Boardin julkaisemasta *Accounting Standards Codification* -kokoelmasta. Tärkeimmät säännökset ovat FASB:n julkaisemat standardit: *FASB Statements of Financial Accounting Standards*.<sup>117</sup>

Vuonna 1993 FASB julkaisi voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden tilinpäätöstä (*general purpose external financial statements*) koskevan standardin *Statement of Financial Accounting Standards No. 117, Financial Statements of Not-for-Profit Organizations* (= FASB 1993b). Elokuussa 2016 FASB julkaisi tähän päivityksen (*FASB Accounting Standards Update No. 2016-14*), jossa esitetyt muutokset tulevat voimaan vuoden 2018 vaiheilla. Tämän tutkielman keskeisimpien kysymysten osalta sääntely ei kuitenkaan muutu, ja siksi keskitymme tässä toistaiseksi voimassa olevaan vuoden 1993 standardiin.<sup>118</sup> Toinen tutkielman kannalta relevantti standardi on FAS 116: *Statement of Financial Accounting Standards No. 116, Accounting for Contributions Received and Contributions Made* (= FASB 1993a).

FASB on julkaissut myös tilinpäätösten päämääriä ja laadintaperiaatteita määritteleviä *Concept Statements* -dokumentteja. Näiden on tarkoitus ohjata standardien kehittämistä ja niiden tulkintaa, mutta *Concept Statements* -dokumentit itsessään eivät ole normatiivisia standardeja.<sup>119</sup> Näitä käsiteltiin tarkemmin luvussa 2.

---

<sup>117</sup> Nobes & Parker 2004, 176–182. Deegan & Unerman 2006, 8–9. FASB 2014, 4–11.

<sup>118</sup> [Http://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/ImageBridgePage&cid=1176168380111](http://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/ImageBridgePage&cid=1176168380111). Internet-sivu tarkistettu 20.5.2017.

<sup>119</sup> [Http://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/PreCodSectionPage&cid=1176156317989](http://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/PreCodSectionPage&cid=1176156317989). Internet-sivu tarkistettu 20.5.2017.

### 3.3.2 Relevantit säännökset

Voittoa tavoittelemattoman organisaation (*not-for-profit organization*) tilinpäätökseen kuuluu tase, tuloslaskelman kaltainen laskelma nimeltään *Statement of Activities*, jossa on kerrottava organisaation nettovarallisuuden muutos (*Change in Net Assets*), kassavirtalaskelma ja liitetiedot. Organisaation varat, tuotot ja kulut on raportoitava erikseen sen mukaan, liittyykö näihin eriin lahjoittajan asettamia ehtoja,<sup>120</sup> mutta näiden käsittely voidaan rajata tutkielman ulkopuolelle.

Muun kuin entiteetin omistajan kanssa tehdyn vastikkeettoman transaktion nimitys on *contribution*. Sellaisen antaminen, esimerkiksi apurahan tai muun avustuksen muodossa, kirjataan kuluksi (*expenses*), ja sellaisen saaminen, esimerkiksi lahjoituksena, kirjataan tuotoksi (*revenues* tai *gains*) laskelmaan *Statement of Activities*.<sup>121</sup>

Tuottojen yhteissumma ja samoin kulujen yhteissumma on näytettävä *Statement of Activities* -laskelmassa. Ainoastaan sijoitustuotoista saadaan netottaa niihin liittyvät kulut. Samassa laskelmassa tai liitetiedoissa on myös eriteltävä kulut toimintojen mukaan (*functional classification*).<sup>122</sup>

FAS 117 standardin liitteenä on "*Basis for Conclusion*", jossa kerrotaan standardin valmisteluprosessista. Siitä käy ilmi eräs kiinnostava seikka. Standardin valmistelun yhteydessä pyydytyissä lausunnoissa useat vastaajat olivat ehdottaneet, että *Statement of Activities* pitäisi jakaa kahdeksi eri laskelmaksi, joista toisessa olisi operatiivisen toiminnan tuotot ja kulut (*operating revenues and expenses*) ja toisessa muut muutokset nettovarallisuuteen. Vastaajat olivat kuitenkin erimielisiä siitä, mitkä erät tulisi määritellä operatiivisiksi. Jotkut olivat esimerkiksi sitä mieltä, että suuri testamenttilahjoitus olisi ei-operatiivinen tuotto. FASB katsoi, että rajanveto operatiivisten ja ei-operatiivisten erien välillä olisi liian hankalaa, eikä myöntynyt tähän ehdotukseen mutta ei myöskään kieltänyt tekemästä tällaista jaottelua *Statement of*

---

<sup>120</sup> FASB 1993a, 4. FASB 1993b, 4–6.

<sup>121</sup> FASB 1993a, 4, 6, 8 ja 57. FASB 1993b, 10.

<sup>122</sup> FASB 1993b, 10–11.

*Activities* -laskelman sisällä. Jossain määrin ehdotus muistuttaa Ruotsin mallia siten, että siinä halutaan esiin säätiön oman toiminnan tilikauden tulos.<sup>123</sup>

### 3.4 Yhteenveto kirjanpidon sääntelystä

Suomessa apurahasäätiön tulee laatia tilikaudelta toimintakertomus, tase, tuloslaskelma ja liitetiedot. Nämä on yhdessä tilintarkastuskertomuksen kanssa julkistettava toimittamalla ne säätiörekisteriin. Pääsääntöisesti apurahasäätiöt laativat tuloslaskelmansa kirjanpitoasetuksen 1:3 §:n ns. järjestökaavan mukaan. Yleinen tulkinta on, että myönnetyt apurahat tulee kirjata tuloslaskelmaan kuluiksi varsinaisen toiminnan pääryhmään. Kaavassa ainoa mahdollinen rivi apurahoille on ”Muut kulut”, mutta on mahdollista ja suositeltavaa lisätä sinne esimerkiksi nimike ”Myönnetyt apurahat”. Hieman epäselvältä Suomen sääntely vaikuttaa sen suhteen, tuleeko säätiön saamat lahjoitukset aina kirjata tuotoiksi tuloslaskelmaan vai voidaanko ne joissakin tapauksissa lisätä suoraan säätiön omaan pääomaan.

Ruotsissa apurahasäätiön myöntämiä apurahoja ja muita vastikkeettomia avustuksia ei saa kirjata kuluiksi, vaan ne on käsiteltävä suoraan säätiön oman pääoman vähennyksenä. Apurahasäätiön saama avustus, johon liittyy ehto, kirjataan tuotoiksi sitä mukaa kuin ehto täyttyy. Samoin lahja, johon ei liity ehtoa ja joka voidaan suoraan kuluttaa, kirjataan tuotoksi. Sen sijaan apurahasäätiön saama lahjoitus, johon ei liity muita ehtoja kuin että sitä ei saa suoraan kuluttaa säätiön tarkoituksen toteuttamiseen (esimerkiksi jakamalla se pois apurahoina), lisätään suoraan säätiön omaan sidottuun peruspääomaan, jonka sijoitustuotoilla apurahasäätiö toteuttaa tarkoitustaan. Apurahasäätiön tulee joko toimintakertomuksessa, liitetiedoissa tai erillisenä laskelmana eritellä oman pääoman muutokset tilikaudella.

Yhdysvalloissa myönnetyt apurahat on kirjattava kuluiksi ja saadut lahjoitukset tuotoiksi. Voittoa tavoittelemattomat organisaatiot eivät kuitenkaan laadi tuloslaskelmaa eivätkä laske tilikauden tulosta, vaan tuotot ja kulut esitetään *Statement of Activities* -nimisessä laskelmassa, jonka loppusummaa kutsutaan nettovarallisuuden muutokseksi.

---

<sup>123</sup> “[Respondents] said that a separate operating statement is needed with a ‘bottom line’ different from change in net assets.” FASB 1993b, 18 ja 25–26.

## 4 APURAHASÄÄTIÖIDEN TILINPÄÄTÖKSET KÄYTÄNNÖSSÄ

*Tässä luvussa selvitetään viidettä tutkimuskysymystä: Millä tavalla myönnetyt apurahat ja muut vastikkeetta jaetut avustukset on käsitelty säätiöiden todellisissa tilinpäätöksissä? Millä tavalla saadut lahjoitukset ja vastikkeettomat avustukset on kirjattu niissä säätiöissä, jotka itse jakavat apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia? Nouseeko käytännön tilinpäätöksistä esiin jotain muita tutkielman aihepiirin kannalta mielenkiintoisia seikkoja? Näitä asioita tutkitaan ensisijaisesti Suomen osalta, mutta vertailun vuoksi käydään läpi myös näyte tilinpäätöksiä Ruotsista ja Yhdysvalloista.*

### 4.1 Suomi

#### 4.1.1 Otos säätiöiden tilinpäätöksistä

Kaikkien suomalaisten säätiöiden on toimitettava vuosiselvitys Patentti- ja rekisterihallitukselle kuuden kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Vuosiselvitykseen kuuluu tilinpäätös (tuloslaskelma ja tase) tase-erittelyineen, toimintakertomus ja tilintarkastuskertomus. Nämä ovat julkisesti saatavilla Patentti- ja rekisterihallituksen säätiörekisteristä lukuun ottamatta tase-erittelyitä.<sup>124</sup>

Tutkielmaan liittyvien kysymysten selvittämiseksi päätettiin ottaa 200 säätiön satunnaisotos kaikista suomalaisista säätiöistä ja tutkia näiden vuosiselvityksiä vuodelta 2015. Otoksoon määrittämiseksi ei ollut etukäteen olemassa mitään absoluuttisia kriteerejä, joten käytännössä valittu otoskoko perustui arvioon siitä, kuinka paljon tilinpäätösten tutkimiseen menisi aikaa ja kuinka paljon siihen olisi aikaa käytettävissä tämän tutkielman puitteissa. Otantamenetelmänä käytettiin yksinkertaista satunnaisotantaa, jossa kaikilla perusjoukon havaintoyksiköillä on samansuuruinen todennäköisyys tulla valituksi otokseen.

Patentti- ja rekisterihallitukselta saatiin luettelo kaikista säätiörekisterissä 26.11.2016 voimassa olleista säätiöistä, joita oli 2726 kappaletta. Näistä poimittiin satunnaisesti 200 säätiötä seuraavalla tavalla. Ensiksi säätiöt järjestettiin y-tunnuksen mukaan nousevaan järjestykseen. Näin kullekin säätiölle tuli taulukon rivin mukaan järjestysluku väliltä 2-2727, kun ensimmäinen

---

<sup>124</sup> Säätiölaki 5:5 §.

rivi oli otsikoiden käytössä. Sitten otettiin Random.org-internetsivuston satunnaislukugeneraattorin avulla 200 satunnaista kokonaislukua väliltä 2–2727 ja poimittiin otokseen ne säätiöt, joiden rivinumero oli noiden 200 luvun joukossa.<sup>125</sup>

Otoksen säätiöiden vuosiselvitykset vuodelta 2015 ladattiin skannattuina pdf-dokumentteina Patentti- ja rekisterihallituksen Virre-tietokannasta 18.–23.2.2017. Tämän jälkeen huomattiin, että säätiörekisterissä 26.11.2016 voimassa olleista säätiöistä 43 säätiötä oli rekisteröity myöhemmin kuin 1.7.2015, joten todennäköisesti kaikkien näiden säätiöiden ensimmäinen tilikausi päättyy vasta 31.12.2016 eikä niiltä siten olisi vielä yhtään vuosiselvitystä käytettävissä.

Satunnaisotokseen sattui mukaan neljä tällaista säätiötä, ja ne oli jätettävä pois otoksesta. Näin ollen perusjoukon oikea koko oli 2683 säätiötä ja lopullinen otoskoko 196 säätiötä.

Otoksen 196 säätiöstä 9 ei vielä ollut toimittanut säätiörekisteriin vuosiselvitystä vuodelta 2015, mutta näitä säätiöitä ei jätetty pois otoksesta, vaan käytettiin niiden viimeisintä rekisterissä olevaa vuosiselvitystä (7 tapauksessa vuodelta 2014 ja 2 tapauksessa vuodelta 2013). Tämä on perusteltua sen takia, että tutkielmassa ollaan kiinnostuneita ennen kaikkea tilinpäätöksen laatimistavasta, joka yleensä pysyy samanlaisena tilikaudesta toiseen. Jos otokseen tullut säätiö oli konsernin emo, niin analysoinnissa käytettiin konsernin tilinpäätöstä.

#### **4.1.2 Koko otoksen säätiöt**

Aluksi kaikista otoksen 196 säätiöstä tilastoitiin taseen loppusumma, vuosiselvityksessä käytetty kieli (suomi tai ruotsi) sekä se, oliko vuosiselvityksessä eksplisiittisesti mainittu, että säätiö oli tilikauden aikana myöntänyt apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia.

Otoksen säätiöiden taseiden loppusummat vaihtelivat seuraavasti. Suurin oli 301 miljoonaa euroa ja pienin noin 10 000 euroa. Aritmeettinen keskiarvo oli 6,3 miljoonaa euroa ja mediaani noin 600 000 euroa. Aritmeettista keskiarvoa nostaa erityisesti kaksi poikkeuksellisen suurta säätiötä,

---

<sup>125</sup> Nämä olivat 200 ensimmäistä lukua sarjasta, jossa luvut 2-2727 ovat satunnaisessa järjestyksessä, <https://www.random.org/sequences/?min=2&max=2727&col=1&format=html&rnd=new> Timestamp: 2017-02-18 10:34:19 UTC.

joiden taseet olivat 301 ja 292 miljoonaa euroa, kun otoksen kolmanneksi suurimman säätiön tase oli vain 54 miljoonaa euroa.<sup>126</sup>

Satunnaisotoksen 196 säätiöstä 101 säätiön vuosikertomuksessa eksplisiittisesti mainittiin apurahojen tai muiden vastikkeettomien avustusten myöntäminen.<sup>127</sup> Vain nämä säätiöt otettiin mukaan jatkotarkasteluun. Yhdessä säätiössä apurahoja oli jaettu ainoastaan omakatteisista rahastoista, minkä takia myös se jätettiin lähemmän tarkastelun ulkopuolelle tutkielman rajauksesta johtuen. Jäljelle jääneistä 100 säätiöstä läheskään kaikki eivät toimineet puhtaasti apurahasäätiöinä vaan monilla oli muutakin toimintaa, mutta koska ei haluttu tehdä mielivaltaista rajanvetoa riittävän puhtaisiin apurahasäätiöihin ja muihin, niin kaikki nämä 100 säätiötä otettiin mukaan tarkempaan analyysiin.

Jatkotarkastelusta jätettiin siis edellä mainitun yhden säätiön lisäksi pois 95 säätiötä, joiden vuosikertomuksen missään kohdassa ei mainittu, että säätiö olisi myöntänyt apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia. Näistä tosin kaksi säätiötä kertoi jakaneensa jonkinlaisen stipendin tai palkinnon, mutta se oli niin epäolennaisen pieni ettei sitä tässä huomioitu. Lisäksi muutama säätiö ilmoitti apurahojen jakamisen kuuluvan niiden varsinaiseen toimintaan, mutta tällä tilikaudella niitä ei syystä tai toisesta myönnetty.

#### **4.1.3 Apurahoja ja avustuksia myöntäneet säätiöt**

Apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia säätiön omista varoista jakaneiden 100 säätiön vuosikertomuksista 86 oli suomenkielisiä ja 14 ruotsinkielisiä. Taseiden kirja-arvojen keskiarvo oli 3,8 miljoonaa euroa, mediaani 0,7 miljoonaa euroa ja vaihteluväli 30 000 eurosta 51 miljoonaan euroon. Tuloslaskelman loppusummien (*Tilikauden tulos* tai *Tilikauden yli-/alijäämä*) keskiarvo oli 139 000 euroa ja mediaani 8 000 euroa. Noin kolmasosalla säätiöistä tuloslaskelman loppusumma oli negatiivinen, kahdella kolmasosalla positiivinen.

---

<sup>126</sup> Ahdekiven (2014) käyttämässä 889 säätiön otoksessa taseiden loppusummien keskiarvoksi vuonna 2012 saatiin noin 19 miljoonaa euroa ja mediaaniksi 1,3 miljoonaa euroa. Ahdekivi on kuitenkin suureksi osaksi laskenut säätiöiden sijoitusomaisuuden markkina-arvoilla mitattuna ja lisäksi hänen otoksensa painottuu suurimpiin säätiöihin ja sisältää myös suuria säätiöiden kaltaisia rahastoja. Ahdekivi 2014, 16 ja 49. Ahdekivi 2016, s. 41, antaa 891 säätiön otoksesta hieman pienemmät luvut: vuosien 2010–2012 säätiökohtaisina keskiarvoina laskettuna taseiden loppusummien keskiarvo oli 17,9 miljoonaa euroa ja mediaani 1,1 miljoonaa euroa.

<sup>127</sup> Prosenttiosuus 52% on hyvin lähellä PRH:n vuodelta 2012 keräämiä tietoja, jossa apurahoja jakaneiden säätiöiden osuus kaikista säätiöistä oli 55%. Virén 2014, 76–78.

Jakosumma oli keskimäärin 107 000 euroa per säätiö vaihteluvälin ollessa 300 eurosta 1,3 miljoonaan euroon. Mediaani oli 18 000 euroa. Monien säätiöiden toiminta oli hyvin pienimuotoista; 38 säätiötä myönsi avustuksia tilikauden aikana alle kymmenen tuhatta euroa.<sup>128</sup>

Useimpien säätiöiden tilinpäätökset ovat lyhyitä ja yksinkertaisia. Tuloslaskelman ja taseen rakenteet noudattavat yleensä kirjanpitoasetuksen kaavoja mutta eivät läheskään aina ihan täsmällisesti. Tuloslaskelmien muodoissa on niin paljon vaihtelua, että esimerkkiä tyypillisestä tuloslaskelmasta ei voida antaa.<sup>129</sup>

#### **4.1.4 Apurahojen kirjaaminen**

Yhtä lukuun ottamatta kaikki 100 säätiötä mainitsevat apurahojen tai muiden avustusten myöntämisestä toimintakertomuksessaan.

56 säätiötä kirjasi myönnetyt apurahat tuloslaskelmaan varsinaisen toiminnan pääryhmään kuluiksi niitä varten erikseen nimetylle riville ”Myönnetyt apurahat”, ”Jaetut apurahat”, ”Avustukset”, tms.

Yksi säätiö oli kirjannut yksittäisille henkilöille myönnetyt apurahat varsinaisen toiminnan kuluihin riville ”Apurahat” mutta yliopiston projektille myönnetyn apurahan nähtävästi (summista päätellen) riville ”Muut kulut”. Eräs säätiö oli kirjannut myöntämänsä apurahat kuluiksi tuloslaskelmaan siten, että niistä oli nimetty oman toiminnanalan ”Perinnetyö”. Yksi säätiö oli kirjannut jakamansa avustukset tuloslaskelmaan sinänsä informatiivisesti nimetylle riville ”Annetut avustukset”, mutta normaalin tulkinnan vastaisesti se oli sijoitettu pääryhmään ”Yleisavustukset”. Toinen säätiö oli kirjannut apurahat kuluiksi riville ”Apurahat”, joka oli sijoitettu ryhmään ”Satunnaiset kulut”, vaikka säätiön tarkoituksen toteuttamisena mainittiin nimenomaan tällaisten avustusten jakaminen. Myös erään toisen säätiön tilinpäätöksistä voitiin päätellä, että sen myöntämät stipendit oli nyt ja aikaisempinakin vuosina kirjattu satunnaisiin eriin, vaikka säätiöllä ei muuta varsinaista toimintaa näyttänyt olevan.

---

<sup>128</sup> PRH:n vuodelta 2012 keräämien tietojen mukaan apurahoja jakaneista säätiöistä 43% jakoi niitä vähemmän kuin 10 000 euroa. Virén 2014, 76–78.

<sup>129</sup> Myös Kallio et al. (2016, 58) toteavat, että Suomessa säätiöiden tuloslaskelman esitysmuodoissa on huomattavasti vaihtelua.



28 säätiötä kirjasi myönnettyt apurahat tuloslaskelmaan varsinaisen toiminnan kuluihin riville ”Muut kulut”. Tämä voitiin epäsuorasti päätellä tilinpäätöksestä, yleensä siitä, ettei tuloslaskelmassa ollut mitään muuta erää, johon apurahat olisivat voineet kuulua, ja että myöskään suoraan omasta pääomasta ei ollut tehty veloituksia. Lähtöoletuksena on tietysti se, että toimintakertomuksessa mainitut apurahat jotenkin sisältyvät tuloslaskelmaan, taseeseen tai johonkin erilliseen mainintaan tai laskelmaan oman pääoman muutoksista. Neljän säätiön tilinpäätöksestä voitiin päätellä, että apurahat sisältyvät varsinaisen toiminnan pääryhmän riville ”Kulut”. Kahden säätiön tilinpäätöksestä voitiin päätellä, että apurahat on kirjattu kuluiksi tuloslaskelmaan, mutta varmuudella ei voitu päätellä, mihin erään ne siellä sisältyivät.

Yksi säätiö näytti myönnettyjen apurahojen yhteissumman (positiivisena) tuloslaskelman ensimmäisellä rivillä nimellä ”Apurahat” ja kuittasi ne heti seuraavalla rivillä nimeltä ”Edellisen vuoden ylijäämästä”, jossa oli sama summa negatiivisena. Näin ollen apurahojen vaikutus tilikauden tulokseen oli nolla, ja tätä menettelyä voitaneen pitää sellaisena, jossa apurahat vähennetään suoraan omasta pääomasta.<sup>130</sup> Korostettakoon, että kyseessä oli nimenomaan säätiön omasta pääomasta eikä omakatteisesta rahastosta jaetut apurahat.<sup>131</sup> Taseessa myönnettyt apurahat näytettiin vähennyksenä omasta pääomasta. Alla on kuvina tämän säätiön koko tuloslaskelma sekä taseesta oman pääoman ryhmä:

---

<sup>130</sup> En tiedä onko etumerkkien käyttö tässä harkittua. Jos tuloslaskelmaa luetaan ”kirjaimellisesti”, niin tällä tavalla kirjattuna myönnettyt apurahat ovat siellä tuottoina, ja siis säätiön tarkoituksen toteuttaminen eli apurahojen myöntäminen parantaa tilikauden tulosta, mikä tosin eliminoidaan heti seuraavalla rivillä.

<sup>131</sup> Omakatteisten rahastojen tilinpäätöskäsittely on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle. Sen suhteen, että apurahoja on myönnetty säätiön kirjanpitoon sisältyvästä omakatteisesta rahastosta, Kallio et al. (2016, 106-107) ohjeistavat, että nämä apurahat kirjataan säätiön tuloslaskelman varsinaisen toiminnan kuluihin ja sama summa kirjataan kredit-vientinä rahastosiirrot-erään, joka on tuloslaskelmassa ennen *Tilikauden tulosta*, niin että näillä apurahoilla ei ole vaikutusta säätiön tulokseen.

Taulukko 2: Tuloslaskelma

<b>TULOSLASKELMA</b>	<b>1.1.2015-31.12.2015</b>	<b>1.1.2014-31.12.2014</b>
<b>VARSINAINEN TOIMINTA</b>		
Apurahat	290.000,00	210.000,00
Edellisen vuoden ylijäämästä	<u>-290.000,00</u>	<u>-210.000,00</u>
	0,00	0,00
Kulut		
Ulkopuoliset palvelut	-900,00	-6.944,00
Henkilöstökulut	0,00	-918,36
Korkokulut ja muut rahoituskulut	-2.472,74	-2.826,10
Muut kulut	<u>-80.477,95</u>	<u>-46.745,19</u>
Yhteensä	-83.850,69	-57.433,65
<b>SJOITUSTOIMINTA</b>		
Tuotot		
Korkotuotot	0,00	17,72
Luovutusvoitot osuuksista	<u>161.513,77</u>	<u>7.512,67</u>
Yhteensä	161.513,77	7.530,39
<b>TILIKAUDEN YLI- / ALIJÄÄMÄ</b>	<b>77.663,08</b>	<b>-49.903,26</b>

Taulukko 3: Taseen oma pääoma

<b>VASTATTAVAA</b>		
<b>OMA PÄÄOMA</b>		
Peruspääoma 1.1.	5.119.227,29	2.649.515,85
Edellisen tilikauden yli-/alijäämä	-49.903,26	2.679.711,44
Myönnettyt apurahat	<u>-290.000,00</u>	<u>-210.000,00</u>
Peruspääoma 31.12.	4.779.324,03	5.119.227,29
Tilikauden voitto (-tappio)	77.663,08	-49.903,26
<b>OMA PÄÄOMA YHTEENSÄ</b>	<b>4.856.987,11</b>	<b>5.069.324,03</b>

Neljä säätiötä ei näyttänyt apurahoja lainkaan tuloslaskelmassa vaan vähensi ne suoraan säätiön omasta pääomasta. Apurahojen myöntämisestä kerrottiin toimintakertomuksessa, ja lisäksi ne näkyivät joko toimintakertomukseen tai liitetietoihin sisältyvässä laskelmassa ”Oman pääoman muutokset”, ”Oman pääoman erittely” tai ”Ylijäämän käyttö”.<sup>132</sup> Alla on esimerkki yhdestä tällaisesta laskelmasta:

**Taulukko 4: Oman pääoman erittely**

<b>Oman pääoman erittely</b>			
<b>OMA PÄÄOMA</b>		<b>31.12.2015</b>	<b>31.12.2014</b>
<b>Sidottu pääoma</b>			
Rahaston omapääoma		353 930,84	353 930,84
<b>Vapaa oma pääoma</b>			
Käyttöpääoma	1.1.	348 632,74	331 610,56
Ed.tilikauden ylijäämä		17 172,12	25 572,18
Jaettu avustukset		-26 050,00	-8 550,00
Käyttöpääoma	31.12.	339 754,86	348 632,74
Tilikauden voitto		23 792,49	17 172,12
		363 547,35	365 804,86

Yhteenlaskettuna siis sadasta apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia jakaneesta säätiöstä 95 kirjasi ne kuluiksi tuloslaskelmaan ja 5 vähensi ne suoraan säätiön omasta pääomasta.

Kuluiksi kirjaamista voidaan näin ollen pitää Suomessa vallitsevana käytäntönä, mutta kulukirjausta ei tehdä säätiöissä yhtenäisellä tavalla. 60 säätiötä kirjasi apurahat ja avustukset informatiivisesti nimetyille riville, kuten ”Jaetut apurahat”, mutta 35 säätiötä kirjasi ne siten, ettei pelkkää tuloslaskelmaa lukemalla voisi saada selville, mistä on kyse. Yhdessäkään tilintarkastuskertomuksessa ei puututtu apurahojen kirjaustapaan.

Suoraan omasta pääomasta apurahat veloittaneet säätiöt eivät kokonsa puolesta selvästi erottuneet otoksen muista apurahoja tai avustuksia jakaneista säätiöistä. Suoraan omasta pääomasta apurahat

<sup>132</sup> Yhdellä näistä säätiöistä tuloslaskelman ensimmäinen rivi oli ”Stipendit ja apurahat”, mutta sen arvo oli nolla. Samalla tavalla oli menetelty tässä säätiössä viimeiset kolme vuotta. Sitä ennen esiintyi sekä kuluksi kirjaamista että suoraan omasta pääomasta vähentämistä.

veloittaneiden säätiöiden taseiden loppusummien keskiarvo oli 1,9 miljoonaa euroa ja jaettujen apurahojen yhteissummat 10 000, 13 000, 26 000, 202 000 ja 300 000 euroa eli keskiarvoltaan noin 110 000 euroa. Muiden apurahoja jakaneiden säätiöiden taseiden loppusummien keskiarvo oli 3,9 miljoonaa euroa ja jakosummien keskiarvo noin 107 000 euroa. Kummankaan keskiarvon ero ei vaikuta tilastollisesti merkitsevältä (kaksisuuntaisten t-testien p-arvot 0,1443 ja 0,9590), vaikkakin pieni otoskoko edellisen ryhmän osalta rajoittaa tilastollisen testin luotettavuutta ja toisaalta taseiden loppusummien keskiarvojen ero lähenee tässäkin testissä merkitsevää, etenkin jos voidaan ajatella tilannetta yksisuuntaiseksi. Joka tapauksessa mitään ilmeistä syytä sille, miksi kirjaukset tehtiin valtavirrasta poikkeavasti, ei ollut havaittavissa. Kaikkien näiden säätiöiden vuosiselvitykset olivat suomenkielisiä. Joukossa oli uusia ja vanhoja säätiöitä. Kaikkien tilintarkastuskertomukset olivat vakiomuotoisia eivätkä sisältäneet huomautuksia tästä kirjaustavasta.

Otoksessa siis viisi säätiötä sadasta eli 5% kirjasi myönnettyt apurahat ja muut vastikkeettomat avustukset suoraan oman pääoman vähennyksenä. Tämän satunnaisotoksen perusteella voidaan 95% todennäköisyydellä eli luottamustasolla karkeasti estimoida, että kaikista suomalaisista apurahoja ja muita avustuksia jakavista säätiöistä niiden osuus, jotka kirjaavat ne suoraan oman pääoman vähennyksenä, on 1,9 prosentin ja 11,8 prosentin välillä. Alaraja  $P_L$  saadaan kaavasta (1) ja yläraja  $P_U$  kaavasta (2):<sup>133</sup>

$$P_L = \frac{2np + z_{\alpha/2}^2 - 1 - z_{\alpha/2} \sqrt{z_{\alpha/2}^2 - 2 - \frac{1}{n} + 4p(nq+1)}}{2(n + z_{\alpha/2}^2)} \quad (1)$$

$$P_U = \frac{2np + z_{\alpha/2}^2 + 1 + z_{\alpha/2} \sqrt{z_{\alpha/2}^2 + 2 - \frac{1}{n} + 4p(nq-1)}}{2(n + z_{\alpha/2}^2)} \quad (2)$$

---

<sup>133</sup> Fleiss et al. 2003, 26–29.

### Kaavoissa

$n$  = otoskoko = 100

$p$  = kirjaustavan osuus otoksen havainnoista = 0,05

$q$  =  $1 - p = 0,95$

$z_{\alpha/2}$  = Z:n arvo valitulla luottamustasolla = 1,96 (95% luottamustasolla)

Menetelmä ei ole täysin eksakti, ja otoskoko olisi mielellään saanut olla isompi, mutta tätä ei voitu etukäteen tietää, koska tarvittavan otoskoon suuruus riippuu mm. siitä, kuinka lähellä nollaa kyseisen kirjaustavan osuus on kaikista havainnoista.<sup>134</sup> Myöskään luottamustason määrittämiseen ei ole olemassa mitään ehdotonta menetelmää; 95% on kuitenkin melko yleisesti käytetty taso.

Koska 196 säätiön otoksessa 5 säätiötä oli kirjannut myönnetyt apurahat tai muut avustukset suoraan oman pääoman vähennyksenä, niin samalla menetelmällä voidaan estimoida, että 95% todennäköisyydellä tällaisten säätiöiden osuus kaikista säätiöistä on 0,9 prosentin ja 6,2 prosentin välillä. Kun tarkasteltavien säätiöiden perusjoukko 26.11.2016 oli 2683 säätiötä, niin tämä tarkoittaa, että 95% todennäköisyydellä Suomessa oli tuolloin 24–166 säätiötä, jotka vuoden 2015 tilinpäätöksissään käsitelivät myönnetyt apurahat ja avustukset suoraan oman pääoman vähennyksenä.

Toisaalta niistä säätiöistä, jotka kirjasivat apurahat tai avustukset kuluiksi tuloslaskelmaan, 35 tapauksessa pelkästä tuloslaskelmasta ei lainkaan käynyt ilmi, että siellä oli kuluina jaettuja apurahoja tai muita avustuksia. Näistä 28 säätiötä kirjasi apurahat riville ”Muut kulut”, 4 säätiötä riville ”Kulut”, ja kolme säätiötä kirjasi ne muilla epämääräisillä tavoilla. Tämän pohjalta voidaan edellä esitettyä menetelmää käyttäen 95% varmuudella arvioida, että perusjoukossa 346–647 säätiötä kirjasi apurahat kuluiksi tuloslaskelmaan siten, ettei pelkän tuloslaskelman perusteella selvinnyt, että säätiö oli myöntänyt apurahoja, eikä liioin se, mikä oli niiden yhteissumma. Kun 35 tällaisen otokseen sattuneen säätiön taseiden loppusummien keskiarvoa (3,0 M€) verrataan niiden 60 säätiön taseiden keskiarvoon (4,4 M€), jotka otoksessa tekivät apurahojen kulukirjauksen informatiivisemmalla tavalla eli esim. rivillä ”Jaetut apurahat”, niin t-testin mukaan ero ei ole tilastollisesti merkitsevä (kaksisuuntaisen t-testin p-arvo = 0,47). Sen sijaan näiden kahden ryhmän jakosummien keskiarvot (noin 29 000 euroa edellisellä ja noin

---

<sup>134</sup> Fleiss et al. 2003, 26–36.

152 000 euroa jälkimmäisellä ryhmällä) poikkeavat selvästi toisistaan ja ero on tilastollisesti merkitsevä: kaksisuuntaisen t-testin p-arvo on 0,0030 ja yksisuuntaisen t-testin p-arvo 0,0015. Voitaneen ajatella, että epämääräisempi kirjaustapa liittyy nimenomaan pienempään jakosummaan, ja siten yksisuuntaisen testin soveltaminen olisi perustellumpaa.

#### **4.1.5 Saatujen avustusten ja lahjoitusten kirjaaminen**

Apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia säätiön omista varoista jakaneista 100 säätiöstä 21 säätiön vuosiselvityksessä eksplisiittisesti mainitaan, että säätiö oli tilikauden aikana saanut lahjoituksia tai muita vastikkeettomia avustuksia. Nämä säätiöt eivät kokoluokaltaan selvästi erottuneet muista apurahoja jakaneista säätiöistä. 10 säätiötä oli saanut pelkästään yksityisiä lahjoituksia, yksi säätiö oli saanut avustuksia pelkästään valtiolta, kaksi säätiötä oli saanut lahjoituksia ja avustuksia sekä valtiolta että yksityisiltä tahoilta, ja kahdeksan säätiön vuosiselvityksestä ei käynyt selvästi ilmi, mistä saadut lahjoitukset ja avustukset olivat peräisin. Saatujen avustusten ja lahjoitusten keskiarvo oli 186 000 euroa ja mediaani 36 000 euroa.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki nämä säätiöt olivat kirjanneet saadut vastikkeettomat avustukset ja lahjoitukset tuloslaskelmaan tuotoiksi. Näiden kesken oli kuitenkin runsaasti variaatiota siinä, mihin ryhmään ja minkä nimiseen erään ne oli tuloslaskelmassa kirjattu. Yleisimmin (9 säätiötä) ne kirjattiin varainhankinnan pääryhmään.

Yksi otoksen säätiö kirjasi pienistä lahjoituksista ja rahankeräyksen tuloista kertyneet 15 000 euroa varainhankinnan tuotoiksi, mutta lisäsi yhteensä 105 000 euron lahjoitukset suoraan omaan pääomaan. Tästä mainittiin toimintakertomuksessa: ”Säätiön peruspääomaan tehtiin toimintavuonna yhteensä 105.000 euron lahjoitukset.” Tasekirjan lopulla on laskelma nimeltä ”Oman pääoman muutokset” ja siinä rivi ”Saadut lahjoitukset peruspääomaan 105 000,00”. Sama säätiö oli vähentänyt jakamansa avustukset, yhteensä 13 000 euroa, suoraan omasta pääomasta. Niistä kerrottiin toimintakertomuksessa ja ne näytettiin edellä mainitussa laskelmassa oman pääoman muutoksista rivillä ”Vuonna 2015 jaetut avustukset -13 042,85”.

#### 4.1.6 Muita huomioita säätiöiden tilinpäätöksistä

Ellei myönnettyjen apurahojen tai avustusten yhteissumma käy ilmi tuloslaskelmasta, taseesta tai jostain erillisestä laskelmasta, niin sen etsiminen toimintakertomuksesta on usein paljon vaivalloisempaa. Apurahoista ja avustuksista kyllä lähes poikkeuksetta kerrotaan säätiön toimintakertomuksessa, mutta niiden yhteissumma hukkuu helposti useiden sivujen pituisen tekstin sekaan, tai siellä saattaa olla ambivalentteja ilmauksia, kuten ”tilikaudella myönnettiin 20 000 euroa apurahoja neljälle tutkijalle”, jolloin lukijalle jää epäselväksi, myönnettiinkö yhteensä 20 000 euroa vai jokaiselle neljälle tutkijalle 20 000 euroa eli yhteensä 80 000 euroa.

Muutamilla säätiöillä toimintakertomus ja tuloslaskelma vaikuttivat ristiriitaisilta sillä tavalla, että avustuksiin myönnetty summa näytti olevan erisuuruinen toimintakertomuksessa ja tuloslaskelmassa. Tällainen saattaa johtua esimerkiksi siitä, että joitakin apurahoja on peruutettu tai palautettu, tai siitä, että osa apurahoista on jaksotettu muille tilikausille, mutta joka tapauksessa muutamien säätiöiden kohdalla pelkän vuosiselvityksen perusteella asia jäi epäselväksi.

Yksi säätiö, joka kirjasi jaetut avustukset kuluina, esitti toimintakertomuksessa laskelman nimeltä ”Korrigerat verksamhetsresultat” (korjattu toiminnan tulos), jossa tilikauden tuloksesta oli eliminoitu saadut ja annetut lahjoitukset sekä sijoitusten kirjanpitoarvon muutokset ja sijoitusten myyntivoitot ja -tappiot. Toinen säätiö, jonka pääasiallista toimintaa oli stipendien jakaminen ja joka kirjasi ne kuluiksi tuloslaskelmaan, esitti toimintakertomuksessaan erilaisia tunnuslukuja, joista yksi oli *Tulos + stipendit*, mikä siis vastaa sitä tilikauden tulosta, joka saataisiin, jos stipendit kulukirjauksen sijaan vähennettäisiin suoraan omasta pääomasta.

Yhden, vuonna 2013 perustetun, säätiön vertailutiedoista kävi ilmi, että vuonna 2014 säätiö oli saanut perustajataholtaan lisää rahaa 341 000 euroa. Nämä varat oli vuoden 2014 tilinpäätöksessä kirjattu suoraan säätiön peruspääoman (*grundkapital*) lisäykseksi ja ne näytettiin liitetietojen laskelmassa ”Förändringar i eget kapital”.

Toimintakertomuksessa käytetyn kielen perusteella luokiteltuna 14% (27 kpl) koko otoksen säätiöistä oli ruotsinkielisiä. Näiden taseiden loppusumman keskiarvo oli 2,2 miljoonaa euroa ja mediaani 0,7 miljoonaa euroa, kun vastaavat luvut suomenkielisillä säätiöillä olivat 6,9 ja 0,6 miljoonaa euroa. Yhteenlasketut taseiden loppusummat ovat siis jakautuneet suhteessa 95% ja

5%, mikä aika lähelle vastaa suomen- ja ruotsinkielisen väestön osuuksia Suomessa. Tässä tosin ei ole laskettu nettovarallisuutta eikä sijoitusten markkina-arvoja, ja lisäksi suomenkielisten säätiöiden keskiarvoa nostaa kaksi poikkeuksellisen suurta säätiötä.<sup>135</sup>

Monien pienten säätiöiden toiminta vaikuttaa hyvin tehottomalta siinä mielessä, että hallintokulut ovat suhteettoman suuria verrattuna varsinaisen toiminnan laajuuteen. Esimerkiksi koko säätiön tarkoituksen toteuttaminen saattaa koostua stipendien jakamisesta muutamalla sadalla eurolla vuodessa aikana, samalla kun henkilöstö- ja hallintokulut ovat tuhansia euroja.<sup>136</sup>

Muutamit julkiselta vallalta huomattavasti avustuksia saaneet säätiöt lisäsivät tuloslaskelmaansa yleisavustusten edelle rivin ”Omatoiminen kulujäämä”, joka siis kertoo, mikä oli toiminnan taloudellinen tulos ennen saatuja avustuksia. Tällainen rivi oli mukana vielä vuoden 1992 kirjanpitoasetuksen järjestökaavassa, mutta se poistettiin sieltä vuoden 1997 asetuksessa.

Monissa, etenkin pienten säätiöiden tilinpäätöksissä on pieniä virheitä tai epäloogisuuksia, melko usein esimerkiksi se, että tase oli ajalta ”1.1.–31.12.2015” (eikä 31.12.2015). Erään pienen säätiön tuloslaskelmassa kuluja ja tuottoja ei oltu laskettu yhteen, eli tilikauden tulos tai ylijäämä puuttui kokonaan, mutta tilintarkastaja oli sen laskenut tilintarkastuskertomukseen.

## 4.2 Ruotsi

Ruotsissa on noin 11 000 apurahäsäätiötä, joiden taseiden kirja-arvot ovat yhteensä noin 17,4 miljardia euroa.<sup>137</sup> Vuosituhannen alussa ruotsalaisten säätiöiden arvioitiin jakaneen apurahoja noin 600 miljoonaa euroa vuodessa.<sup>138</sup> Ruotsalaisten säätiöiden tilinpäätösten havainnollistamiseksi poimittiin internetistä 10 sellaista ruotsalaisen säätiön vuosikertomusta vuodelta 2015, jossa oli mukana toimintakertomus, tuloslaskelma, tase, liitetiedot ja tilintarkastuskertomus, ja josta kävi ilmi, että säätiö oli tilikauden aikana myöntänyt apurahoja tai

---

<sup>135</sup> Kirjallisuudessa ruotsinkielisten säätiöiden lukumäärän osuudeksi on esitetty 14–16% ja taseiden keskiarvoksi 7,3 miljoonaa euroa, samalla kun suomenkielisten säätiöiden taseiden keskiarvoksi on laskettu 4,2 miljoonaa euroa. Virén 2014, 20–21.

<sup>136</sup> Haastateltu valvontaviranomainen kertoi, että tällaisissa tapauksissa he pyrkivät neuvomaan, että säätiö voisi joko lahjoittaa koko pääomansa johonkin säätiön tarkoitusta tukevaan kohteeseen ja sitten lopettaa toimintansa tai vaihtoehtoisesti yhdistyä jonkin samaa tarkoitusta tukevan säätiön kanssa.

<sup>137</sup> Einarsson & Wijkström 2015, 10.

<sup>138</sup> Viren 2014, 77.



muita vastikkeettomia avustuksia ja että näiden jakaminen näyttäisi olevan säätiön pääasiallista toimintaa. Otos on pieni eikä otantamenetelmä ole harhaton, joten tässä ei ole tarkoituksaan tavoitella tilastollista yleistettävyyttä.

Alla olevassa taulukossa on näiden 10 säätiön taseen loppusumma (miljoonaa kruunua eli noin 100 000 euroa), tilikauden aikana myönnettyjen apurahojen ja muiden vastikkeettomien avustusten yhteissumma (mkr) sekä näiden kirjaustapa tilinpäätöksessä. Kirjaustapa-sarakkeessa ”opo” tarkoittaa, että myönnetyt apurahat ja muut vastikkeettomat avustukset on vähennetty suoraan omasta pääomasta; niitä ei siis ole tuloslaskelmassa eikä niitä myöskään näytetä suoraan taseessa, vaan toimintakertomuksessa, liitetiedoissa tai heti tuloslaskelman perässä on omasta pääomasta ja sen muutoksista erillinen laskelma, jossa myönnetyt apurahat näkyvät; ”opoT” tarkoittaa muuten samanlaista kirjaustapaa, mutta myönnettyjen apurahojen ja avustusten yhteissumma näytetään myös taseessa oman pääoman ryhmässä eränä *Beviljade anslag*. Merkintä ”kulu” tarkoittaa, että apurahat on kirjattu kuluiksi tuloslaskelmaan.

**Taulukko 5: Näyte Ruotsin säätiöistä**

<i>Säätiö</i>	<i>Tase mkr</i>	<i>Apurahat yms. mkr</i>	<i>Kirjaustapa</i>
Sparbanksstift. B.U.	7	5	opo
Läkare mot A.F.	13	0.9	kulu
Stint	664	51	opo
Åke Wibergs	1092	27	opoT
Crafoordska	1833	82	opo
Mistra	2499	308	opo
Nobel	2859	40	opo
Familjen Kamprads	3249	90	opo
KK	7434	424	opo
SSF	10887	570	opo

Tähän näytteeseen sattuneista 10 säätiöstä 9 siis käsittelee myönnetyt apurahat ja muut vastikkeetta annetut avustukset suoraan oman pääoman vähennyksenä, ja yksi säätiö kirjasi ne kuluiksi tuloslaskelmaan. Myönnetyt mutta maksamattomat apurahat ja avustukset ovat kaikkien säätiöiden taseissa velkoina.

Liitetietoja edeltävissä tilinpäätöksen laadintaperiaatteiden selvityksessä melkein kaikki säätiöt aluksi toteavat, että vuosiselvitys on laadittu vuosiselvityslain ja Kirjanpitolautakunnan

yleisohjeiden mukaisesti. Lisäksi useimmat säätiöt mainitsevat erikseen, että myönnetyt avustukset on käsitelty suoraan vapaan oman pääoman vähennyksenä.<sup>139</sup>

Esimerkkinä tästä käsittelytavasta annettakoon otteita Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT) -nimisen säätiön vuosikertomuksesta. Säätiön tarkoituksena on edistää ruotsalaisen korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälistymistä.

Toimintakertomuksessa säätiö ilmoittaa, että se on tarkoituksensa toteuttamiseksi myöntänyt tilikauden 2015 aikana uusia apurahoja ja stipendejä (*bidrag och stipendier*) yhteensä 51,2 miljoonan kruunun arvosta. Näitä ei ole kirjattu tuloslaskelmaan, eikä niitä esitetä taseessa, vaan ainoastaan liitetiedoissa olevassa laskelmassa omasta pääomasta:

**Taulukko 6: Laskelma oman pääoman muutoksista**

NOT 12 EGET KAPITAL				
	Stiftelsekapital	Balanserat resultat	Redovisat resultat	Totalt
Ingående balans	1 056 659	-496 380	36 357	596 637
Omföring föregående års resultat	-	36 357	-36 357	-
Redovisat årsresultat	-	-	40 123	40 123
Beviljade forskningsanslag	-	-51 194	-	-51 194
Återförda/Återbetalade forskningsanslag	-	5 025	-	5 025
<b>Utgående balans</b>	<b>1 056 659</b>	<b>-506 192</b>	<b>40 123</b>	<b>590 590</b>

Näytteen ainoa säätiö, joka kirjasi apurahat tuloslaskelmaansa kuluiksi, oli Stiftelsen Läkare mot AIDS Forskningsfond. Säätiö näyttää toimivan pääasiassa *avkastningsstiftelse*-tyyppisenä pääomasäätiönä, mutta sillä on jonkin verran myös rahankeräystoimintaa. Arvopaperisijoituksia säätiöllä oli 12,6 miljoonan kruunun arvosta (markkina-arvo 13,7 mkr), joista sijoitus- ja rahoitustoiminnan tulokseksi tuli 680 tuhatta kruunua vuonna 2015. Rahankeräystuottoina saatiin 122 tuhatta euroa, jotka kirjattiin tuloslaskelmaan varsinaisen toiminnan tuottoihin eränä Lahjoitukset (*Gåvor*). Toisaalta tuloslaskelmaan kirjattiin varsinaisen toiminnan kuluihin rahankeräyskuluja 158 tuhatta kruunua. Vaikka säätiön rahoitus siis käytännössä perustuu sijoitusvarallisuudesta saataviin tuloihin, niin tilinpäätöksen liitetietoja edeltävissä tilinpäätöksen laadintaperiaatteiden selvityksessä säätiö näyttää pitävän itseään ennemminkin keräysjärjestönä

<sup>139</sup> Esim. KK-stiftelsen: “Årsredovisningen har upprättats enligt årsredovisningslagen och Bokföringsnämndens allmänna råd. ... Beslutade anslag redovisas direkt mot fritt eget kapital.”

(*insamlingsorganisation*) kuin pääomasäätiönä (*avkastningsstiftelse*).<sup>140</sup> Tilikauden aikana säätiö myönsi apurahoja tieteelliseen tutkimukseen seitsemälle eri hakijalle yhteensä 900 tuhatta kruunua, ja nämä kirjattiin tuloslaskelman varsinaisen toiminnan kulujen ryhmään nimellä *Ändamålskostnader* (tarkoituksen toteuttamiseen käytetyt kulut). Tämä on Ruotsin sääntelyn mukainen kirjaustapa jatkuvarahoitteisille säätiöille, mutta ei *avkastningsstiftelse*-tyyppisille säätiöille.

Edellä mainitun säätiön keräystulojen lisäksi vain yksi säätiö ilmaisee saaneensa lahjoituksia. *Familjen Kamprads stiftelse* on saanut 269 miljoonan kruunun lahjoituksen, joka on lisätty suoraan säätiön sidottuun omaan pääomaan (*stiftelsekapital*). Lahjoitusta ei mainita eikä näytetä muualla kuin liitetietojen laskelmassa omasta pääomasta, eränä nimeltä *Årets donation*.

### 4.3 Yhdysvallat

Foundation Centerin tilastojen mukaan Yhdysvalloissa oli vuonna 2014 noin 87 000 säätiötä, jotka ilmoittivat jakavansa apurahoja tai muita avustuksia. Yhteenlaskettu jakosumma oli noin 60 miljardia dollaria, ja nämä säätiöt itse saivat lahjoituksia lähes saman verran. Säätiöiden varallisuuden markkina-arvo oli noin 865 miljardia dollaria. 50 suurinta säätiötä jakoi noin kolmasosan kaikista avustuksista.<sup>141</sup> Suurin osa säätiöistä myöntää apurahoja ja avustuksia vain toisille voittoja tavoittelemattomille organisaatioille. Noin 10 000 säätiötä myöntää apurahoja myös yksityisille ihmisille, pääasiassa opiskeluun ja tieteen tai taiteen tekemiseen.<sup>142</sup>

Lähes kaikilta säätiöiltä on julkisesti saatavilla verottajalle toimitettava lomake IRS Form 990, jossa ilmoitetaan monia keskeisiä kirjanpidon lukuja, mutta varsinaiset tilinpäätökset löytyvät yleensä vain säätiöiden omilta internet-sivuilta siinä tapauksessa, että säätiö itse on halunnut sen julkaista. Seuraavassa käsitellään jokseenkin umpimähkään valittu näyte kymmenen

---

<sup>140</sup> ”Redovisnings- och värderingsprinciper: Insamlingsorganisationens redovisnings- och värderingsprinciper överensstämmer med årsredovisningslagen, BFNAR 2012:1 (K3) och FRIIs Styrande riktlinjer för årsredovisning.” FRII (Frivilligorganisationernas Insamlingsråd) on rahankeräystä harjoittavien organisaatioiden asioita ajava järjestö, ja sen tilinpäätöksen laadintaohjeet ovat käytännössä Kirjanpitolausakunnan laatiman K3-dokumentin ohjeet rahankeräystä harjoittaville yhdistyksille ja jatkuvarahoitteisille säätiöille.

<sup>141</sup> [Http://data.foundationcenter.org/#/foundations/all/nationwide/total/list/2014](http://data.foundationcenter.org/#/foundations/all/nationwide/total/list/2014). Internet-sivu tarkistettu 21.5.2017.

<sup>142</sup> [Http://grantspace.org/tools/knowledge-base/Individual-Grantseekers/General/grants-to-individuals](http://grantspace.org/tools/knowledge-base/Individual-Grantseekers/General/grants-to-individuals). Internet-sivu tarkistettu 20.5.2017.

yhdyshallituksen apurahoja jakaneen säätiön tilinpäätöksistä (*Financial Statements*) vuoden 2015 aikana päättäneeltä tilikaudelta. Otantamenetelmä ei ole harhaton, joten tilastollisesti päteviä yleistäyksiä ei voida tehdä. Kaikilla näytteen säätiöillä tilinpäätökseen sisältyi

- Tilintarkastuskertomus (*Independent Auditor's Report*)
- Tase (8 säätiöllä nimeltään *Statement of Financial Position*, 2 säätiöllä *Balance Sheet*)
- Tuloslaskelman kaltainen laskelma nimeltään *Statement of Activities*
- Kassavirtalaskelma (*Statement of Cash Flows*)
- Liitetiedot (*Notes to Financial Statements*)

Kolmella säätiöllä tilinpäätökseen sisältyi myös tarkempi laskelma kuluista, *Schedule of Functional Expenses*. Silmiinpistävin ero suomalaisten säätiöiden tilinpäätöksiin verrattuna on se, että Yhdysvalloissa voittoa tavoittelemattomat säätiöt eivät laadi tuloslaskelmaa (*Income Statement, Statement of Earnings*, tms.) vaan laskelman nimeltä *Statement of Activities*, joka ei pääty tilikauden tulokseksi (*Net Income, Net Earnings*, tms.) nimettyyn riviin, vaan laskelman loppusumman nimi on nettovarallisuuden muutos (*Change in Net Assets*). Tämän jälkeen tulee vielä rivit *Net Assets, Beginning of Year* ja *Net Assets, End of Year*. Kaikilla näytteen säätiöillä nettovarallisuuden muutos oli negatiivinen, useimmilla kolmesta yhdeksään prosenttia taseen loppusummasta.

Toinen silmiinpistävä ero on se, että osalla säätiöistä on tiettyyn määrätarkoitukseen sidottuja varoja, joihin liittyvät erät on *Statement of Activities* -laskelmassa käsitelty omina sarakkeinaan (*Unrestricted, Temporarily Restricted, Permanently Restricted*) sen lisäksi, että ne on eritelty taseen nettovarallisuudessa. Näiden tarkempi käsittely jätetään kuitenkin tämän tutkielman ulkopuolelle.<sup>143</sup>

Alla olevassa taulukossa on näytteen kymmenen säätiön taseiden loppusummat (miljoonaa Yhdysvaltain dollaria), myönnettyjen apurahojen ja muiden avustusten kokonaissummat sekä saatujen avustusten kokonaissummat.

---

<sup>143</sup> Tätä koskevaan sääntelyyn on tulossa muutoksia. Ks. FASB 2016.

**Taulukko 7: Näyte Yhdysvaltojen säätiöistä**

<i>Säätiö</i>	<i>Tase M\$</i>	<i>Apurahat yms. M\$</i>	<i>Yhteissumma laskelmassa</i>	<i>Saadut avustukset M\$</i>
Ataxia	1.7	0.9	ei	1.4
Kidney	14.5	0.2	ei	14.4
Wenner-Gren	166.0	5.5	kyllä	0
W.T. Grant	309.9	11.8	kyllä	0
Spencer	537.5	35.3	kyllä	0
Welch	643.2	28.7	kyllä	0
Weingart	779.4	35.5	kyllä	0
Sloan	1776.1	81.5	kyllä	0
McKnight	2199.9	88.4	ei	5.0
Gates	40412.9	5802.7	ei	4.5

Kaikki säätiöt kirjasivat myönnetyt apurahat ja muut vastikkeettomat avustukset kuluiksi *Statement of Activities* -laskelmaan. Lisäksi monet säätiöt liitetiedoissa erikseen mainitsivat myöntämiensä apurahojen ja avustusten jaksotukseen liittyen, että ”*Grants are recorded as an expense when approved/authorized ...*”, mistä samalla epäsuorasti käy ilmi se, että apurahat ja avustukset käsitellään tilinpäätöksessä kuluina. Merkittävin ero säätiöiden välillä oli siinä, ilmenikö myönnettyjen apurahojen ja avustusten yhteissumma *Statement of Activities* -laskelmasta: tätä tarkoittaa yllä olevassa taulukossa sarake ”Yhteissumma laskelmassa”. Kuuden säätiön laskelmassa myönnettyjen apurahojen ja avustusten kokonaissumma oli helposti löydettävissä ja se vastasi sitä, mitä niistä liitetiedoissa tai muualla kerrottiin. Tyypillinen tapa kirjata apurahat oli *Program Services* -ryhmään riville *Grants*. Peruutetut apurahat on netotettu laskelmassa olevasta summasta. Neljän säätiön laskelmassa myönnetty apurahat ja avustukset oli yhdistetty säätiön muihin kuluihin, niin ettei apurahojen ja avustusten yhteissumma selvinnyt pelkkää *Statement of Activities* -laskelmaa katsomalla. Seuraavassa on esimerkin vuoksi kuva Weingart Foundationin *Statement of Activities* -laskelma kulujen osalta:

**Taulukko 8: Kulut Statement of Activities -laskelmassa**

<b>EXPENSES:</b>		
<b>Program Services:</b>		
Grants	35,474,073	32,081,941
Grant Expenses	3,631,973	3,279,199
<b>Total Program Services</b>	<b>39,106,046</b>	<b>35,361,140</b>
Investment Expenses	4,619,441	4,656,788
Excise Tax Expense	957,878	2,966,811
<b>TOTAL EXPENSES</b>	<b>44,683,365</b>	<b>42,984,739</b>

Neljä säätiöitä oli saanut lahjoituksia tai avustuksia, ja kaikki kirjasivat ne tuotoiksi *Statement of Activities* -laskelmaan. Säätiön omasta pääomasta käytetään aina nimitystä *Net Assets* (ei koskaan *Equity*). Myönnetyt mutta maksamattomat apurahat ovat taseessa velkoina (*Grants Payable*), usein diskontattuina niiden nykyarvoon muutaman prosentin korkokannalla.

#### 4.4 Yhteenveto kirjauskäytännöistä

Suomen säätiöistä otettiin 196 säätiön satunnaisotos. Niistä 100 säätiötä oli vuoden 2015 aikana myöntänyt apurahoja tai muita vastikkeettomia avustuksia säätiön omasta pääomasta. Näistä 95 säätiötä kirjasi myönnetyt apurahat ja avustukset kuluiksi tuloslaskelmaan, ja 5 säätiötä käsitteli ne suoraan oman pääoman vähennyksenä – neljä säätiötä niin, ettei apurahoja kirjattu lainkaan tuloslaskelmaan ja yksi siten, että ne näytettiin tuloslaskelman alussa mutta niiden tulosvaikutus eliminoitiin heti seuraavalla rivillä.

Kulukirjauksen tehneistä säätiöistä valtaosa esitti apurahat varsinaisen toiminnan kuluissa erikseen tätä varten nimetyllä rivillä ”Jaetut apurahat” tms., mutta melko tavanomaista oli myös kirjata ne varsinaisen toiminnan riville ”Muut kulut”, joka annetaan kirjanpitoasetuksen kaavassa. Yhteensä 60 säätiötä kirjasi apurahat ja avustukset tuloslaskelmaan informatiivisesti nimetyille riville, kun taas 35 säätiötä kirjasi ne kuluiksi siten, ettei pelkkää tuloslaskelmaa lukemalla voisi saada selville, että kyse oli apurahojen tai avustusten jakamisesta. Kuluiksi kirjaamista voidaan näin ollen pitää Suomessa vallitsevana käytäntönä, mutta kulukirjaus tehdään useissa sadoissa säätiöissä epäselvällä tavalla, kuten sisällyttämällä apurahat erään ”Muut kulut”, vaikka apurahojen tai muiden avustusten jakaminen olisi säätiön pääasiallista toimintaa.

Toimintakertomuksessa myönnetyt apurahat lähes poikkeuksetta mainitaan, mutta siellä niiden yhteissummaa joutuu usein etsimään pitkän tekstin seasta.

Selviä tai ilmeisiä selittäviä tekijöitä ei välittömästi näyttäytynyt sille, miksi jotkut säätiöt valtavirrasta ja sääntelyn yleisestä tulkinnasta poiketen käsittelivät myönnetyt apurahat ja avustukset suoraan oman pääoman vähennyksenä. Tällä tavalla vuoden 2015 tilinpäätöksensä laatineita suomalaisia säätiöitä voidaan kuitenkin 95% luottamustasolla arvioida olleen 24–166 kappaletta.

Saatuja lahjoituksia ja avustuksia oli vähäisesti ja ne oli pääsääntöisesti kirjattu tuotoiksi tuloslaskelmaan. Yksittäisessä tapauksessa lahjoitus oli lisätty suoraan säätiön omaan pääomaan. Molemmat tavat lienevät Suomen lainsäädännön mukaisia, vaikkakin sääntely on tässä hieman epäselvää.

Ruotsin säätiöiden näytteessä yhdeksän kymmenestä säätiöstä käsitteli jaetut apurahat ja avustukset suoraan oman pääoman vähennyksenä ja näyttivät ne tilinpäätökseen sisältyvässä erillisessä laskelmassa oman pääoman muutoksista. Tämä on Ruotsissa vallitsevan sääntelyn mukainen apurahojen käsittelytapa, kuten luvussa 3 esitettiin. Yksi pieni säätiö käsitteli jaetut apurahat kuluina tuloslaskelmassaan. Samainen pieni säätiö kirjasi järjestämänsä rahankeräyksen tulot 122 000 kr tuotoiksi tuloslaskelmaan, kun taas eräs toinen näytteen säätiö kirjasi saamansa yksittäisen 269 miljoonan kruunun lahjoituksen suoraan säätiön omaan sidottuun pääomaan. Muita vastikkeetta saatuja varoja näytteen tilinpäätöksissä ei mainittu.

Yhdysvalloista käytiin läpi tilinpäätökset kymmeneltä apurahoja ja muita vastikkeettomia avustuksia jakaneelta säätiöltä. Kaikki säätiöt kirjasivat myönnetyt apurahat kuluiksi ja saadut lahjoitukset ja avustukset tuotoiksi. Vallitsevan standardin mukaisesti säätiöiden tuotot ja kulut esitetään tuloslaskelman sijaan laskelmassa nimeltä *Statement of Activities*, jonka loppusumma on nimeltään nettovarallisuuden muutos, *Change in Net Assets*. Neljä säätiötä yhdisti myönnetyt apurahat ja avustukset säätiön muihin kuluihin, niin ettei ulos jaettujen apurahojen ja avustusten yhteissumma selvinnyt pelkkää *Statement of Activities* -laskelmaa katsomalla.

## 5 ASiantuntijahaastattelut

### 5.1 Haastattelujen tarkoitus ja toteutus

Haastatteluilla haluttiin saada alan asiantuntijoilta vastauksia, syventäviä näkemyksiä, valaisevia esimerkkejä ja mahdollisia muita huomioita kaikkiin luvussa 1.2 esitettyihin tutkimuskysymyksiin lukuun ottamatta empiirisiä kirjauskäytäntöjä koskevaa viidettä kysymystä. Haastattelujen avulla pyritään kartoittamaan ja kuvailemaan asiantuntijoiden näkemyksiä, ja etenkin sääntelyn muutostarpeita koskevan kysymyksen osalta haetaan myös normatiivisia tuloksia.

Haastattelun käytölle tutkimusmenetelmänä voidaan tässä tapauksessa esittää ainakin seuraavat syyt: aihe on vähän kartoitettu; ennakolta ei tiedetä, minkälaisia vastauksia tullaan saamaan ja millä tavalla niitä voidaan luokitella; haastattelijat toivon mukaan saattavat tuoda esiin näkemyksiä, joita etukäteen ei osattu edes huomioida; haastateltavilta voidaan saada kuvaavia esimerkkejä aiheesta; haastattelu on sillä tavalla joustava, että vastauksiin saadaan tarvittaessa selvennyksiä, voidaan varmistaa että kysymys on ymmärretty oikein, ja tarvittaessa voidaan esittää lisäkysymyksiä.<sup>144</sup>

Haastattelumenetelmän huonoina puolina voidaan mainita verrattain korkeat kustannukset ajallisten resurssien muodossa sekä se, että varsin vapaamuotoisessa keskustelussa haastattelijan vaikutusta saatuihin vastauksiin ei pystytä täysin eliminoimaan.<sup>145</sup>

Tämän tutkielman haastattelujen toteutustapa oli ns. puolistrukturoitu haastattelu,<sup>146</sup> jossa lähtökohtana käytettiin melko yksityiskohtaista kysymyslistaa, mutta käytännössä keskustelun kuitenkin annettiin rönsyillä melko vapaasti ja kysymyksiä jouduttiin usein selventämään eikä niiden esittämisjärjestystä tai -tapaa yritettykään pitää aina samana. Tämän takia tutkielmaan ei ole liitetty mitään kysymyslistaa, koska ei ole olemassa yhtä ja samaa listaa, jonka mukaisesti kaikki haastattelut olisi toteutettu.

---

<sup>144</sup> Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2009, 34–36.

<sup>145</sup> Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2009, 34–36.

<sup>146</sup> Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.



Haastateltavien valinnassa menetelmänä oli ns. harkinnanvarainen näyte, jossa ei pyritä tilastolliseen yleistettävyyteen vaan saamaan monipuolisesti tietoa erilaisilta asiantuntijatahoilta. Haastateltavien lukumäärän suhteen ei ole olemassa mekaanisia sääntöjä, mutta tyypilliseksi määräksi on mainittu 15 haastateltavaa.<sup>147</sup> Tässä tutkielmassa haastateltiin 12 asiantuntijaa, ja ainakin useimpien kysymysten osalta alettiin lähestyä saturaatiota.

Yhdeksän henkilöä haastateltiin kasvotusten ja lisäksi kolmelta saatiin kirjalliset vastaukset avoimiin kysymyksiin. Haastateltavat ovat alan ammattilaisia ja asiantuntijoita eri tahoilta:

- Kirjanpitolautakunnan jäseniä
- Säätiöiden tilintarkastajia
- Alan ammattikirjallisuutta laatineita henkilöitä
- Suuren apurahasäätiön asiamies
- Laskentatoimen emeritusprofessoreita ja yliopistonlehtori
- Apurahasäätiössä vaikuttava taloustieteen professori
- PRH:n säätiövalvonnan edustaja
- Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan edustajia

Luultavasti kaikki haastateltavat olisivat suostuneet esiintymään omalla nimellään, mutta nimiä ei tässä mainita, koska haastattelupyynnöissä luvattiin, että julkaistavaan tutkielmaan ei tule haastateltavien nimiä, vaan heitä luonnehditaan vain kokemukseen tai asemaan viitaten.

Kasvotusten toteutetuissa haastatteluissa käytettiin etukäteen laadittua kysymysrunkoa, mutta käytännössä keskustelu eteni hyvin vapaasti, niin että jokainen haastattelu muodostui omanlaisekseen. Haastattelujen ajallinen kesto oli keskimäärin 1 h 10 min. Lyhin haastattelu kesti 45 minuuttia ja pisin 1 h 45 min. Kaikki haastattelut äänitettiin ja purettiin jälkikäteen kirjalliseen muotoon.

Haastattelupyynnöissä tarjottiin myös mahdollisuutta vastata kirjallisesti, ja kolme henkilöä lähetti kirjalliset vastaukset avoimiin kysymyksiin. Tulosten analyysissä nämä käsitellään yhdessä suullisten haastattelujen kanssa.

---

<sup>147</sup> Eskola & Suoranta 2000, 18 ja 61–63. Hirsjärvi & Hurme 2009, 58–60.

Haastatteluaineistoa analysoitiin luokittelemalla vastauksia teemoittain ja kysymyksittäin.<sup>148</sup>

Luokitellusta aineistosta voitiin sitten laskea tiettyjen vastausten frekvenssejä, vaikka täytyy pitää mielessä, että näytteen luonteen takia näistä ei voida tehdä tilastollisesti päteviä yleistyksiä.

## **5.2 Haastattelujen tulokset**

### **5.2.1 Apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoitus**

FASB (1980)<sup>149</sup> määrittelee voittoa tavoittelemattoman organisaation tilinpäätöksen ensisijaisiksi käyttäjäryhmiksi resurssien tarjoajat, edunsaajat sekä organisaation hallintoelimet ja operatiivisen johdon. Suomalaisten apurahasäätiöiden merkittävin ero voittoa tavoittelemattomaan sektoriin yleisesti on se, että yleensä tärkeimpinä pidetyttyjen resurssien tarjoajien, lahjoittajien ja lainanantajien, merkitys on tyypillisellä suomalaisella apurahasäätiöllä hyvin vähäinen. Tämä kuvastuu haastatteluissa saaduissa vastauksissa siten, että vain kaksi haastateltua mainitsi potentiaaliset lahjoittajat ja lainanantajat apurahasäätiön ensisijaisten kohderyhmien joukossa, vaikka FASB (1980) näkee näiden ryhmien informaatiotarpeiden täyttämisen tilinpäätöksen keskeisimpänä tarkoituksena.

Sen sijaan suurin osa tutkielmaa varten haastatelluista suomalaisista asiantuntijoista nimesi ensisijaisiksi käyttäjiksi säätiön hallituksen ja johdon. Nämä ovat mukana myös FASB:n ensisijaisten käyttäjien listassa. Kahdestatoista vastaajasta yhdeksän mainitsi säätiön hallituksen ja näistä neljä mainitsi myös toimivan johdon.

Lähes kaikki haastatellut lukivat apurahasäätiön tilinpäätöksen ensisijaisten kohderyhmien joukkoon säätiöiden valvontaa harjoittavat viranomaiset eli PRH:n säätiövalvonnan ja usein myös verottajan. FASB (1980) mainitsee valvontaviranomaiset ja verottajan tilinpäätöksen kohderyhminä mutta ei ensisijaisten käyttäjien joukossa.<sup>150</sup>

Noin puolet haastateltavista katsoi ensisijaiseksi kohderyhmäksi myös muita ulkopuolisia intressitahoja, kuten apurahanhakijat ja suuren yleisön. Edunsaajat (apurahanhakijat) ovat

---

<sup>148</sup> Vrt. Eskoja & Suoranta 2000, 159–185; Hirsjärvi & Hurme 2009, 147–183.

<sup>149</sup> Ks. luku 2.4.

<sup>150</sup> FASB 1980, 12. Samoin FASB 2010 ja IASB 2010, OB10.

mukana myös FASB:n (1980) ensisijaisten käyttäjien luettelossa, mutta suurta yleisöä FASB ei mainitse muutoin kuin veronmaksajien ominaisuudessa.

*”Aika vaikee laittaa ensisijaisuusjärjestykseen. Tietenkin säätiön oma hallinto on hirveen tärkeä, kun säätiö on omaisuusmassa, jolla on säännöt, joita sitten tulkitaan yli vuosikymmenten ja käytetään varoja sen pohjalta, niin tietysti säätiön omassa päässä hallitus on valtavan tärkeä, koska se kantaa vastuun, se kantaa juridisen vastuun, joka on aika kova kun puhutaan pääomista. Se on äärimmäisen tärkeä. Sit taas ulospäin ... siellä on se yhteiskunta ja julkinen yhteisö missä me toimitaan, elikkä meidän valvoja Patentti- ja rekisterihallitus, kun valvonta täytyy olla olemassa, ja sit esimerkiksi verottaja ... Ehkä mä sanoisin, että se on oma hallitus ja nää julkiset valvovat tahot ja suomalainen yhteiskunta.”*  
(Suuren apurahasäätiön asiamies)

Apurahasäätiön tilinpäätöksen käyttötarkoituksista haastatteluissa nousi useimmin esiin valvonta. Noin puolet mainitsi säätiön oman sisäisen valvonnan ja melkein kaikki ulkoisen viranomaisvalvonnan. PRH:n säätiövalvonta valvoo, että apurahasäätiö toteuttaa tarkoitustaan toimien lakien ja omien sääntöjensä mukaisesti. Säätiön tilintarkastettu tilinpäätös on tässä valvonnassa keskeinen väline. Verottaja seuraa, voidaanko säätiötä pitää yleishyödyllisenä.

*”Ja sit on tietenkin tää viranomaispuoli, eli meille tietenkin se [tilinpäätös] on oleellinen työkalu valvonnan toteuttamiseksi.”* (PRH:n säätiövalvonnan edustaja)

Säätiön hallitus ja johto käyttävät tilinpäätöstä sisäisen valvonnan lisäksi myös toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Halutaan tietoa säätiön taloudellisesta asemasta ja toiminnan tehokkuudesta, kuinka paljon on ansaittu ja pysyvätkö kulut aisoissa. Jos etukäteen on laadittu budjetti, niin tilinpäätöksestä nähdään, elettiinkö sen mukaisesti. Tämä on samalla säätiön operatiivisen johdon valvontaa. Usean vuoden tilinpäätöksiä vertailemalla saadaan tietoa säätiön kehityksestä, mikä auttaa tulevaisuuden suunnittelussa. Toiminnan tehokkuuden ja johdon suorituksen arviointi kuuluu myös FASB:n (1980) mukaan voittoa tavoittelemattoman organisaation tilinpäätöksen käyttötarkoituksiin, mutta sen käyttöä tulevan toiminnan suunnittelun ja kehittämisen apuna FASB ei mainitse lainkaan.

*”Musta se on ihan sama kuin millä tahansa orgaanilla, jossa pyörii rahaa: eli kerran vuodessa täytyy päättää tilit, laskea rahat. Taloudellinen asema täytyy selvittää sillä hetkellä ja mitä sit sen vuoden aikana on tehty. Koska kaikilla orgaaneilla on yleensä johtaja, hallitus ja sidosryhmät, niin jotta ne pystyy järkevästi toimii sen yrityksen tai säätiön tai*

*minkä tahansa sisällä, sulla pitää olla tällanen seuranta ja valvonta.”*

(Suuren apurahasäätiön asiamies)

*”Sen tarkoitus on ennen muuta antaa eri vuosien kesken keskenään vertailukelpoisia tietoja säätiön taloudellisesta tilanteesta säätiön johdolle ja luottamushenkilöille, joita ilman ei olisi mahdollista kehittää säätiötä eteenpäin, ja toisaalta kontrolloida sitä, että kaikki on mennyt suunnitelmien mukaisesti. ... Erittäin tärkeä yhtäältä kontrollin ja sit toisaalta kehittämisen väline.”* (Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan edustaja A)

Noin puolet haastatelluista nimesi apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoituksiksi sen, että yleisesti osoitetaan erilaisille ulkopuolisille intressitahoille tai koko suurelle yleisölle, että säätiö ja sen hallinto on toimii asianmukaisesti, millaista sen toiminta ylipäänsä on ja minkälainen sen taloudellinen tilanne on.

[Tilinpäätöksen tarkoitus on] *”viestiä ulkopuolisille intressitahoille (tieteellisen säätiön tapauksessa tiedeyhteisölle) säätiön asianmukaisesta hallinnosta.”*

(Apurahasäätiössä vaikuttava taloustieteen professori)

*”Ja sitten taas ulospäin sidosryhmille ... kaikki jotka meidän kans toimii, niin niiden täytyy niinku saada fair kuva siitä, että minkälaisen orgaanin kans ne toimii, mitkä sen taloudelliset edellytykset toimia on eri tilanteissa.”* (Suuren apurahasäätiön asiamies)

Yksi haastateltu viittasi julkisten tilinpäätösten positiivisiin ulkoisvaikutuksiin, joihin on viitattu myös kirjallisuudessa:<sup>151</sup>

*”Nyt sitten mennään ihan vaan säätiö-instituution yleiseen luotettavuuteen ja siihen, että julkisen vallan pitää suojella tätä luotettavuutta, koska se on kuitenkin ihan todella merkittävä kulttuuripuolen rahoituskanava. ... Jos ja kun meillä on tilinpäätösten julkisuus, niin sitten se luottamus säätiöiden toimintaan yleisenä hyvänä on suurempi, mikä varmentaa niiden tulevaa toimintaedellytystä. ... Tää on ihan normaali ulkoisvaikutusjuttu.”*

(Kirjanpitolautakunnan jäsen A)

Kaksi haastateltua sanoi apurahasäätiön tilinpäätöksen tarkoituksen olevan ennen kaikkea se, että kerrotaan, mikä on säätiön toiminnan tarkoitus, ja kuvataan, miten tätä tarkoitusta on tilikaudella toteutettu.

---

<sup>151</sup> Ks. luku 2.1, kohta (1).

### 5.2.2 Suomen kirjanpidon sääntely apurahojen käsittelyn suhteen

Haastatelluilta kysyttiin erikseen, ovatko he samaa mieltä siitä tulkinnasta, että Suomen kirjanpidon sääntely (lähinnä KPA 1:3 §) vaatii kirjaamaan apurahasäätiön myöntämät apurahat varsinaisen toiminnan kuluiksi tuloslaskelmaan.

Tästä asiasta oltiin hyvin yksimielisiä. 9 haastateltua oli vahvasti samaa mieltä tästä tulkinnasta ja piti asiaa selvänä.

*”Mielestäni kirjanpitolainsäädäntö on tämän asian suhteen varsin yksiselitteinen. Apurahasäätiön varsinaista toimintaa on tukea sen säännöissä määritellyä tarkoitusta jakamalla apurahoja tähän toimintaan. Kirjanpitoasetuksen mukaan sääntöjen mukaisen toiminnan tuotot ja kulut esitetään tuloslaskelmassa varsinaisen toiminnan pääryhmässä.”*  
(Tilintarkastaja A)

Yksi haastateltu katsoi, että kirjanpitoasetuksen muotoilu sinänsä voisi jättää väljyyttä tulkintaan, mutta koska vallitseva käytäntö on kirjata apurahat kuluiksi, niin tämä yleinen tulkinta yhdessä kirjanpitoasetuksen kanssa pakottaa kirjaamaan apurahat tuloslaskelmaan varsinaisen toiminnan kuluiksi.

Yhdellä haastatellulla ei ollut selvää käsitystä asiasta, mutta hän piti lähtökohtaisena oletuksena, että apurahat kirjataan kuluiksi tuloslaskelmaan. Yksi haastateltu ei osannut vastata tähän kysymykseen. Kukaan haastatelluista ei ollut selvästi eri mieltä esitetystä tulkinnasta.

Haastatelluilta kysyttiin myös, kuinka vakavana poikkeamisena kirjanpidon normeista he pitäisivät sitä, jos jokin apurahasäätiö nykyisen sääntelyn vallitessa ei kirjaisikaan myönnettyjä apurahoja kuluiksi tuloslaskelmaan vaan vähentäisi ne suoraan säätiön omasta pääomasta.

Tämän suhteen vastaukset eivät olleet yksimielisiä. Molemmat haastatellut tilintarkastajat pitivät asiaa selvänä ja vakavana poikkeamisena, johon tilintarkastajan tulee puuttua. Myös toinen laskentatoimen emeritusprofessoreista oli samalla kannalla.

*”No on se kauheen vakava [poikkeaminen kirjanpidon normeista], kun kirjanpitolakihan on sen henkinen, että kaikki periaatteessa kirjataan tuloslaskelman kautta. Et eihän tääl oo mitään muuta kuin aikaisemmassa tilinpäätöksessä havaittu virhe tai arvostusperiaatteen muutos, jonka voi kirjata suoraan omaa pääomaa korjaten.”* (Tilintarkastaja B)

*”Säätiön oma pääoma on varsin ’pyhä’ ... sieltä ei ... voi kirjata pois pääomia ilman, että ne kulkevat tuloslaskelman kautta. ... En antaisi tästä puhdasta tilintarkastuskertomusta. Luultavasti myöskään PRH ei asiaa hyväksyisi.” (Tilintarkastaja A)*

PRH:n edustaja ei kuitenkaan nähnyt asiaa omalta kannaltaan noin jyrkästi, vaan heitti vastuun takaisin tilintarkastajalle.

*”Meidän näkökulmasta varmaan, jos siinä on kuitenkin selvitetty, että kuinka paljon on myönnetty apurahoja ja kenelle ja mihin tarkoitukseen, niin valvonnan näkökulmasta se oleellisin nyt on se, että se tieto niinku tulee. Mutta tietenkin se helpottaa meidän työtä, jos kaikki tekee samalla tavalla sen. Et mä näkisin enemmän, että se on tilintarkastajalla se vastuu siitä, että ne on oikeessa paikassa.” (PRH:n säätiövalvonnan edustaja)*

Muut haastatellut eivät pitäneet asiaa kovin vakavana ja jäivät pohdiskelemaan, että mitä väärää siinä oikeastaan tehtäisiin.

*”Siinä on se oikean ja riittävän kuvan vaatimus ... sitten on tietenkin yhtenäisen menettelyn käsite ... mutta jos joku yksittäinen säätiö tästä poikkeaa, niin kenen oikeushyvä vaarantuu? Se on hyvin vaikea mennä sanomaan.” (Kirjanpitolautakunnan jäsen A)*

*”Sinällään mä en pitäis sitä kyllä niinku vääränä, että on siinä mun mielestä semmonenkin tulkinnan mahdollisuus. Että siellä kuitenkin se oikea ja riittävä tieto on se kaikkein ylimmäinen siellä, ja jos sen saavuttamiseksi täytyy noin tehdä, niin sitten tehdään. (Laskentatoimen yliopistonlehtori)*

*”Oma pääomahan on oikein kummassakin tapauksessa. Kyllä se pitää perustella laatimisperiaatteissa, että tässä myönnettyt apurahat otetaan omasta pääomasta. Mutta kun oma pääoma on oikein ja se tekee sitä toimintaa, mikä on tarkoituskin sen säätiön tehdä, ja se ei oo verotettavaa, ja se tulee ilmi tilinpäätöksestä ... niin emmä osaa sanoa, että oisko se nyt hirvittävän suuri rikos.” (Kirjanpitolautakunnan jäsen B)*

*”Henkilökohtasesti musta se riippuis siitä säätiön luonteesta, toimintatavasta, ja tota mä en järkyttyis siitä, koska mä pystyisin sitä lukee, jos se on esitetty oikein, niinku fiksusti esitetään se juttu.” (Suuren apurahasäätiön asiamies)*

### 5.2.3 Apurahojen ja lahjoitusten tilinpäätöskäsittely periaatteen tasolla

Suomessa vallitsevaa tapaa kirjata myönnetyt apurahat kuluiksi tuloslaskelmaan ja Ruotsissa vallitsevaa tapaa käsitellä ne suoraan apurahasäätiön oman pääoman vähennyksenä voidaan pitää apurahojen tilinpäätöskäsittelyn kahtena perusvaihtoehtona. Haastatelluilta kysyttiin, kumpaa vaihtoehtoa he pitäisivät parempana tai johdonmukaisempana periaatteen tasolla tai teoreettisesti eli huomioimatta vallitsevaa sääntelyä ja vallitsevaa käytäntöä. Monilla haastateltavilla oli vaikeuksia pitää vallitseva sääntely ja käytäntö erillään tästä spekulatiivisesta pohdinnasta. Osittain tämä näkyy alla siteeratuista vastauksista, mutta sikäli kuin ei näy, lukijan tulee pitää mielessään, että tämän alaluvun (5.2.3) vastauksissa ei kommentoida todellista nykytilannetta, vaan tarkoitus on spekuloida sillä ajatuksella, että kirjanpidon sääntely ja käytäntö olisivat puheena olevin osin muutettavissa, jos niin haluttaisiin.

Kuusi haastateltua piti kuluksi kirjaamista selvästi parempana tapana. Osa ilmaisi asian jyrkemmin, osa lievemmin.

*”Kun toiminta on jakaa apurahoja, on täysin itsestään selvää, että jaetut apurahat tulee näkyä kuluna tuloslaskelmassa.”* (Tilintarkastaja A)

*”Mää pidän tästä, että kun näin on säädetty, että säätiöllä on varsinainen toiminta ja sitten siellä on sijoitus- ja rahoitustoiminta. Varsinainen toiminta on siellä [tuloslaskelman] yläpäässä ja sinne nää kuuluu nää apurahat. Ja alakerta kertoo sitten sen, että mistä saadaan ne rahat siihen hommaan. Mää ajattelen näin päin, enkä niin päin, että on tämmönen rahapotti ja katotaan, mitä se tuottaa, ja päätetään sitten, että mitä siitä voidaan jakaa.”* (Laskentatoimen emeritusprofessori B)

Kolmella haastatellulla ei ollut ehdotonta kantaa kummankaan vaihtoehdon puolesta, mutta he kuitenkin kallistuivat kulukirjauksen kannalle.

*”Toisaalta sillä ei oo merkitystä, jos siitä tehdään joku erillinen dokumentti, jossa sitte eritellään, että nää on nyt jaettu niinku osinkona näitä apurahoja. Mun mielestä se on kuitenkin niinku selkeempää, että ne on tuloslaskelmassa. Ne on kuitenkin mun mielestä niin eri tyyppisiä kuin osingot. Ja kun ne on sitä säätiön ydintoimintaa, ja monella ei ole hirveesti muita menoja kuin ne myönnetyt [apurahat], niin kyl mä koen, että se on havainnollisempaa, että ne on siinä tuloslaskelmassa. Mut en mä nyt nää siinä mitään ongelmaa, jos se oliskin niin, että se menis siitä taseesta, ja sit ois joku erillinen selvitys, että mitä se tarkoittaa. ... Ehkä kuitenkin se kytkös siihen toimintaan ... se ois ehkä mun mielestä sen takia loogista,*

*että se näkyy siinä [tuloslaskelmassa], että jos apurahasäätiö ei jaa apurahoja, niin silloin se ei toteuta tarkoitustaan.” (PRH:n säätiövalvonnan edustaja)*

*”Mun maailmassa on kolme asiaa. On [sijoitusten] markkina-arvo, jonka on pakko kehittyä. Ja sitten on apurahojen jako. Ja sitten on se kassavirta, millä se jaetaan. ... Miten se sit veivataan auki [tilinpäätökseen] on enemmänkin tarkoituksenmukaisuuskysymys, että mistä kukin näkis niinkun [sen parhaiten]. ... Yrittäjän näkökulma on aina ollut, että ’tienataan ensin ja jaetaan sitten’. ... [Tämänkin säätiön perustaja] varmaan aina ensin tienas, ja se investoi sen rahan eteenpäin ja sit aina tienas ja investoi sen uudelleen, niin se lähtökohta ’tienataan ensin, jaetaan sitten’ oli aina myös täällä [säätiössä] hyvin pitkään ... oli käyttörahasto, josta jaettiin apurahat, siis ekaks ne ei ollut tuloslaskelmassa ollenkaan. ... Nyt ne kirjataan [tuloslaskelman] läpi.<sup>152</sup> ... Tästä järjestelystä sanoi yks tilintarkastaja, että täähän on näppärä, tää on ihan ku voitonjakoa. Niin tämä kaveri [viittaa kädellä säätiön perustajan patsaaseen] on varmaan ajatellut sata vuotta sitten. ... Mutta musta tänä päivänä, jos kattoo ulospäin yhteiskuntaa, niin – mulle käy kumpikin tapa, joko taseesta kirjaaminen tai tuloksen kautta – mutta tuloksen kautta kirjaaminen on se, minkä yhteiskunta suunnilleen ymmärtää valtaosin. (Suuren apurahasäätiön asiamies)*

Sama ”tienataan ensin, jaetaan sitten” -ajattelutapa näkyy myös seuraavassa sitaatissa, jossa puolletaan apurahojen käsittelemistä suoraan oman pääoman vähennyksenä:

*”Joskus tuloksen laskemisesta sanotaan, että pitää erottaa tuloksen laskeminen ja tuloksen käyttö. Miten se on syntynyt ja miten sitä sitten jaetaan. Ja jos aatellaan tätä nykyistä tapaa, niin se ei vastaa oikein kumpaakaan tarkoitusta mun mielestä ihan niinku suoraan ... Olisi hyvä, että sieltä näkyisi säätiön toiminnan synnyttämä tulos, ja sit taas toisaalta näkyis selkeästi se, että mitä niille lahjoitusvaroille on tehty, ne on rahastoitu tai siis sijoitettu sinne omaan pääomaan, ja kuinka paljon niiden tuottoa on jaettu. Ja mikä ehkä se jakovara on ollut, tai jotain tñ tyypistä.” (Laskentatoimen yliopistonlehtori)*

Tämän lisäksi yksi muu haastateltu piti parempana vaihtoehtona apurahojen vähentämistä suoraan säätiön omasta pääomasta.

---

<sup>152</sup> Kyseinen säätiö siis aluksi pitkään laati tuloslaskelmansa niin, että myönnetyt apurahat vähennettiin suoraan omasta pääomasta (käyttörahastosta). Sitten kirjaustapaa muutettiin siten, että jaetut apurahat kirjattiin tuloslaskelman ensimmäiselle riville kuluiksi ja eliminoidtiin niiden tulosvaikutus seuraavalla rivillä ”Katetaan käyttörahastosta”, jossa oli sama summa positiivisena. (Otoksessa, ks. luku 4.1.4, yksi säätiö menetteli samankaltaisesti.) Lopulta säätiö siirtyi vallitsevan käytännön mukaiseen tapaan poistamalla tuloslaskelmasta tuon ”Katetaan käyttörahastosta” -rivin, niin että apurahat tulivat kirjatuiksi tulosvaikutteisesti kuluina tuloslaskelmaan.



*”Minusta olisi selkeämpää, että apurahat veloitettaisiin suoraan oman pääoman tililtä. Niiden käsitteleminen kuluina rajoittaa tarpeettomasti päätöksentekoa mm. tilanteissa, joissa harkitaan lahjoitusten myöntämistä esimerkiksi korkeakouluille.”*

(Apurahasäätiössä vaikuttava taloustieteen professori)

Yksi haastateltu kehui Suomessa nykyisin vallitsevaa tapaa siitä, että se lisää tilinpäätöksen läpinäkyvyyttä, kun tuloslaskelmasta näkyy, kuinka tuottoja on käytetty toiminnan tarkoitukseen, mutta varsinaiseen kysymykseen hän ei kuitenkaan toistaiseksi halunnut ottaa kantaa puoleen eikä toiseen vaan katsoi, että ensin tulisi tarkemmin miettiä apurahasäätiön luonnetta.

*”Pitäis ainakin mun mielestä ajatella, että ylipäättänsä onko säätiö sellainen olio, että sillä on aitoa toimintaa, josta toiminnasta syntyy tulosta, vai onko se ennemminkin tällöinen säästöpossu, jossa sitten kysymyksessä on, et kaikki se mitä siellä muuttuu, niin se tapahtuu oman pääoman muutoksena.”* (Kirjanpitolautakunnan jäsen B)

On esitetty, että vastikkeetta annettu apuraha ei sopisi kirjanpidollisen menon määritelmään, jonka mukaan meno syntyy kun yritys hankkii tuotannontekijöitä.<sup>153</sup> Tällöin apuraha ei myöskään voisi olla tilikaudelle jaksotettu meno eli kulu. Menon määrittelemistä ja apurahan tai muun avustuksen vastikkeettomuutta haastateltavat eivät kuitenkaan pitäneet tässä mitenkään ongelmallisena seikkana.

*”Voitonjaon (voitto-osuus, korot ja verot) ohella myös meno on lopullisesti pois annettua rahaa. Näin ollen vastikkeettoman rahan pois antamista muuna kuin voitonjakona voidaan pitää menona. Tämä käy ilmi epäsuorasti Saarion opuksesta.”*<sup>154</sup>

(Laskentatoimen emeritusprofessori A)

*”Säätiöllä on varsinainen toiminta, joka apurahasäätiöllä on tieteen ja taiteen tukeminen. Kiertokulkukaaviosta muistat, että toiminnassa tarvitaan tuotannontekijöitä ja meno syntyy tuotannontekijän hankkimisesta. Apurahasäätiölle apuraha on varsinaisessa toiminnassa tarvittava tuotannontekijä. Ja silloin se on meno, se on varsinaisen toiminnan meno se apuraha. Ja minusta se on täysin selvä asia.”* (Laskentatoimen emeritusprofessori B)

*”Se tuntuu musta niinku tavallaan lähestulkoon ikävältä ajattelutavalta se, että annetaan apuraha, niin ei saada vastiketta. ... Kun se säätiö on olemassa pelkästään sen takia, että*

---

<sup>153</sup> Esim. Leppiniemi & Kykkänen (2015, 20) luonnehtivat menoa tällä tavalla, mutta on toinen kysymys, tarkoittivatko he tätä menon yleispäteväksi määritelmäksi.

<sup>154</sup> Viittaus on teokseen Saario M. (1965): *Kirjanpidon meno-tulo-teoria*.

*sanotaan vaikka jotta silmäsairauksien tutkimusta edistettäisiin Suomessa ... No nyt se antaa sitten jollekin vaikka kymppitonnin, jolla rahalla se tekee silmäsairauksien tutkimustyötä, niin se saa aikamoisen vastineen se säätiö, että se antaa jollekin jotakin niin, että tässä maailmassa rupee syntymään sitä mitä varten se säätiö on olemassa. ... Siinä ne vähän niinku kättelee toisiansa se tuloslaskelma ja se toimintakertomus, et me annettiin tällainen raha ja sillä on tarkoitus tehdä tätä hyvää maailmassa jatkossa, joka kerrotaan täällä toimintakertomuksessa. Se, että jos siellä toimintakertomuksessa ei nyt oisikaan oikeen mitään kerrottavaa, ja kuitenkin rahaa on kulunut, niin se oiski vähän sen merkki, että on annettu jotain vastikkeettomasti, loppujen lopuksi. Eli se antaminen ei mene sinne taseeseen, vaan sen pitäis mennä toimintakertomukseen.” (Tilintarkastaja B)*

Yhtenä perusteluna sille, minkä takia apurahat olisi johdonmukaisempaa käsitellä suoraan oman pääoman vähennyksenä, on esitetty se, että ne voidaan nähdä vastaavanlaisena tapahtumana kuin osakeyhtiössä voitonjako omistajille. Osakeyhtiön perimmäinen tarkoitus on yleensä tuottaa voittoa omistajille ja jakaa heille näitä rahoja osinkoina. Apurahasäätiön tarkoitus on tukea tiedettä tai muuta kulttuuria, mitä tarkoitusta se toteuttaa jakamalla rahaa apurahansaajille. Molemmissa tapauksissa siis organisaation tarkoitus toteutuu rahan vastikkeettomana jakamisena organisaation ulkopuolelle. Koska osinkojen vähentämistä suoraan yhtiön omasta pääomasta pidetään yleisesti itsestäänselvyytenä, niin ehkä tässä mielessä johdonmukaista olisi käsitellä samalla tavalla myös apurahasäätiön jakamat apurahat. Haastatelluilta kysyttiin, voidaanko tällainen rinnastus tehdä ja voidaanko apurahojen jakaminen nähdä vastaavanlaisena tapahtumana kuin osakeyhtiössä osingonjako. Monet myönsivät jonkinlaisen vastaavuuden suhteessa organisaation päämäärään, mutta vain yksi haastateltu katsoi, että apurahojen ja osinkojen jako voidaan tällä tavalla rinnastaa.

*”Kyllä mä sen näkisin aika lähelle samaksi. Siinä kuitenkin on niinku laskettu jossain vaiheessa ainakin jollain tavalla voitto, ja sitten päätetään, että miten sitä voittoa käytetään. Ja sitä voittoa käytetään siihen, mikä sen kirjanpitovelvollisen, sen entiteetin tarkoitus tavallaan on. Osakeyhtiöillä se on jakaa sitä omistajille, ja säätiöillä on jakaa se apurahana. Kyllä mä ne rinnastaisin. Siis helpompi on rinnastaa voitonjakoon kuin kuluiksi.” (Laskentatoimen yliopistonlehtori)*

Kaksi haastateltua ei ottanut asiaan kantaa, mutta loput yhdeksän haastateltua katsoivat, ettei näiden rinnastaminen ole perusteltua, koska osingonjaon ja apurahojen myöntämisen välillä on niin merkittäviä eroja ja koska osakkeen omistaja ja apurahan saaja ovat niin eri asemassa.

*”Osakeyhtiössä sunhan pitää jakaa kaikille osakkeenomistajille yhtä paljon. Apurahasäätiö aina päättää erikseen, kenelle niitä apurahoja annetaan. ... Eli se rinnastus on aika etäinen.”* (Kirjanpitolautakunnan jäsen B)

Tutkielman fokus on myönnettyissä apurahoissa, mutta koska apurahasäätiön saamat lahjoitukset voidaan kenties nähdä ikään kuin vastakkaisena tai käänteisenä tapahtumana apurahojen jakamiselle, niin myös niiden tilinpäätöskäsittelystä kysyttiin haastatteluissa. Lahjoituksessa säätiö saa itselleen vastikkeetta rahaa, ja apurahan jakamisessa säätiö antaa muille vastikkeetta rahaa. Tällöin voisi ehkä ajatella, että johdonmukaisuuden vuoksi lahjoitukset tulisi käsitellä vastaavalla tavalla kuin apurahat, niin että molemmat kirjattaisiin joko tuloslaskelmaan tai suoraan oman pääoman muutokseksi. Joissakin tapauksissa lahjoitus on ehkä mahdollista nähdä samankaltaisena tapahtumana kuin oman pääoman lisäys osakeyhtiössä. Haastatteluissa kysyttiin, millä tavalla apurahasäätiön saamat lahjoitukset tulisi käsitellä tilinpäätöksessä. Tässä tarkoitetaan lahjoituksia, joihin ei liity sellaisia ehtoja, joiden takia lahjoitetuista varoista olisi muodostettava erillinen sidottu tai omakatteinen rahasto, koska näiden tilinpäätöskäsittelyssä on oma logiikkansa ja ne on selkeyden vuoksi rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle. Vastauksissa puhutaan edelleen periaatteen tasolla eikä siitä, kuinka tulee menetellä nykyisin voimassa olevan sääntelyn tilanteessa.

Valtaosa haastateltavista oli sitä mieltä, että ainakin suuret kertaluonteiset lahjoitukset olisi parempi lisätä suoraan säätiön omaan pääomaan eikä kirjata niitä tilikauden tuotoiksi. Pienemmät lahjoitukset ja varsinkin sellaiset, joiden saamiseksi on itse nähty vaivaa (esim. rahankeräykset), olisi kuitenkin luontevampaa kirjata tuloslaskelmaan tuotoiksi. Useimmat haastatellut katsoivat, että rajanveto näiden vaihtoehtojen välillä täytyy tehdä tapauskohtaisesti.

*”Kyl mun mielestä jos se lahjoittaja sanoo, että hän nyt haluais pääomittaa tätä säätiötä lisää, niin kyl mun mielestä sen silloin vois kirjata sinne taseeseen. ... et jos hän haluaa, että se menee sinne ikään kuin perustamisvaiheen pääomaan samaan paikkaan, niin sit se pitäis kirjata sinne. Ja sithän se on niinku koskemattomampaa. Mut sit jos ei oo mitään tollasta toivomusta ja sit se kirjataan tuotoksi, niin sithän se menee sinne kertyneisiin ylijäämiin, ja sit se tuntuu sellaselta niinku liikkuvammalta elementiltä.”* (Tilintarkastaja B)

*”Lähtisin siitä vanhasta kiertokulkukaavion näkökulmasta, ja kun sieltä puuttuu se vastike sieltä toisesta päästä, niin se [saatu lahjoitus] ei ole tulo. Eikä sen tulon hankkimiseksi oo välttämättä uhrattu mitään menoja tai tehty mitään toimenpiteitä, että kyllä se aika lähellä on semmosta pääomasijoitusta.”* (Laskentatoimen yliopistonlehtori)

*”Jos se on toimintalahjoitus, niin silloin ilman muuta tuloslaskelmaan, silloin ei ole vaihtoehtoja. Mutta musta se peruspääomalahjoitus, niin siinä mun mielestä voi olla kumpi tahansa tapa. Ei kumpikaan oo väärä. ... Se kerrotais toimintakertomuksessa sitte.”*  
(Suuren apurahasäätiön asiamies)

Vain kaksi haastateltua oli selvästi sitä mieltä, että kaikki saadut lahjoitukset kuuluvat tuloslaskelmaan tuotoiksi.

#### **5.2.4 Apurahasäätiön tuloslaskelma ja tilikauden tulos**

Haastateltavilta kysyttiin, mitä apurahasäätiön tuloslaskelman loppusumma, tilikauden tulos, merkitsee, jos tuloslaskelma on laadittu Suomessa vallitsevan käytännön mukaisesti siten, että myönnettyt apurahat ovat siellä kuluina.

Hieman yli puolet haastatelluista katsoi, että näin lasketulla tilikauden tuloksella on mielekäs ja hyödyllinen tulkinta: se kertoo oman pääoman muutoksen, mikä on olennaista säätiön kestävän varainkäytön ja toiminnan jatkuvuuden kannalta.

*”Tulos kertoo mahdollisuuksista toiminnan jatkamiseen ... Kysymys ei ole voitosta, koska säätiöllä ei ole omistajaa, jolle voitto kuuluisi.”* (Laskentatoimen emeritusprofessori A)

*”Tuloslaskelman loppusummaa tulee mielestäni tulkita kestävän varainhoidon näkökulmasta. Apurahasäätiö toteuttaa mielestäni tehtävänsä parhaiten, kun se pyrkii maksimoimaan kestävästi (nykyhetkestä pitkälle tulevaisuuteen) jaettavissa olevien apurahojen määrän, jolloin tuloslaskelman loppusummaa tulee tulkita lähinnä tästä kestävyysnäkökulmasta.”* (Apurahasäätiössä vaikuttava taloustieteen professori)

*”Jos säätiö ei ole määräaikainen, niin sen pitäisi tulosta tehdäkin ainakin inflaation verran. Lisäksi pidetään hyvänä tapana hyvinä aikoina bufferoida hieman pääomia, jotta huonoina aikoina voidaan jakaa enemmän kuin tuotot ovat.”* (Tilintarkastaja A)

Lisäksi mainittiin, että verotuksessa säätiö saattaa menettää yleishyödyllisen statuksensa, jos se tekee liian paljon ja liian monta vuotta kirjanpidollista ylijäämää.

Muutama haastateltu piti tilikauden tulosta vaikeasti tulkittavana tai vähintäänkin terminologisesti ongelmallisena.

*”Mä en oikein osaa sanoa, että mitä se varsinaisesti tarkoittaa, kun siinä sekoitetaan mun mielestä tätä tuloksen laskemista ja tätä tuloksen käyttöä, että se ei niinku täsmää mun mielestä oikein mihinkään.”* (Laskentatoimen yliopistonlehtori)

*”’Tulos’, minusta se on vähän väärä termi tonne.”* (Laskentatoimen emeritusprofessori B)

Osakeyhtiöllä tilikauden tulos osaltaan kertoo onnistumisesta suhteessa organisaation päämäärään eli taloudellisen voiton tavoitteluun. Haastatelluilta kysyttiin, millä tavalla tilikauden tulos suhteutuu apurahasäätiön toiminnan tarkoitukseen.

Niillä, jotka tulkitsivat tilikauden tulosta kestävästä varainkäytöstä tai pääoman säilyttämisen kannalta, ei ollut vaikeuksia ajatella tilikauden tuloksen olevan linjassa apurahasäätiön tarkoituksen kanssa.

*”Ylijäämähän kertoo loppujen lopuksi oikeastaan sen, että no miten sitten on onnistuttu ... Apurahasäätiössähän idea on kuitenkin se, että se pääoma säilyy vähintäänkin koskemattomana. ... Ne de facto vaalii sitä pääomaa. Kaikki organisaatiot lähtökohtaisesti perustuu kuolemattomuuden ajatteluun.”* (Kirjanpitolautakunnan jäsen A)

Useimmat eivät kuitenkaan pitäneet omaisuuden säilyttämistä itsessään riittävänä onnistumisen mittarina:

*”Kyllähän sitä toimintaa on pakko olla. Ei se voi olla olemassa vaan sen takia, että on se nimi ja nyt on sitte tämmönen säätiö. Kyl siinä pitää olla sitä toimintaa.”*  
(PRH:n säätiövalvonnan edustaja)

Muutama haastateltu katsoi, että tilikauden tulosta on hyvin vaikea suhteuttaa siihen, kuinka apurahasäätiö on onnistunut tarkoituksensa toteuttamisessa.

Edelleen kysyttiin, onko ylipäänsä mielekästä, että voittoa tavoittelemattomat apurahasäätiöt laativat ja julkaisevat laskelman, jonka nimi on ”Tuloslaskelma”?

Kolme haastateltua piti tuloslaskelman laatimista ongelmattomasti mielekkäänä. Lisäksi viisi muuta haastateltavaa piti nykyisen kaltaista tuloslaskelmaa tarpeellisenä mutta katsoi, että laskelmalle voisi yrittää keksiä kuvaavamman nimen.

*”’Tuloslaskelma’ sanana nyt vähän liian paljon ohjaa sitä ajattelua sinne tulokseen, koska se on musta itsestään selvää niinku säätiöillä, niin se mitä se viimeinen rivi näyttää, niin sillä ei oo kauheen suurta merkitystä. Mutta se, että paljonko siellä on tuottoja, mitä sille tulee kassavirtaa oikeestaan, vaikka se onkin suoriteperusteisia lukuja, ja miten se ne käyttää eli minkälaisia kuluja sillä on, niin se on todella niinku kuvaavaa siitä säätiön toiminnasta. Että se tuloslaskelma-sanalla kohdalla voisi ehkä noilla olla joku ’toimintalaskelma’. ... Tuloslaskelma näyttää sen toiminnan volyymin ja millä tavalla käytettävissä olevat varat on käytetty, jotta noudatettaisiin sitä olemassaolon tarkoitusta.” (Tilintarkastaja B)*

Toinen laskentatoimen emeritusprofessoreista valotti kirjanpitoasetuksen järjestökaavan historiallista taustaa:

*”Aikanaan [KPL 1973 myötä] kun kirjanpito ulotettiin tänne yhdistyksiin ja säätiöihin, kun ne ei voittoa tavoittele, ei ole tuloksentavoittelua, mutta siinä oli tämä kontrollinäkökulma, että ne tuli julkiseksi ja päästiin kontrolloimaan, seuraamaan, että mitä näissä tapahtuu. Se oli niinku tärkein ... Kun ne kirjattiin lakiin, mä muistan siitä sanottiin, kun siinä oli nämä kolme tuloslaskelmaa, niin siitä sanottiin, että tää säätiö nyt, sillä on nyt tuloslaskelman nimi, mutta se tulos ei oo siinä tuota ... Sitä mä varjelin, että ei yritä rinnastaa tätä yrityksen tuloslaskentaan ja hakee niinku että niiden pitäisi olla sama .... Siinä tulee sinne viimeselle riville alijäämä tai ylijäämä tilanteesta riippuen, mutta ei sillä mitään merkitystä ole. ... Sen nimi on [tuloslaskelma, mutta] ei ois pitänyt panna sitä. Se olis pitänyt olla ’toimintalaskelma’ tai joku tällöinen sen nimi. Mutta siinä oli ilmeisesti se että kun niitä oli kolme, niin ne piti olla kaikki sitten [samannimisiä] ... Tän kaavan rytmin mukaan kaikki ristittiin tuloslaskelmaksi, mutta tää säätiö ja yhdistys, kun ne ei siellä tulosta tavoittele, se ei oo keskeinen.” (Laskentatoimen emeritusprofessori B)*

Itse kaavan rakennetta ja logiikkaa monet haastateltavat pitivät hyvänä:

*”Musta se on aika fiksu, et se alkaa siitä varsinaisesta toiminnasta, mikä on tietysti koko homman pihvi et mitä varten ollaan olemassa, ja sitte se siitä menee alaspäin kertoen, että millä tavalla sitä on rahoitettu sitä varsinaista toimintaa – varainhankinnalla ja sijoitustoiminnalla ja mahdollisilla yleisavustuksilla.” (Tilintarkastaja B)*

Yksi haastateltu piti tuloslaskelmaa välttämättömänä, mutta mieluummin siten, etteivät myönnettyt apurahat olisi siellä kuluina, vaan jollakin erillisellä laskelmalla tai liitetiedolla osoitettaisiin kertyneen tuloksen käyttö apurahoihin. Kolmelta haastatellulta ei saatu selvää vastausta tähän kysymykseen.

Edelleen kysyttiin, antaako vallitsevan käytännön mukaisesti laadittu tuloslaskelma (yhdessä muiden tilinpäätösdokumenttien kanssa) kirjanpitolain vaatiman ”oikean ja riittävän kuvan toiminnan tuloksesta” (KPL 3:2 §). Vain puolelta haastatelluista saatiin tähän selvä vastaus. Yksi oli kielteisellä kannalla, neljä myönteisellä kannalla, ja kaksi piti kysymystä problemaattisena.

*”Sekin on hassu just, että ’antaa kuvan toiminnan tuloksesta’, niin sekin niin korostaa sitä tulosta, mut ei sille nyt mitään voi.”* (Tilintarkastaja B)

*”Tää on vähän vaikee ... ’Oikea ja riittävä kuva’ on tullut 1992, se on tullut direktiivistä, joka koskee osakeyhtiöitä. Ja 1973 on tullut tää [kirjanpitoasetuksen järjestö]kaava tänne näin. Mä en usko, että sitä on kauheesti [vuonna 1973] mietitty tätä oikeeta ja riittävää kuvaa suhteessa tähän yhdistyksen ja säätiön kaavaan.”* (Kirjanpitolautakunnan jäsen B)

### 5.2.5 Suomen kirjanpidon sääntelyn kehitystarpeet

Lopuksi haastateltavilta kysyttiin, tulisiko Suomen kirjanpidon nykyistä sääntelyä apurahasäätiön tilinpäätöksen laatimisen suhteen jotenkin muuttaa tai kehittää. Lähes kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että asiaa tulisi ainakin selvittää, ja noin puolella oli mielessään jokin konkreettinen seikka, joka kaipaasi muutosta tai kehittämistä.

Yleisesti haastateltavat pitivät ongelmana sitä, että osa apurahasäätiöistä kirjanpitoasetuksen järjestökaavassa mainittuihin nimikkeisiin pitäytyen kirjaa myöntämänsä apurahat riville *”Muut kulut”*. Asetus kyllä sallii tarvittaessa uusien erien ja nimikkeiden lisäämisen tuloslaskelmaan, mutta kaavassa valmiiksi mainituista varsinaisen toiminnan kulujen nimikkeistä apurahat on mahdollista sisällyttää vain muiksi kuluiksi nimettyyn erään.

*”Säätiön lopputuote on se jaetut apurahat tai vastaava, niin sehän nyt niinku täytyy näkyä jossain, ja ekana mun mielestä. ... Ekana nähdään, että mikä se isoin juttu tässä hommassa on.”* (Suuren apurahasäätiön asiamies)

Monet haastatellut pohtivat kaavan muokkaamista yksityiskohtaisemmaksi ja paremmin apurahasäätiöille sopivaksi.

*”Ehkä pitäisi olla just vähän enemmän räätälöity säätiöille erikseen.”*  
(Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan edustaja B)

*”[Selkeämpi ja yksityiskohtaisempi ohjeistus] ois siinä mielessä tietysti hyvä, et kun on niin paljo sekä tilinpäätösten laatijoita että niiden tarkastajia, joille nää asiat on vieraita, niin sitte kun se asetus paremmin ohjais tekemään tolla tavalla, niin sithän se tulis se informaatio sinne saman tien.”* (Tilintarkastaja B)

Toisaalta, koska järjestökaava on tarkoitettu kaikille aatteellisille yhteisöille ja säätiöille, niin siihen on vaikea kirjoittaa auki valmiita nimikkeitä kaikkien erilaisten organisaatioiden tarpeisiin. Kaksi haastateltua toivoi, että kirjanpitolausakunta antaisi yleisohjeen säätiöiden ja yhdistysten tilinpäätöksen laatimisesta.

*”Olemme ehdottaneet, että Kila laatisi yleisohjeen yhdistysten ja säätiöiden tilinpäätöksistä samaan tapaan kuin on tehty esim. AsOyn osalta.”* (Tilintarkastaja A)

Lisäksi muutama haastateltu kaipasi tarkempaa ohjeistusta apurahan-säätiöiden tilinpäätöksen laadintaan, mutta ei erikseen maininnut, miltä taholta tai millaisessa muodossa ohjeistus voisi tulla. Katsottiin, että se helpottaisi sekä tilinpäätöksen käyttäjiä että laatijoita, jos jossakin olisi selvästi ohjeistettu esimerkiksi se, että apurahat kirjataan omaksi rivikseen varsinaisen toiminnan kuluihin. Selkeämmällä ohjeistuksella voitaisiin myös parantaa raportoinnin läpinäkyvyyttä ja eri säätiöiden tilinpäätösten keskinäistä vertailtavuutta, jota tällä hetkellä pidettiin ongelmallisena kirjaviiden tilinpäätöskäytäntöjen takia.<sup>155</sup>

*”Mitä selkeämpää kaikki säätiöiden raportointi on, niin sitä paremmin se on omiaan hälventämään epäilyksiä siitä, että siellä olisi jotakin peiteltävää. Et jos ne olis täysin vertailukelpoisia, niin se tekis sen jotenkin ainakin näennäisesti yksinkertaisemmaksi, että okei, näinhän tää menee.”* (Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan edustaja A)

Yksi haastateltu oli selvästi sitä mieltä, että apurahojen käsittelytapaa tulisi muuttaa siten, että niitä ei kirjattaisi kuluiksi vaan ne vähennettäisiin suoraan omasta pääomasta.

*”Kyllä mä sen apurahojen jakamisen sieltä ainakin kuluista siirtäisin pois ja tekisin jonkunnäkösen tämmösen liitetietolaskelman, siihen Ruotsin malliin.”*  
(Laskentatoimen yliopistonlehtori)

---

<sup>155</sup> Vrt. luvun 4.1.3 viimeinen kappale.



Neljä haastateltua katsoi, että tuloslaskelman nimeä voisi muuttaa paremmin voittoa tavoittelemattoman säätiön toimintaa ja tarkoitusta vastaavaksi. Amerikkalaista *Statement of Activities* -otsikkoa pidettiin hyvänä,<sup>156</sup> mutta kaikki eivät osanneet suoraan sanoa, mikä olisi yhtä hyvä suomenkielinen otsikko.

*”Musta sen nimi pitäis olla ’Toimintalaskelma’. Se kuvastaa sitä toimintaa. ... Tämmönen talouden virta laskelma.”* (Laskentatoimen emeritusprofessori B)

*”Toi englanninkielinen termi [Statement of Activities] kuulostaa jotenkin järkevämältä kuin se ’Toimintalaskelma’, jotenki se ei kuulosta musta hyvältä, mut jos siihen keksis jotain parempaa ...”* (Tilintarkastaja B)

Yksi haastateltu viittasi Työttömyysvakuutusrahaston tilinpäätökseen, jossa on ”Laskelma nettovarallisuuden muutoksesta”.

*”Mä en tiedä mikä sen laskelman nimi olis ... toimintaa kuvaava laskelma? ... Tommonen oman pääoman muutos -laskelma, että voisko niinku sitä kautta hakee sitä ... vähän niinku tota nettovarallisuuden muutos -laskelman ajatusta näihin apurahasäätiöihin. ... Vois mennä jotakin ton tyyppistä ajattelua kohti, ja miettiä ihan oikeesti, että mikä semmosen apurahasäätiön perusluonne on.”* (Kirjanpitolautakunnan jäsen B)

Laskelman lopputuloksen nimike kaiketi joka tapauksessa olisi nettovarallisuuden muutos, kuten Yhdysvalloissa *Statement of Activities* -laskelman loppusumma *Change in Net Assets*.

Minkä tahansa muutoksen hyötyjä pitää kuitenkin miettiä suhteessa sen kustannuksiin:

*”Jos meille tulee joku muutos ... niin meidän mittakaavassa se kuuluu asiaan ... se menee niinku muun toimen ohessa ja me pystytään kantaa ne kulut niistä, mut sit kun otat muutaman nollan pois taseesta, niin se muuttuu vastenmieliseksi niille ihmisille ja se on myös kallista tehdä.”* (Suuren apurahasäätiön asiamies)

Aiheen selvittelyä ja keskustelua joka tapauksessa pidettiin tarpeellisena.

*”Mun mielestä tää vaatis vähän teoreettisempaa kirjoittelua ja pohdintaa, jonka lopputuloksena syntyis joku muutos. ... Mä sanoisin, et kyllä pitäisi nyt käydä joku tämmönen*

---

<sup>156</sup> Ks. luku 3.3.2.

*syvällisempi ... tämmönen kunnan keskustelu asiasta uudestaan. ... Mä koen, et jos mä jotain sanon, niin se on vaan semmosta mun heittelyä, et 'sitä pitää muuttaa' tai 'ehkä sitä pitäisi muuttaa' ... Mun mielestä se vaatii aina kunnollisen pohjatyön, ja sit sen perusteella miettii sit, että miten sitä pitäisi muuttaa. Ja mun mielestä just tämmönen kansainvälinen vertailu on erittäin keskeistä, kyllähän sitä tehdään kaikkialla muuallakin sääntelyn kehittämisessä kansainvälistä vertailua.” (Kirjanpitolautakunnan jäsen B)*

### **5.3 Yhteenveto haastattelujen tuloksista**

Apurahasäätiön tilinpäätöksen ensisijaisina kohderyhminä useimmat haastatellut näkivät säätiön hallituksen ja johdon sekä valvontaa harjoittavat viranomaiset. Noin puolet mainitsi myös muita ulkopuolisia intressitahoja, kuten apurahanhakijat ja suuren yleisön.

Tilinpäätöksen käyttötarkoituksista haastatteluissa nousi useimmin esiin valvonta. Noin puolet mainitsi säätiön oman sisäisen valvonnan ja melkein kaikki ulkoisen viranomaisvalvonnan. Säätiön hallitus ja johto käyttävät tilinpäätöstä sisäisen valvonnan lisäksi myös toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Ulkopuolisille intressitahoille ja suurelle yleisölle tilinpäätöksellä näytetään, että säätiö ja sen hallinto toimii asianmukaisesti, ja kerrotaan, millaista sen toiminta ylipäänsä on ja mikä on sen taloudellinen tilanne.

Haastatellut olivat lähes yksimielisiä siitä, että Suomen kirjanpidon sääntely vaatii kirjaamaan apurahasäätiön myöntämät apurahat varsinaisen toiminnan kuluiksi tuloslaskelmaan, mutta suuri osa ei kuitenkaan pitäisi niiden vähentämistä suoraan omasta pääomasta kovin vakavana poikkeamisena normeista.

Periaatteen tasolla kuusi haastateltua piti apurahojen kirjaamista kuluiksi selvästi parempana vaihtoehtona kuin niiden vähentämistä suoraan säätiön omasta pääomasta. Neljällä ei ollut tästä kovin ehdotonta kantaa, ja kaksi piti parempana vaihtoehtona apurahojen vähentämistä suoraan säätiön omasta pääomasta. Lähes kaikki haastatellut katsoivat, ettei apurahojen jakamista voi rinnastaa osingonjakoon osakeyhtiössä. Menon käsitteen määrittelemistä ja apurahan tai muun avustuksen vastikkeettomuutta ei pidetty tässä mitenkään ongelmallisena seikkana.

Apurahasäätiön saamien lahjoitusten osalta valtaosa haastateltavista oli sitä mieltä, että ainakin suuret kertaluonteiset lahjoitukset olisi parempi lisätä suoraan säätiön omaan pääomaan eikä kirjata niitä tilikauden tuotoiksi. Pienemmät lahjoitukset olisi kuitenkin luontevampaa kirjata

tuloslaskelmaan tuotoiksi. Rajanveto kirjaustapojen välillä täytyisi tehdä tapauskohtaisesti. Molemmat niistä haastatelluista, jotka pitivät parempana apurahojen käsittelemistä suoraan oman pääoman vähennyksenä, olivat sitä mieltä, että ainakin suuret lahjoitukset olisi parempi lisätä suoraan omaan pääomaan.

Hieman yli puolet haastatelluista katsoi apurahasäätiön tilikauden tulosta säätiön pääoman säilyttämisen, kestävän varainkäytön ja toiminnan jatkuvuuden kannalta. Tuloslaskelman loppusumma kertoo oman pääoman muutoksen, ja juuri se on tässä suhteessa keskeistä. Muutama haastateltu piti tilikauden tulosta vaikeasti tulkittavana tai vähintäänkin terminologisesti ongelmallisena, ja he myös katsoivat, että sitä on hyvin vaikea suhteuttaa siihen, kuinka apurahasäätiö on onnistunut tarkoituksensa toteuttamisessa. Tuloslaskelman laatimista pidettiin yleensä välttämättömänä, mutta viisi haastateltua oli sitä mieltä, että laskelmalle voisi yrittää keksiä kuvaavamman nimen.

Suomen kirjanpidon sääntelyn kehittämistarpeista apurahasäätiön tilinpäätöksen laatimisen suhteen lähes kaikki haastateltavat sanoivat, että asiaa tulisi ainakin selvittää, ja noin puolella oli mielessään jokin konkreettinen seikka, joka kaipasi muutosta tai kehittämistä. Tavalla tai toisella haluttaisiin ohjausta siihen, että kaikki apurahasäätiöt kirjaisivat myöntämänsä apurahat omalle selvästi nimetylle rivilleen tuloslaskelmaan. Tarkempaa ja selvempää ohjeistusta kaivattiin myös sen takia, että eri säätiöiden tilinpäätöksiä olisi helpompi vertailla keskenään. Neljä haastateltua katsoi, että tuloslaskelman nimeä voisi muuttaa paremmin voittoa tavoittelemattoman säätiön toimintaa vastaavaksi.

## 6 YHTEENVETO

Tutkielman alussa asetettiin kuusi tutkimuskysymystä tai tarkemmin sanottuna kuusi tutkimuskysymysten ryhmää. Kaikkia paitsi kirjauskäytäntöjä koskevaa viidettä kysymystä selvitettiin asiantuntijahaastattelujen avulla. Haastateltavina oli 12 alan ammattilaista ja asiantuntijaa eri tahoilta. Kirjanpidon sääntelyä eri maissa kartoitettiin sääntelyn dokumenttien ja alan ammattikirjallisuuden avulla. Suomen osalta sääntelyä käsiteltiin myös haastatteluissa. Kirjauskäytäntöjä koskevaa viidettä tutkimuskysymystä selvitettiin empiirisen tilinpäätösaineiston avulla. Suomen säätiöiden tilinpäätöksistä käsiteltiin tilastollisesti harhaton satunnaisotos. Ruotsin ja Yhdysvaltojen osalta tarkasteltiin suppeampia näytteitä. Seuraavassa alaluvussa annetaan tutkimustulosten pohjalta vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

### 6.1 Johtopäätökset

#### *1. Tilinpäätöksen tarkoitus*

Haastattelujen valossa apurahasäätiön tilinpäätöksen keskeisin tarkoitus on tarjota informaatiota säätiön hallitukselle ja johdolle toiminnan valvontaa, suunnittelua ja kehittämistä varten sekä viranomaisille säätiön valvonnan tarpeisiin. Lisäksi tilinpäätöksellä annetaan yleiskuva säätiöstä muille ulkopuolisille intressitahoille, kuten apurahanhakijoille ja suurelle yleisölle.

#### *2. Tuloslaskelma ja tilikauden tulos*

Haastatteluissa saatujen vastausten perusteella apurahasäätiön tilikauden tulosta voidaan tulkita esimerkiksi säätiön kestäväen varainkäytön ja toiminnan jatkuvuuden kannalta. Tilikauden tulos kertoo säätiön oman pääoman muutoksen, mikä on tärkeää kestäväen varainkäyttöön liittyvien tavoitteiden suhteen. 'Tuloslaskelma' ei kuitenkaan välttämättä ole kovin kuvaava otsikko kyseiselle laskelmalle.

### 3. Apurahojen ja muiden vastikkeettomien erien käsittely periaatteen tasolla

Haastatteluissa saatujen vastausten valossa apurahojen kirjaamista kuluiksi pidetään yleisesti parempana vaihtoehtona kuin niiden vähentämistä suoraan omasta pääomasta. Suuret kertaluonteiset lahjoitukset tulisi käsitellä oman pääoman lisäyksenä, pienemmät lahjoitukset tuottoina tuloslaskelmassa.

### 4. Kirjanpidon sääntely

Suomessa kirjanpidon sääntely edellyttää, että apurahasäätiö käsittelee myönnetyt apurahat tuloslaskelmassa varsinaisen toiminnan kuluina. Apurahasäätiön saamien lahjoitusten suhteen sääntelyn vaatimukset eivät ole täysin selviä.

Ruotsissa apurahasäätiön myöntämiä apurahoja ei saa kirjata kuluiksi, vaan ne on käsiteltävä suoraan säätiön oman pääoman vähennyksenä. Apurahasäätiön peruspääomaan tehty lahjoitus kirjataan suoraan oman pääoman lisäykseksi.

Yhdysvalloissa myönnetyt apurahat on kirjattava kuluiksi ja saadut lahjoitukset tuotoiksi. Tuotot ja kulut esitetään *Statement of Activities* -nimisessä laskelmassa, jonka loppusumma on nimetty nettovarallisuuden muutokseksi.

### 5. Kirjauskäytännöt

Suomessa säätiöt pääsääntöisesti kirjaavat myönnetyt apurahat ja avustukset kuluiksi tuloslaskelmaan. Useimmiten apurahat esitetään varsinaisen toiminnan kuluissa erikseen tätä varten nimetyllä rivillä ”Jaetut apurahat” tms., mutta useissa sadoissa säätiöissä kulukirjaus tehdään epäselvällä tavalla, kuten sisällyttämällä apurahat erään ”Muut kulut”, vaikka apurahojen jakaminen olisi säätiön pääasiallista toimintaa. Lisäksi on vähintäänkin useita kymmeniä säätiöitä, jotka käsittelevät apurahat suoraan oman pääoman vähennyksenä. Saatua lahjoituksia ja avustuksia apurahasäätiöillä on vähäisesti ja ne kirjataan lähes poikkeuksetta tuotoiksi tuloslaskelmaan.

Kymmenen säätiön näytteen valossa ruotsalaiset apurahasäätiöt lähes poikkeuksetta käsittelevät myönnettyt apurahat suoraan oman pääoman vähennyksenä. Yksittäiset suuret lahjoitukset kirjataan suoraan säätiön omaan sidottuun pääomaan.

Yhdysvalloissa kymmenen säätiön näytteen perusteella käytäntö on se, että myönnettyt apurahat kirjataan aina kuluiksi ja saadut lahjoitukset ja avustukset tuotoiksi. Apurahasäätiöt eivät laadi tuloslaskelmaa, vaan tuotot ja kulut esitetään laskelmassa nimeltä *Statement of Activities*, jonka loppusumma on nimeltään nettovarallisuuden muutos.

## 6. Sääntelyn muutostarpeet

Asiantuntijahaastatteluissa saatujen vastausten perusteella olisi aihetta ainakin selvittää, voitaisiinko Suomen kirjanpidon sääntelyä apurahasäätiön tilinpäätöksen laatimisen suhteen jotenkin kehittää. Yksityiskohtaisempaa ja selkeämpää ohjeistusta kaivataan esimerkiksi sitä varten, että kaikki apurahasäätiöt kirjaisivat myönnettyt apurahat niitä varten erikseen nimetyille rville ja että tilinpäätökset olisivat yhdenmukaisempia. Toisaalta pidettäisiin toivottavana myös syvällisempää ja kokonaisvaltaisempaa pohdintaa apurahasäätiön ja sen talouden luonteesta sekä siitä, miten sen toimintaa olisi johdonmukaisinta ja havainnollisinta esittää tilinpäätöksessä.

### 6.2 Pohdintaa

Apurahasäätiön tilinpäätöksen käyttäjäryhmien suhteen haastateltujen vastaukset olivat muutoin pitkälti saman suuntaisia kuin FASB:n (1980) määrittelemät kohderyhmät voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden tilinpäätökselle, mutta Suomen apurahasäätiöiden tyypillinen rahoituspohja kuvastuu vastauksissa siten, että vain kaksi haastateltua mainitsi kohderyhminä potentiaaliset lahjoittajat ja lainanantajat, vaikka FASB:n lausunnossa ne ovat kaikkein tärkeimmät ja keskeisimmät kohderyhmät.

Haastateltujen esittämien tilinpäätöksen käyttötarkoitusten suhteen huomionarvoinen ero FASB:n (1980) määrittelemiin käyttötarkoituksiin on se, että FASB ei lainkaan mainitse tilinpäätöksen käyttöä tulevan toiminnan suunnittelun ja kehittämisen apuna.

Myönnettyjen apurahojen tilinpäätöskäsittelyn suhteen haastatelluilta kysyttiin, kumpaa vaihtoehtoa he pitäisivät parempana tai johdonmukaisempana periaatteen tasolla tai teoreettisesti

eli huomioimatta vallitsevaa sääntelyä ja vallitsevaa käytäntöä. Haastateltujen enemmistö piti kulukirjausta parempana tapana, mutta osalla näin vastanneista ei ollut tälle näkemykselle niinkään periaatteellisia syitä, vaan Suomessa vallitseva käytäntö tuntui ohjaavan näkemystä siihen suuntaan, vaikka kysymyksenasettelussa vallitseva käytäntö pyrittiin sulkemaan tarkastelun ulkopuolelle. Olisi kiinnostavaa tietää, mitä asiantuntijat vastaisivat samaan periaatteelliseen kysymykseen Ruotsissa, jossa vallitseva käytäntö on päinvastainen.

Tutkielman johdannossa esitettiin ajatus, että myönnettyjen apurahojen ja saatujen lahjoitusten tilinpäätöskäsittely tulisi kenties johdonmukaisuuden vuoksi tehdä vastaavalla tavalla eli joko molemmat tuloslaskelmassa tai molemmat oman pääoman muutoksina. Kaksi haastateltua olikin selvästi sitä mieltä, että sekä apurahat että suuret lahjoitukset olisi parempi käsitellä oman pääoman muutoksina. Muista haastatelluista valtaosa ei kuitenkaan näyttänyt ajattelevan, että johdonmukaisuus vaatisi käsittelemään joko molemmat erät tuloslaskelmassa tai molemmat erät suoraan oman pääoman muutoksena.

Tutkielman kolmannessa luvussa esitettiin, että Suomen kirjanpidon sääntely vaikuttaa hieman epäselvältä sen suhteen, tuleeko säätiön saamat lahjoitukset aina kirjata tuotoiksi tuloslaskelmaan vai voidaanko ne joissakin tapauksissa lisätä suoraan säätiön omaan pääomaan. Vastaavaa epämääräisyyttä voidaan ehkä nähdä myös haastatteluissa esitetyissä näkemyksissä saatujen lahjoitusten kirjaamistavan suhteen.

Pääasialliset kirjauskäytännöt ovat pitkälti sen mukaisia, mitä sääntely kussakin maassa määrää. Suomessa kuitenkin apurahasäätiöiden tilinpäätöksen laatimistavoissa esiintyy paljon pientä kirjavuutta, mikä vähentää tilinpäätösten läpinäkyvyyttä ja vaikeuttaa niiden vertailua.

Vaikka tilinpäätöksen tarkoituksen eli sen kohderyhmien ja käyttötarkoitusten määrittelyn on esitetty olevan jopa välttämätön lähtökohta tilinpäätöksen laadintaperiaatteiden rationaaliselle määrittämiselle ja kannan muodostamiselle yksittäisiä kirjaustapoja koskeviin kysymyksiin, niin käytännössä vaikuttaa siltä, että tilinpäätökselle määritettyjen tarkoitusten ja yksittäisiä kirjaustapoja koskevien näkemysten välillä on vaikea nähdä mitään ilmeistä vastaavuutta sen enempää kuin vastaavuuden puutettakaan. Haastattelujen tulokset näyttävät siis vahvistavan sitä kritiikkiä, jota on esitetty tilinpäätöksen tarkoituksen formaalin määrittelemisen tarpeellisuutta ja merkitystä kohtaan.

### 6.3 Jatkotutkimusaiheita

Tutkielman tekemisen yhteydessä on noussut esiin muutamia aiheita ja kysymyksiä, joiden käsittely täytyi jättää tämän tutkielman ulkopuolelle mutta jotka voisivat olla mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

Kirjanpidon sääntelyn ja tilinpäätöskäytäntöjen vertailua olisi kiinnostavaa ja todennäköisesti myös hedelmällistä laajentaa kattamaan useampia maita, koska kansainvälisten standardien puuttuessa maiden välillä on varmasti vaihtelua. Millä tavalla voittoa tavoittelemattoman sektorin ja erityisesti apurahasäätiöiden tilinpäätökset laaditaan eri maissa? Missä maissa myönnetyt apurahat käsitellään samaan tapaan kuin Suomessa, ja onko Ruotsissa vallitseva tapa käsitellä myönnetyt apurahat suoraan oman pääoman vähennyksenä käytössä jossain muuallakin? Millä tavalla erilaisia käytäntöjä perustellaan kyseisten maiden kirjallisuudessa? Minkälainen rakenne ja otsikko apurahasäätiön tuloslaskelmalla on eri maissa?

Alustavan kartoituksen perusteella vaikuttaa esimerkiksi siltä, että Italiassa monien apurahasäätiöiden tilinpäätöksen laatimistapa eroaa merkittävästi sekä Suomen, Yhdysvaltojen että Ruotsin tavasta. Tutkimieni italialaisten säätiöiden tilinpäätöksissä tuloslaskelma (*conto economico*) on ensin laadittu ilman apurahoja, ja se päättyy riviin *Tilikauden ylijäämä (avanzo dell'esercizio)*. Siitä tuloslaskelma kuitenkin jatkuu laskelmalla, jossa kerrotaan, kuinka tilikauden ylijäämä on käytetty tilikauden aikana myönnettyihin apurahiin sekä erilaisiin oman pääoman rahastoihin ja varauksiin. Näin päädytään aina lopulta nollaan taulukon viimeisellä rivillä.

Toinen mahdollinen jatkotutkimusaihe liittyy sijoitusomaisuuteen, joka on keskeinen osa apurahasäätiön taloutta. Sijoitusomaisuuden arvonnousut ja -laskut sekä niiden käsittelytapa tilinpäätöksessä vaikuttavat usein suhteettoman paljon säätiön tuloslaskelman ja taseen lukuihin. Nykyisin arvopaperit voidaan kirjanpidossa arvostaa joko hankintahintaan tai käypään arvoon. Jos käytetään hankintahintoja, niin arvonnousujen realisoituminen esimerkiksi osakekauppoja tehtäessä heiluttaa tilikauden tulosta kohtuuttomasti. Käypien arvojen käyttämistä puolestaan halutaan usein välttää sen takia, että ne muuttuvat jatkuvasti, ja toisekseen silloinkin on erilaisia vaihtoehtoja realisoitumattomien arvonnousujen tilinpäätöskäsittelylle, eikä kaikille omaisuuserille edes voida määrittää käypää arvoa. Tämän problematiikan selvittely voisi olla hyödyllinen tutkimusaihe.



## LÄHDELUETTELO

### Painettu kirjallisuus ja pdf-dokumentit

Ahdekivi E. (2014): *Säätiöt omistajina*. Pörssisäätiö, Helsinki.

Ahdekivi E. (2016): *Interactions between non-profit finance, governance and investment style*. Aalto University Publication Series, Business + Economy 9/2016. Helsinki.

Bazley J.D., Nikolai L.A. & Jones J.P. (2007): *Intermediate Accounting*. Tenth edition. Thomson, Mason.

BFN U 95:3 = Bokföringsnämndens uttalande 95:3 (1995): *Redovisning i avkastningsstiftelser*.

BFNAR 2012:1 = *Bokföringsnämndens allmänna råd om årsredovisning och koncernredovisning* (2012).

BFNAR 2016:10 = *Bokföringsnämndens allmänna råd om årsredovisning i mindre företag* (2016).

Deegan C. & Unerman J. (2006): *Financial Accounting Theory*. European edition. Mc Graw-Hill, Maidenhead.

Einarsson S. & Wijkström F. (2015): *EUFORI Study: Sweden Country Report*. European Union, Luxembourg.

Eskola J. & Suoranta J. (2000): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 4. painos. Vastapaino, Tampere.

FASB (1980): *Statement of Financial Accounting Concepts No. 4, Objectives of Financial Reporting by Nonbusiness Organizations*. (As amended 2008.)

FASB (1993a): *Statement of Financial Accounting Standards No. 116, Accounting for Contributions Received and Contributions Made*.

FASB (1993b): *Statement of Financial Accounting Standards No. 117, Financial Statements of Not-for-Profit Organizations*.

FASB (2010): *Statement of Financial Accounting Concepts No. 8, Conceptual Framework for Financial Reporting*. (Chapter 1, The Objective of General Purpose Financial Reporting, and Chapter 3, Qualitative Characteristics of Useful Financial Information.)

FASB (2014): *Accounting Standards Codification®. About the Codification*. Version 4.10.

FASB (2016): *Accounting Standards Update No. 2016-14, Not-for-Profit Entities (Topic 958), Presentation of Financial Statements of Not-for-Profit Entities.*

Fleiss J.L., Levin B. & Paik M.C. (2003): *Statistical Methods for Rates and Proportions.* Third edition. Wiley, Hoboken.

Gibson C.H. (2004): *Financial Reporting and Analysis.* 9th edition. Thomson, Mason.

Gouwenberg B. et al. 2015: *EUFORI Study, Synthesis Report: European Foundations for Research and Innovation.* European Union, Luxembourg.

Hirsjärvi S. & Hurme H. (2009): *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.* Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

IASB (2010): *The Conceptual Framework for Financial Reporting.* (Chapter 1, The Objective of General Purpose Financial Reporting, and Chapter 3, Qualitative Characteristics of Useful Financial Information.)

IASB (2015): *Conceptual Framework for Financial Reporting. Exposure Draft ED/2015/3.*

K2 = Bokföringsnämndens Vägledning (2016): *Årsredovisning i mindre företag.*

K3 = Bokföringsnämndens Vägledning (uppdaterad 2016): *Årsredovisning och koncernredovisning.*

Kallio M., Kangasniemi A., Pöyhönen K. & Vierros H. (2016): *Yhdistykset ja säätiöt. Kirjanpidon, tilinpäätöksen ja verotuksen erityiskysymyksiä.* ST-Akatemia, Helsinki.

Kilcullen L., Hancock P. & Izan H.Y. (2007): User Requirements for Not-For-Profit Entity Financial Reporting: An International Comparison. *Australian Accounting Review* 17 (1): 26-37.

Kilpinen K., Perälä J., Perälä S. & Viertola J. (2015): *Säätiön toiminta ja talous. Säätiölaki käytännössä.* ST-Akatemia, Helsinki.

Leppiniemi J. & Kykkänen T. (2015): *Kirjanpito, tilinpäätös ja tilinpäätöksen tulkinta.* Talentum pro, Helsinki.

Nobes C. & Parker R. (2004): *Comparative International Accounting.* Eight edition. FT Prentice Hall / Pearson, Harlow.

Perälä S. & Perälä J. (2006): *Yhdistyksen ja säätiön talous, kirjanpito ja verotus.* 3., uudistettu painos. WSOYpro, Helsinki.

Perälä S. (2013): *Yhdistyksen ja säätiön tilinpäätösmalli*. 10. uud. p. KHT-yhdistys, Helsinki.

PwC (2011): *Hyvä raportointitapa. Neuvoja kolmannen sektorin läpinäkyvään raportointiin*. PricewaterhouseCoopers, Helsinki.

Ryan C., Mack J., Tooley S. & Irvine H. (2014): Do Not-For-Profits Need Their Own Conceptual Framework? *Financial Accountability & Management* 30 (4): 383–402.

Saario M. (1965): *Kirjanpidon meno-tulo-teoria*. Toinen, tarkistettu painos. Otava, Helsinki.

Scott W.R. (2009): *Financial Accounting Theory*. Fifth edition. Prentice Hall / Pearson, Toronto.

Skatteverket (2012): *Handledning för stiftelser, ideella föreningar och samfälligheter m.fl. 2012*. SKV 327.

Suvikumpu L. (toim.) (2015): *Säätiön hyvä hallinto*. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta, Helsinki.

Torres L. & Pina V. 2003: Accounting for Accountability and Management in NPOs. A Comparative Study of Four Countries: Canada, The United Kingdom, The USA and Spain. *Financial Accountability & Management* 19 (3): 265–285.

Virén M. (2014): *Yleishyödylliset yhteisöt Suomessa. Verot, lahjoitukset ja avustukset tutkimuksen kohteena*. Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan 74, Helsinki.

Walker R.G. (2003): Objectives of Financial Reporting. *ABACUS* 39 (3): 340–355.

Zeff S.A. (2013): The objectives of financial reporting: a historical survey and analysis. *Accounting and Business Research* 43 (4): 262–327.

### **Viitatus internetsivut ja -sivustot**

[data.foundationcenter.org/#/foundations/all/nationwide/total/list/2014](http://data.foundationcenter.org/#/foundations/all/nationwide/total/list/2014) (tarkistettu 21.5.2017)

[grantspace.org/tools/knowledge-base/Individual-Grantseekers/General/grants-to-individuals](http://grantspace.org/tools/knowledge-base/Individual-Grantseekers/General/grants-to-individuals) (tarkistettu 20.5.2017)

[www.bfn.se](http://www.bfn.se)

[www.bfn.se/sv/redovisningsregler/vad-galler-for/stiftelser](http://www.bfn.se/sv/redovisningsregler/vad-galler-for/stiftelser) (tarkistettu 25.3.2017)

[www.fasb.org/jsp/FASB/Page/ImageBridgePage&cid=1176168380111](http://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/ImageBridgePage&cid=1176168380111) (tarkistettu 20.5.2017)

[www.fasb.org/jsp/FASB/Page/PreCodSectionPage&cid=1176156317989](http://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/PreCodSectionPage&cid=1176156317989) (tarkistettu 20.5.2017)

[www.gasb.org/cs/ContentServer?c=GASBContent\\_C&pagename=GASB%2FGASBContent\\_C%2FProjectPage&cid=1176156646053](http://www.gasb.org/cs/ContentServer?c=GASBContent_C&pagename=GASB%2FGASBContent_C%2FProjectPage&cid=1176156646053) (tarkistettu 24.5.2017)

[www.prh.fi/fi/saatiorekisteri/valvonta.html](http://www.prh.fi/fi/saatiorekisteri/valvonta.html) (tarkistettu 15.5.2017)

[www.random.org](http://www.random.org)

[www.random.org/sequences/?min=2&max=2727&col=1&format=html&rnd=new](http://www.random.org/sequences/?min=2&max=2727&col=1&format=html&rnd=new) (Timestamp: 2017-02-18 10:34:19 UTC)

[www.riksdagen.se](http://www.riksdagen.se)

**Haastattelut**

Alan ammattikirjallisuutta laatinut ja säätiöitä tilintarkastanut henkilö A, kirjalliset vastaukset haastattelukysymyksiin 17.4.2017 ja 14.5.2017.

Alan ammattikirjallisuutta laatinut ja säätiöitä tilintarkastanut henkilö B, haastattelu 4.5.2017, kesto noin 45 min.

Apurahasäätiössä vaikuttava taloustieteen professori, kirjallinen vastaus haastattelukysymyksiin 3.5.2017.

Kirjanpitolautakunnan jäsen A, haastattelu 13.4.2017, kesto noin 1 h 15 min.

Kirjanpitolautakunnan jäsen B, haastattelu 5.5.2017, kesto noin 1 h 10 min.

Laskentatoimen emeritusprofessori A, kirjallinen vastaus haastattelukysymyksiin 20.4.2017.

Laskentatoimen emeritusprofessori B, haastattelu 21.4.2017, kesto noin 1 h 15 min.

Laskentatoimen yliopistonlehtori, haastattelu 25.4.2017, kesto noin 1 h.

Patentti- ja rekisterihallituksen säätiövalvonnan edustaja, haastattelu 9.5.2017, kesto noin 1 h 10 min.

Suuren apurahasäätiön asiamies, haastattelu 10.5.2017, kesto noin 1 h 45 min.

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan edustaja A, yhteishaastattelu seuraavaksi mainitun kanssa 27.4.2017, kesto noin 1 h.

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan edustaja B, yhteishaastattelu edellisen kanssa 27.4.2017, kesto noin 1 h.